

KYSUCKÝ MÚZEJNÍK

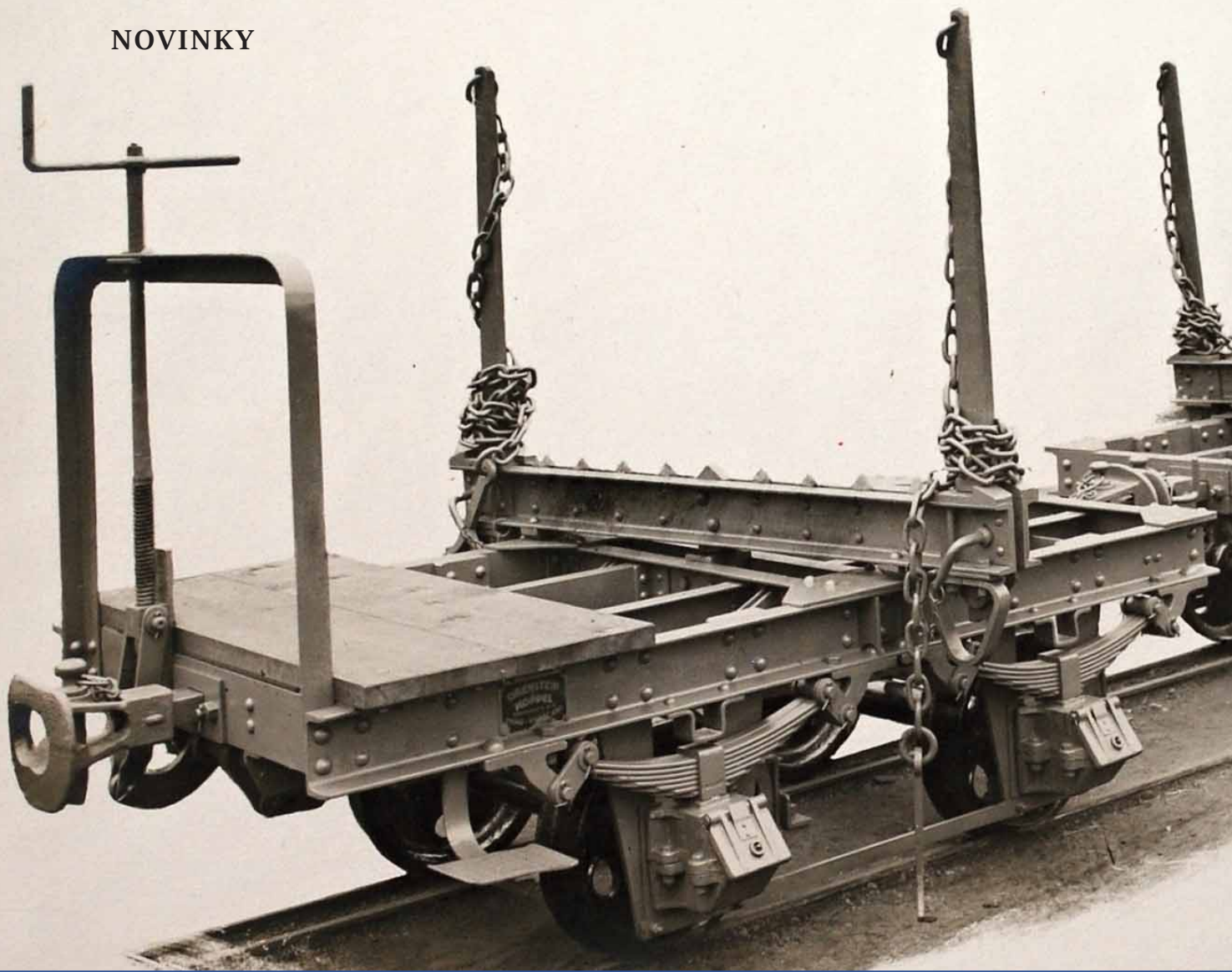
1/2022
ročník 3

elektronický populárno-vedecký časopis Kysuckého múzea

KYSUCE ZNÁME I NEZNÁME

ZBIERKY A ICH OCHRANA

NOVINKY

ISSN 2729-7446

ŽILINSKÝ
SAMOSPRÁVNY
KRAJ

KYSUCKÉ
MÚZEUM

Obsah

Príhovor riaditeľky	3
KYSUCE ZNÁME I NEZNÁME	
Danka Majerčíková	
Nálezy púchovskej kultúry na Kysuciach	4
Andrea Paráčová	
Ako Dora Muranka do trlice vsadená bola	12
Alojz Kontrik	
Drotári zo Zákopčia na prelome 19. a 20. storočia (2. časť)	16
Vladimír Homola	
Nevšedné úkazy na Kysuciach krátko pred vypuknutím 1. svetovej vojny	22
Vladimír Homola	
Protest proti výstavbe lesnej železnice na Kysuciach	26
Martin Turóci	
Kriminalita na Kysuciach v medzivojnovom období (1918 – 1939)	32
Vladimír Homola	
Spomienky na pôsobenie Petra Jilemnického na Kysuciach	38
Márió Janík	
Budovanie opevnení na území okresu Kysucké Nové Mesto v priebehu 2. svetovej vojny	46
Pavol Markech	
Narodenie – obyčaje a úkony v tehotenstve na Kysuciach (1. časť)	54
ZBIERKY A ICH OCHRANA	
Daniel Husárik	
Ján Lušňák Lendvai – autorské kresby	60
Andrea Paráčová	
Z výstavy Krehká krása v Kaštieli Radoľa	62
Daniela Svobodová	
Čo sa skrýva v dokumentácii Kysuckého múzea (1. časť)	70
NOVINKY	
Marián Liščák – Martina Krkošková	
Jedinečná výstava ornamentálnej výzdoby v Kysuckom múzeu	76
Alojz Kontrik	
Akvízia dreveného vyrezávaného betlehemu	80
Andrea Paráčová	
Akvízia nástenných hodín v roku 2021 vďaka podpore Fondu na podporu umenia	82
Tomáš Adamčík	
Konzervátorská dielňa v Krásne nad Kysucou má nové vybavenie	83
Helena Kotvasová	
Čo sa podarilo za 2 roky riaditeľovania?	84
Miroslava Jančulová	
Leto v Kysuckom múzeu bude bohaté na výstavy a rôzne zaujímavé kultúrne podujatia	88
Tomáš Adamčík – Márió Janík	
Fond na podporu umenia podporil rekonštrukciu časti depozitára etnografie	92

Milí čitatelia,

už tretí rok vychádza náš internetový časopis Kysucký múzejník a som presvedčená, že aj prvé tohtoročné číslo si nájde svojich priaznivcov. Dozviete sa v ňom veľa zaujímavostí z oblasti histórie, archeológie a etnológie. Okrem spomenutých vedných odborov sa dočítate, čo sa skrýva za dverami dokumentácie múzea, načo a pre koho je k dispozícii, ako sa nakladá so zbierkovými predmetmi, ktoré sa do múzea dostanú. Dozviete sa, čo sme pre Vás pripravili počas letných dní a verím, že si návštevou nášho múzea sprijemnite prázdninové chvíle. Tiež sa dočítate, čo sa mi s mojím kolektívom šikovných ľudí podarilo zrealizovať počas svojho dvojročného pôsobenia vo funkcii riaditeľky.

Vážený čitatelia, v tomto roku si Kysucké múzeum pripomína 50. výročie svojho vzniku a pri tejto príležitosti pre Vás pripravujeme stálu modernú interaktívnu expozíciu venovanú dejinám Čadce a okoliu. Vydaná bude tiež Pamätnica.

Prajem Vám príjemné letné dni aj pri čítaní nášho Kysuckého múzejníka.

Mgr. Helena Kotvasová

Nálezy púchovskej kultúry na Kysuciach

MGR. DANKA MAJERČÍKOVÁ

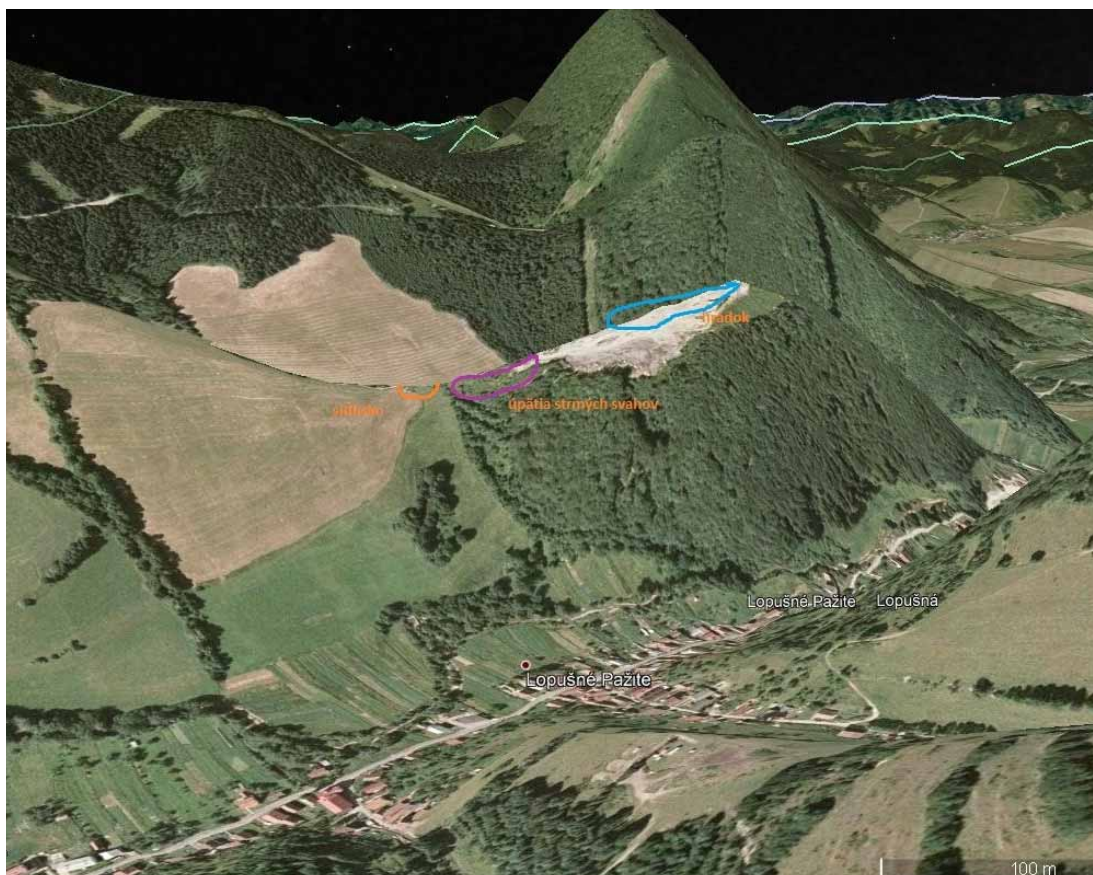
*Malé Ostré -
- priebeh výskumu
(Zdroj : archív Kysuckého
múzea)*

V období mladšej doby železnej (laténskej) sa na severnom Slovensku, severovýchodnej Morave a v Malopoľsku rozvíjala púchovská kultúra, nazvaná podľa najstarších nálezov objavených v Púchove. Obdobie rozvoja púchovskej kultúry dnes datujeme zhruba od roku 300 p.n.l. po rok 180 n.l. V rámci samotnej kultúry rozlišujeme niekoľko fáz – v prvom storočí existencie kultúry hovoríme o tzv. predpúchovskej skupine, od polovice 2. storočia p.n.l. sa vyvíjal tzv. laténsky stupeň púchovskej kultúry. Na prelome letopočtov došlo v púchovskej kultúre k výrazným zmenám, mnohé veľké hradiská boli zničené, čo zrejme súviselo s germánskou expanziou. Toto obdobie označujeme ako prechodný katastrofický horizont. V nasledujúcej staršej dobe

rímskej došlo k čiastočnému oživeniu sídlisk a ich produkcie, územný rozsah púchovskej kultúry sa však zmenšil. Predpokladá sa, že púchovská kultúra zanikla v dôsledku tzv. markomanských vojen okolo roku 180 n.l.

Púchovská kultúra bola rozšírená aj na Kysuciach, aj keď podľa doterajších zistení nezasiahla oblasti severne od Kysuckého Nového Mesta. Nálezy dokladajú prítomnosť ľudu s púchovskou kultúrou v Dolnom a Hornom Vadičove, v Radoli, v Lopušných Pažitkách, na druhej strane rieky Kysuca v Kysuckom Novom Meste, v Nesluši, Rudine a na vrchu Rochovica. Väčšinu nálezov predstavujú zbory keramických črepov či náhodné a ojedinelé nálezy. Archeologický výskum sa uskutočnil len v Lopušných Pažitkách, ktoré

Kysuce známe i neznáme

Pohľad na situáciu podľa šikmo nahliadanej ortofotomapy - hrádok (modrá), úpätie strmých svahov (fialová), sídlisko (oranžová). Vyhotoval O. Šedo (Zdroj Google Earth)

patria k najvýznamnejším archeologickým lokalitám na Kysuciach.

Obec Lopušné Pažite sa tiahne dolinou Vadičovského potoka, ktorú zo severu ohraničuje Prašivá s dlhým a úzkym hrebeňom, so strmými, miestami takmer neschodnými zrázmi, na južnej strane vybieha do údolia vrch Malé Ostré.

V roku 1978 vtedajší archeológ Kysuckého múzea Ondrej Šedo preskúmal niekoľko polôh v katastri obce, na ktorých zistil stopy osídlenia púchovskej kultúry. Pre púchovskú kultúru bolo charakteristické osídľovanie výšinných polôh a budovanie opevnených sídel. Typické je otvorené sídlisko vybudované na úpätí strmého vrchu, na ktorom postavili opevnenie, spravidla menších rozmerov, kto-

ré obyvateľom sídliska slúžilo ako útočisko (refúgium) v dobách ohrozenia. Stopy takéhoto opevnenia zachytil O. Šedo na južnom konci Prašivej, kde v teréne identifikoval val prebiehajúci ďalej po západnom svahu. Refúgium malo len malú rozlohu a na východnom úpätí Prašivej naň nadväzovala osada, o ktorej existencii svedčili početné črepy keramických nádob, ktoré O. Šedo našiel v oráčine. Podľa črepov tu ľudia žili v laténskej fáze púchovskej kultúry.

Stopy ďalšej osady objavil O. Šedo v sedle vrchu Malé Ostré, v polohe Zárečie. V malej overovacej sonde našiel veľké množstvo črepov, prepálené kamene, uhličky, zvieracie kosti a mazanicu. Materiál jednoznačne potvrdzoval existenciu osady v laténskej fáze

Malé Ostré – terasa nad západným svahom, časť s kolovým objektom, kolové jamy zvýraznené konármi (Zdroj : archív Kysuckého múzea)

púchovskej kultúry, podľa niektorých črepov bolo možné predpokladať jej prežívanie až do začiatku doby rímskej. Na juhovýchodnej a východnej strane vrchu O. Šedo zachytil val, ktorý sa ďalej na sever na strmom svahu strácal, nad západným svahom bola zreteľná 38 m dlhá terasa, vylámaná do skalného podlažia. Opevnenie tvorilo súčasť malého hrádka, refúgia, pre obyvateľov osady pod hrádkom. Situácia tu teda bola rovnaká ako na neďalekej Prašivej.

Prieskum O. Šeda v roku 1978 jednoznačne doložil existenciu pravekej osady pod Malým Ostrým a neďalekého hrádka na vrchu. Lokalita však bola odsúdená na zánik, pretože na vrchu Malé Ostré mal vzniknúť veľký kameňolom, ktorý mal osadu aj hrádok zničiť. Situácia si vyžadovala záchranný výskum oboch nálezísk, ktorého prvá etapa sa uskutočnila v lete 1979, pričom výskum prebiehal súbežne so stavbou prístupových ciest ku kameňolomu. V roku 1980 výskum pokračoval.

Na hrádku na terase nad západným svahom odkryl O. Šedo sídliskový objekt s kolovou konštrukciou, pričom na osadenie drevených kolov dávni staviteľia využili praskliny v skalnom podlaží. Pravdepodobne išlo o jednoduchý prístrešok (chatu) na krátkodobé využitie. V objekte sa našli črepy, ktoré ho datovali do obdobia na prelome letopočtov. Ďalšie prís-

trešky mohli byť na terasách na východnom svahu, kde sa priamo na povrchu nachádzalo množstvo črepov. Okrem hrubej, v ruke modelovanej keramiky, tu bolo aj niekoľko črepov z nádob vytočených na hrnčiarskom kruhu.

Východnú stranu hrádka chránil val z mohutných vápencových balvanov a platní, postavený na zarovnanom skalnatom podlaží. Z vnútornej strany k valu priliehal násyp z drobnejších kameňov a hliny. Do už rozpadnutého valu bol vyhlbený plytký žliabok, ktorý by mohol byť pozostatkom drevenej palisády z mladšieho obdobia. Vzhľadom na to, že na ploche hrádka sa sporadicky vyskytovali veľkomoravské črepy, je možné, že rozpadajúce sa púchovské opevnenie niekedy v 9.-10. storočí čiastočne využili Slovania. Opevnená bola zrejme aj západná strana hrádka, v tejto časti sa však val nezachoval.

Osada bola situovaná v sedle, ktoré spája Malé Ostré s vrchmi na juhozápade, v polohách Zárečie a Podhuboč. Pri výskume bolo odkrytých viacero objektov, medzi nimi aj

Kysuce známe i neznáme

niekoľko domov (v archeologickej terminológii chát). Domy mali z dnešného pohľadu malé rozmery. Prvý z nich mal rozmery 300 x 350 cm. Bol čiastočne zahĺbený, o jeho konštrukcii vypovedajú kolové jamky, do ktorých boli vkladané drevené koly tvoriace kostru domu. Steny domu boli vypletané prútím a takto vytvorené steny omazané hlinou. O výmaze stien svedčia hrudky prepálenej hlinenej mazanice, často ešte s odťahkami prútia. Strecha bola pravdepodobne sedlová, pokrytá slamou. Vnútri domu sa našli početné črepy z kuchynských nádob, na základe ktorých môžeme predpokladať vznik domu niekedy v 3. storočí p.n.l., teda v tzv. predpúchovskej fáze. Druhý dom mal rozmery 360 x 200 cm. Kolové jamky v nárožiach dokladajú, že aj tento dom mal kolovú konštrukciu, keramické črepy zaraďujú jeho existenciu do laténskej fázy púchovskej kultúry.

Z predpúchovskej fázy pochádzal aj zvyšok kamennej podmurovky ďalšieho domu, v ktorom sa našla súvislá vrstva črepov z keramickej zásobnice. Kamenné podmurovky slúžili na vyrovnanie svahovitého terénu. Jeden takýto dom s rozmermi 294 x 196 cm sa podarilo odkryť celý. Časť domu bola zahĺbená do svahu, smerom dole vyrovnával podlahu ná-

syp spevnený nízkou podmurovkou. Aj v tomto dome boli v nárožiach nájdené kolové jamky, dom mal teda kolovú konštrukciu. V tesnej blízkosti tohto domu bol ďalší

Objekt č. 2 – pôdorys domu s rozmermi 300 x 350 cm (Zdroj : archív Kysuckého múzea)

Objekt č. 7 - pôdorys domu s rozmermi 360 x 200 cm a jamy v jeho okolí (Zdroj : archív Kysuckého múzea)

Objekty č. 2 a č. 7 a jamy v okolí (Zdroj : archív Kysuckého múzea)

*Nádobky z púchovského síd-
liska v Lopušných Pažitách
(Zdroj : foto L. Podoláková)*

s podobnou úpravou terénu, bol však preskúmaný len čiastočne a preto nie sú známe jeho rozmery.

V blízkosti domov sa nachádzali rôzne jamy. V dvoch z nich boli nájdené zuholnatené obilné zrnká, čo umožnilo jamy identifikovať ako obilné zásobnice. Jamy mali rôzne tvary a rozmery, jedna bola oválna s misovitým dnom, druhá kónická. Ďalšie plytké jamy a jamky, vyplnené črepami, dokladajú intenzívnu stavebnú aktivitu na lokalite, ich účel je však nejasný. Mohli by byť pozostatkom nadzemných drevených stavieb, jednoduchých prístreškov na hospodárske účely.

Zvyšky osídlenia sa našli aj v spodnej časti západného svahu, trochu vyššie nad osadou. Výskum zachytil časti niekoľkých objektov, z ktorých je zvlášť zaujímavá lievikovitá jama s kusmi drevného uhlia a zlomkami pórovitej železnej trosky. Keramické črepy datujú tento objekt do prvej polovice 1. storočia n.l. Nálezy naznačujú, že v týchto miestach zrejme stála kováčska dielňa, kde sa spracúvalo železo. V jej blízkosti mohol byť aj obytný dom, ako by naznačovala obilná jama kónického tvaru.

Ďalšie nálezy v osade dokladajú jej intenzívne osídlenie na prelome letopočtov, nálezové situácie však už neumožňovali identi-

*Situlovitá nádoba zo sídliska
v Lopusných Pažitach
(Zdroj : foto E. Podoláková)*

fikovať jednotlivé sídliskové objekty. Pretože objekty boli situované husto vedľa seba, predpokladáme, že nevznikli súčasne, ale s menšími časovými odstupmi, pričom mohlo dochádzať k ničeniu starších objektov mladšími. Nálezy z osady aj z hrádka sú bohaté a rôznorodé, zahŕňajú predovšetkým črepy kuchynskej keramiky, ale aj tkáčske závažia, prasleny, zlomky keramických sítiok, pieskovcové osličky, zlomok tretieho kameňa na drvenie obilia, fragmenty hrotov a čepelí nožov, hrot oštepú a tiež hrudky železnej rudy a trosky. Dokladajú sebestačnosť obyvateľov osady, ktorí si dokázali vyrobiť všetky

predmety potrebné pre život. Vieme, že tu pracoval kováč, tkáč a samozrejme hrnčiar. Väčšina nájdenej keramiky je vyrobená v ruke, z hlíny s vápencovými zrnami, v dôsledku čoho získala keramika typický pórovitý povrch. Len ojedinele sa medzi nálezmi objavujú črepy nádob z jemnej keramiky, vytáčané na hrnčiarskom kruhu. Takáto keramika bola zrejme vzácna, preto ju často napodobňovali. Z množstva črepov sa podarilo rekonštruovať niekoľko nádob typických pre púchovskú kultúru – misy s vťahnutým ústím, situlovitú nádobu či malý džbánok zdobený jemnými ryhami. Typickým tvarom

bola aj veľká zásobnica s hrubými stenami a mohutným okruhom, tzv. okružím.

Osada v polohách Zárečie a Podhuboč pravdepodobne existovala nepretržite od 3. storočia p.n.l. až do prelomu letopočtov a pravdepodobne až do polovice 1. storočia n.l., hrádok naopak existoval len v krátkom období na prelome letopočtov a jeho vznik zrejme súvisel s turbulentým obdobím tzv. katastrofického horizontu. Niekedy v prie-

behu prvej polovice 1. storočia n.l. osídlenie pod Malým Ostrým zaniklo. Sporadické nálezy z veľkomoravského obdobia síce naznačujú využitie hrádka aj v tomto čase, pravdepodobne však išlo o jednorazovú záležitosť. Mladšie nálezy (na hrádku stredoveký železný hrot šípu a v osade zlomok bližšie nedatovanej sklenenej nádoby) možno považovať len za stopu náhodného pobytu.

Fragment okraja masívnej zásobnice (Zdroj : foto P. Juriš)

Kysuce známe i neznáme

Literatúra

BENEDIKOVÁ, Lucia: Prieskum na Kysuciach. In: *AVANS* v roku 2000, 2001, s. 43 - 44.

SLANÁ, Andrea - STANEKOVÁ, Zuzana: Roľníci púchovskej kultúry I. In: *MÚZA*, č. 1, 2015, s. 15-19.

SLANÁ, Andrea - STANEKOVÁ, Zuzana: Roľníci púchovskej kultúry II. In: *MÚZA*, č. 2, 2015, s. 18-24.

Dostupné na: <https://pmza.sk/muza1-2015-1/muza1-2015-1.html>

ŠEDO, Ondrej: Nové archeologické nálezy v okrese Čadca. In: *AVANS* v roku 1978, 1979, s. 259.

ŠEDO, Ondrej: Záchranný výskum v Lopušných Pažitiach. In: *AVANS* v roku 1979, 1980, s. 201-203.

ŠEDO, Ondrej: Druhá sezóna výskumu v Lopušných Pažitiach. In: *AVANS* v roku 1980, 1981, s. 281.

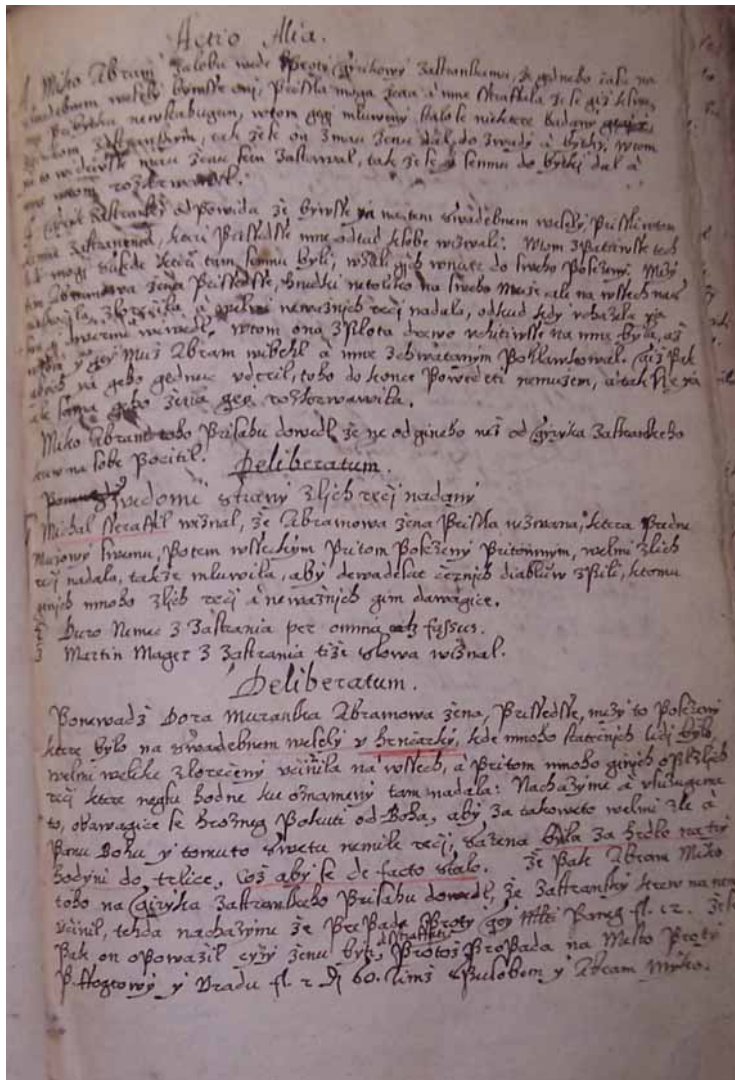
ŠEDO, Ondrej: Archeologický prieskum a záchranné akcie na Kysuciach. In: *AVANS* v roku 1982, 1983, s. 236-237.

ŠEDO, Ondrej: Prieskum na trase plynovodu medzi Horným Vadičovom a Kysuckým Novým Mestom. In: *AVANS* v roku 1986, 1987, s. 101.

Ako Dora Muranka do trlice vsadená bola

(Zaujímavý prípad z Kysuckého Nového Mesta)

MGR. ANDREA PARÁČOVÁ

List z mestskej knihy Kysuckého Nového Mesta
(Zdroj : SA ZA, pracovisko Archív Čadca)

Už v privilegii z roku 1325, v ktorom kastlán považskobystrického hradu a krajinský sudca Alexander udelil Henrichovi Hornišovi osadu Lethesin (dnešné Kysucké Nové Mesto) sa spomína, že dedičný richtár mal sudcovskú právomoc – mohol súdiť všetky

prípady okrem vraždy, zbojstva a podpaľčstva. Po zániku dedičného richtárstva volili richtára mešťania z troch kandidátov navrhnutých zemepánom. Richtárovi pri vykonávaní sudcovskej právomoci pomáhali senátori. Prísazní – alebo boženíci – mu zas pomáhali pri administratívnej a hospodárskej správe mesta. Medzi ďalších funkcionárov patrili orátori – rečníci, notár, o poriadok sa starali hajtmáni, drábi, noční strážcovia, desiatnici. Richtár niesol hlavnú zodpovednosť za správu mesta a najmä za dodržiavanie všetkých zemepanských nariadení. Na chotár mesta, na háje, polia, zbožie a pasienky dohliadali hájníci.

Pred mestskou radou sa konali predovšetkým majetkové pokonania – predával

sa a kupoval hnutelný i nehnuteľný majetok, či už išlo o meštianske grunty, resp. ich častky, role, kopanice, hofierske chalupy aj so všetkými príslušenstvami. Odkazoval sa majetok dedičom, riešili a vyšetrovali sa dedičské a majetkovo-právne spory. Richtár

Kysuce známe i neznáme

s mestskou radou vystupoval aj ako ochranca vdov a sirôt, čo sa týkalo majetku. Majetkové pokonania sa zapisovali do mestských kníh – registrov, v ktorých bol aj súpis mestských gruntov a všetkého, čo k nim patrilo (záhrady, role, lúky, pasienky a pod.), pretože grunty, resp. ich veľkosť tvorili základ pre výber panských poplatkov, stoličných porcií a pod.

Mestská rada tiež riešila ďalšie prípady, okrem vraždy, zbojstva a podpaľačstva. Tieto zločiny súdil zemepán v rámci zemepanskej súdnej stolice, ktoré sa tiež zvykli v mestečku konať. Napr. v roku 1636 bol na trest smrti rozštvrtením odsúdený poddaný vdovy po Mojžišovi Suňogovi Jano Podoláček z Diviny za vraždu a znásilnenie, ale súd sa konal nie iba pred mestskou radou, boli na ňom aj zástupcovia šľachty a Trenčianskej stolice. Zemepanský súd slúžil aj ako odvolacia inštitúcia voči rozhodnutiu mestského súdu.

Richtárovi spolu so senátormi či prisáznivými tak náležalo rozsudzovať občiansko-právne spory, či už išlo o pokosenie cudzieho obilia, dažďovú vodu zo susedovej strechy vytápajúcu dvor, alebo odrezanie chvosta cudziemu volovi. Posudzoval výtržnosti, hádky, šarvátky, urážky, napadnutia a bitky, často končiace zranením. V jeho kompetencii boli aj krádeže, dlžoby, exekúcie, riešil aj „nesvorné nažívanie.“ Vynášal rozsudky ohľadom rušenia nočného pokoja, mravných prehreškov či prestupovania božích prikázaní ako svätenie nedeľ a sviatkov, poslušnosti voči rodičom a vrchnosti, úcty voči starším a pod. Pred mestskou radou riešili svoje sťažnosti aj príslušníci cechov, napr. ohľadom žiadosti vstúpenia do cechu a slobodného vykonávania povolania alebo sťažo-

vania sa na člena cechu pre urážku duchovného. Osobitnou kapitolou boli prehrešky cechov voči mestu a artikulom, čo sa dotýkalo najmä mäsiarov. Za porušenie mestského poriadku alebo nesplnenie príkazov boli súdení a pokutovaní zamestnanci mesta, vrátane fojtov. Taktiež sa posudzoval aj vznik požiarov, väčšinou však išlo o nešťastné náhody, pretože ak by bol niekto usvedčený z podpaľačstva, nepatrilo by pod súdnu právomoc mesta. Mestská rada tiež stanovovala rôzne poplatky, či už od nedel'ných trhov, varenia piva, prijímala rozhodnutia ohľadom hospodárenia na území mesta a sankcie za akékoľvek porušenie nariadení. Je zaujímavé, že v prvej polovici 17. storočia viedli Suňogovci pred mestskou radou žaloby na svojich poddaných nielen z Kysuckého Nového Mesta, ale aj okolitých dedín náležiacich Budatínskemu panstvu.

Pokuty a tresty boli rôzne. V prípade, že neexistovali žiadni svedkovia a stálo slovo jednej strany proti slovu druhej, bolo sa treba „vyprisahať.“ Prisaha sa brala veľmi vážne, prisahalo sa Bohu Otcovi, Synovi, Duchovi svätému, Svätej Trojici, a to v prítomnosti niekoľkých svedkov. Kto odmietol prisahať, považoval sa za vinného. Ak bol niekto dosvedčený z krivej prisahy, bol tiež potrestaný.

Pri drobných priestupkoch, hádkach bolo treba ospravedlnenie (*odpros, odpytanie*), náhrada spôsobenej (dokázanej) škody, pri väčších sprevádzané pokutou buď peňažnou, alebo aj funtom korenia, zázvoru, holbou vína a pod. Peňažné pokuty tvorili väčšinu trestov, odvádzali na Chrám boží, fojtovi, na mestský úrad alebo, najmä v prvej polovici 17. storočia, vrchnosti. Ich výška záležala od

veľkosti priestupku, mohla sa vyšplhať až na 40 zlatých. K najprísnejším trestom patrilo vyhnanie z mesta.

K telesným, nie príliš obvyklým trestom, patrilo vsadenie do trlice – klady, ktorá sa nachádzala na rínku. Použitá bola párkrát na ženy ale aj mužov, alebo ako výstraha v prípade nezaplatenia pokuty či pred ďalšími prehreškami.

Zaujímavý prípad, ktorý skončil vsadením do trlice, sa stal asi v roku 1629. Miko Abram svedčil, ako bol na svadobnom veselí, kam za ním prišla jeho manželka a „*strestala ho*“ – zrejme mu riadne vynadala – prečo sa už nepoberá domov. To spôsobilo, že sa s ňou ďalší svadobčan Jirik Zástranský dal do zvady a bitky. Miko si vraj ženu zastával, s Jirikom sa pobil, a to až tak, že ho Jirik „*rozkrwawil*.“ Výpoveď Jirika Zástranského však bola taká, že keď sa zúčastnil tohto veselí, prišli k nemu tam prítomní Zástranci, ktorí ho pozvali k sebe. Potom, „*spatriwsse tich mojih susede, kteri tam semnu byli, vzali gich* (poznámka: „g“ čítame ako „j“) *do sweho posezení*.“ Medzitým však prišla Abramova žena a hneď začala nielen na svojho muža, ale na všetkých ostatných zlorečít a nadávať. Jirik Zástranský ju vyviedol z dverí von, ona však, ako Zástranský vypovedal „*z plota drewo uchitiwsse na mne byla, až wtom i gey muž Abram wibehl a mne zchwatanim pohlavkował. Giž pak, abych ya gehu gednuc uderil, toho do konce povedeti nemužem, a tak ne ya, ale sama gehu žena gey rozkrwawila*.“ Miko Abram zas prisahal, že od nikoho iného, ako od Zástranského „*krew na sobe pocitil*.“

Svedkovia dosvedčili, že Abramova žena najprv svojmu mužovi a potom i všetkým ostatným škaredo nadávala, „*takže mluwila,*

aby dewadesat černych diabluw zpili, ktomu ginych mnoho zlych reči a newažnych gim dawagice.“

Úrad skonštatoval, ako Dora Muranka Abramova žena prišla na posedenie na svadobnom veselí v hrnčiarkinom dome, kde bolo veľa statočných ľudí a „*welike zlorečeni učinila na wssech a pritom mnoho ginych oplzlich reči, ktore negsu hodne ku oznameni tam nadala. Nachazime a usuzugeme to, obawagice se hrozneg pokuti od Boha, aby za takoweto welmi zle a Panu Bohu y tomuto swetu nemile reči, sazena byla za hrdlo na tri hodyni do trlice*.“ Miko Abram, za krivú prísahu o skrvavení Zástranským „*prepadol*“ sumou 12 zlatých na veľkomožnú pani a Zástranský za to, že bil cudziu ženu, musel zaplatiť 12 zlatých a 60 denárov na fojta a úrad.

V staršej literatúre je trlica v Kysuckom Novom Meste popísaná „ako drevený kôň, ktorý mal namiesto dreva ostrú dosku s prednými nohami vyvýšenými. Odsúdený si musel sadnúť roznožmo na trlicu. Ruky mal zviazané a v priťažujúcich okolnostiach ešte i závažie na nohách. V takejto polohe musel zotrvať hodinu i viac, podľa výšky poklesku...“

Trlica však bola klada, nástroj na výkon zahanbujúceho trestu, obvykle postavená na námestí, do ktorej vinníka zavreli a nechali ho tam sedieť niekoľko hodín či dní bez možnosti pohybu, pričom previnilec sa často stával terčom rôznych, ale najmä ústnych útokov od okoloidúcich.

Trlica v Kysuckom Novom Meste je znáznorená aj na Votívnom obraze Panny Márie s vedutou mestečka z polovice 18. storočia, ktorého fotokópia na plátne je s láskavým súhlasom fotografa pána M. Hulína umiestnená

Kysuce známe i neznáme

v novej expozícii k dejinám mesta v Kaštieli Radoľa. Trlica je tu vyobrazená presne ako klada – dve nad sebou spojené brvná či laticy s dvoma vedľa seba vyrezanými kruhovými otvorami. Do jedného sa odsúdený vsadil za

krk, do druhého sa mu zavreli spútané ruky. Aj samotný rozsudok, keď bola Dora Murárka vsadená do trlice za hrdlo, tomu nasvedčuje.

Pramene a literatúra

Štátny archív Žilina, pobočka Čadca, Mestské knihy Kysuckého Nového Mesta V., III., (prípady Dory Muranky je v Mestskej knihe V., na strane 131).

GALVÁNEK, Viliam: Vznik a osídlenie Kysuckého Nového Mesta II. časť. *Kysucké Nové Mesto kedysi a dnes* 1965.

LENGYELOVÁ, Tünde: *Bosorky, strigy, čarodejnice*. Bratislava : TRIO publishing, 2013.

Drotári zo Zákopčia na prelome 19. a 20. storočia (2. časť)

PHDR. ALOJZ KONTRIK

Škola a fara
v Zákopčí (Zdroj:
archív A. Kontrika)

Rozvoj drotárstva pribrzdilo vypuknutie I. svetovej vojny, nazývanej v tom období *Veľkou vojnou*. Aj napriek obmedzeniam, ktoré vojna priniesla, v roku 1917 odišiel Demeter Vojar so svojím otcom do Osvienčimu (*Oświęcim*) na území dnešného Poľska. Neskôr sa tam oženil a usadil sa v dedine *Olszyny*, obec *Babice* (okres *Chrzanów*), kde vlastnil klampiarsku dielňu.

Drotári zo Zákopčia rukovali zväčša do Trenčína, kde sídlil 71. peší pluk rakúsko-uhorskej armády (nemecky *Kaiserlicher und königlicher Infanterieregiment Nr. 71. Galgoczy*), familiárne nazývaný „drotársky regiment.“ Počas I. svetovej vojny bojovali v jeho

radoch najmä na východnom ruskom fronte a juhozápadnom talianskom fronte. V súvislosti so 71. peším plukom treba zmieniť aj vzburu slovenských príslušníkov náhradného práporu v srbskom Kragujevci. Po uzatvorení separátneho mieru medzi ruskou vládou a ústrednými mocnosťami v Brest-Litovsku (3. marca 1918) bolo prevelených k náhradnému práporu 71. pluku, sídliacemu v Kragujevci, asi 3000 navrátilcov z ruského zajatia. Nespokojnosť vojakov s výcvikom, podmienkami a stravou viedli k tomu, že večer 2. júna 1918 vyvolali vzburu, ktorá nasledujúci deň potlačená. Ihneď sa začalo vyšetrovanie a zatýkanie vzbúrencov. Dôstoj-

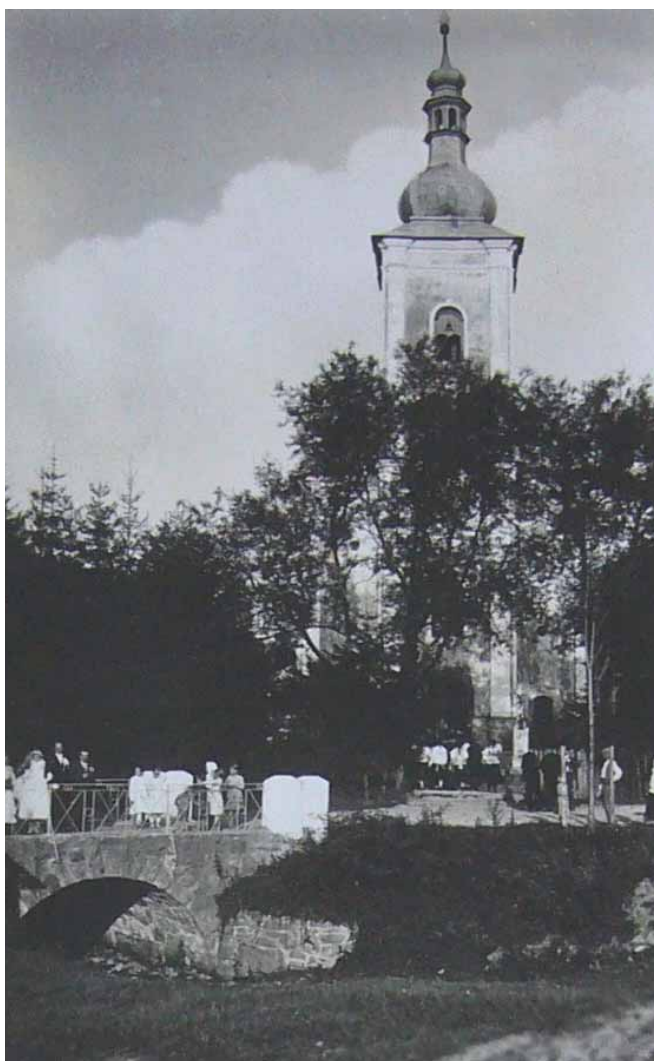
Kysuce známe i neznáme

níci následne prezerali vojakom zbrane, aby zistili, z ktorých sa strieľalo. Drotár Jozef Šemro zo Zákopčia aj s ďalším kamarátom si ich vyčistili suchou trávou, aby sa vyhli obvineniu, a tak si zachránili život.

Mimoriadny vojenský (stanný) súd vyniesol definitívne rozsudky 8. júna 1918. 44 obžalovaných bolo odsúdených na degradáciu, odobratie vyznamenaní a trest smrti. Za miesto exekúcie bola určená stará srbská vojenská strelnica na Stanovljanskom poli. Odsúdení boli 8. júna 1918 zastrelení v dvoch skupinách po 22 mužov. Medzi nimi boli aj dvaja 24-roční vojaci zo Zákopčia (z *drotárskeho regimentu*): Peter Platoš-Marták a Alojz Vojár (obaja slobodní). Rodiny popravených sa o osude svojich najbližších dozvedeli až s oneskorením. Navyše, veliteľ práporu podplukovník Artur Marx poslal Župnému úradu v Trenčíne prípis, aby ich príbuz-

ným bolo zastavené vyplácanie vojnovkej podpory, keďže vzbúrenci sa dopustili vlasti-zrady. Poprava účastníkov kragujevskej vzbury bola najmasovejšou exekúciou vykonanou v rakúsko-uhorskej armáde počas I. svetovej vojny.

Je zaujímavé, že aj napriek dlhotrvajúcej vojne a nedostatku takmer vo všetkých oblastiach obecné zastupiteľstvo v Zákopčí žiadalo prostredníctvom trenčianskeho podžupana dodanie materiálu „k pokračovaniu drotárskej činnosti“ mužov zo Zákopčia. V mene obchodnej a priemyselnej komory prišla 18.

Kostol sv. Jána Krstiteľa v Zákopčí
(Zdroj : archív
A. Kontrika)

januára 1918 odpoveď (korešpondencia bola v maďarskom jazyku):

„V záujme nariadenia č. 465/917. M. E. o spracovaní obratu železného materiálu uspokojením potreby železa menších remeselníkov bol poverený obchod a je povinnosťou Komisie železa (Budapest, V. Vécsey u. č. 5.), ktorej úlohou je zaokrúť priebežne všeobecnú potrebu obchodu.

Podľa vyhlásenia dotyčných obchodníkov v záujme veľkej potreby zbrojných závodov Komisia železa už dávno nepoukáže pre obchod železný materiál.

Zákopčie
U Ščúrov, neskôr
Majer (Zdroj:
archív A. Kontrika)

Dom drotára
Demetra Šírana
v Zákopčí (Zdroj:
foto A. Kontrik)

Navrhujeme teda vašej veľkomožnosti, aby v súvislosti potreby drotárov, žijúcich v župe, ste sa obrátili bezprostredne na Komisiu železnú.“

Predstavenstvo „veľkoobce“ Zákopčie, prostredníctvom podžupana, opäť adresovalo 14. februára 1918 Komisii železa (uvádzaná aj ako Výbor pre železo) v Budapešti žiadosť a „Výkaz o drotároch, ktorí si nevedia zaopatriť drôt a plech potrebný k svojmu fungovaniu.“ Vo výkaze bolo zapísaných 332 drotárov; pri každom mene sa uvádzalo požadované množstvo plechu (21 kg) a drôtu (12 kg). Celkovo drotári žiadali 6 972 kg plechu a 3 984 kg drôtu. Záujem mali najmä o biely plech (dve tretiny z celkovej potreby), a po-

cínovaný a čierny plech (číslo 40 a 50). Dve tretiny požadovaného množstva drôtu mal tvoriť pálený drôt a jednu tretinu nepálený drôt (číslo 7, 11, 12, 14, 20, 28). Obecné predstavenstvo svoju žiadosť odôvodňovalo aj tým, „že 90 percent obyvateľstva z okolia sa živí drotárstvom, a preto množstvo materiálu v súpise je im nevyhnutne potrebné, aby mohli pokračovať vo svojom remesle.“

Z archívneho dokumentu vyplýva, že v obci žili vyše tri stovky drotárov, ktorí sa aj počas vojnových rokov aktívne venovali drotárstvu, a v časoch nedostatku akýchkoľvek kovov požadovali relatívne vysoké množstvo materiálu, ktorý bol potrebný na frontoch i v zázemí. Komisia železa z Budapešti v odpovedi trenčianskemu podžupanovi na ich požiadavku reagovala 30. marca 1918 nasledovne:

„Na Váš prípis, datovaný 22. marca bežného roku pod číslom 1805/1918 ponížene informujem pána podžupana, že vec do kompetencie našej komisie nepatrí a preto Vám navrhujem, aby ste sa obrátili na pána ministra Maďarského kráľovského ministerstva obchodu.

Vo veci zaokrytia potreby železa drotárom – vzhľadom na nariadenie č. 465/1917. M.E. 5 §, podľa ktorého naša komisia so zaokrytím takejto malej potreby sa nesmie zaoberať – navrhujem Vám, aby ste drotárov posielali k tým obchodníkom železa, od ktorých aj doteraz kupovali, lebo naša komisia už v nastávajúcich týždňoch stará sa o to, aby obchodníci železa na vidieku aspoň toľko železa dostali, aby mohli zaokryť podstatnú potrebu poľnohospodárstva a malého priemyslu. Dú-

Kysuce známe i neznáme

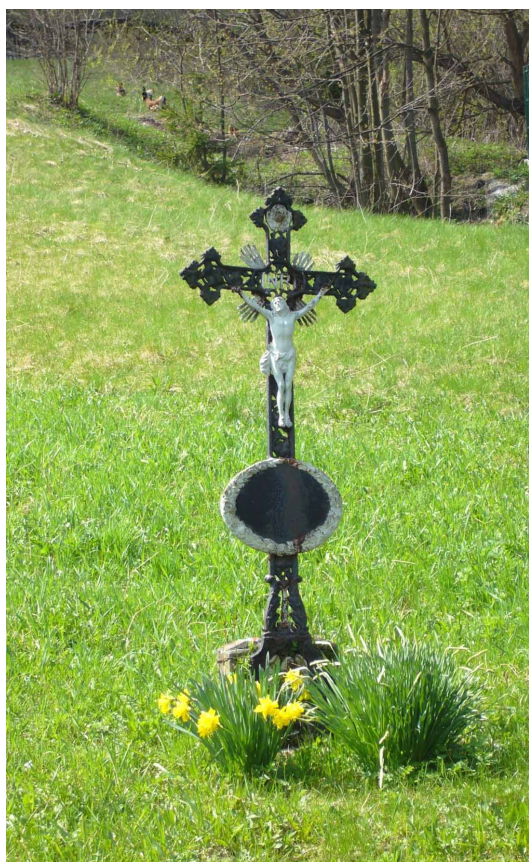
fame, že toto zásobovanie sa sčasti už čoskoro môže začať a tým pádom aj drotári budú mať možnosť kúpiť si čierny plech tam, kde si ho doteraz kúpili. Biely plech zase sa nedostáva do obratu pre nedostatok cínu, ktorý potrebujú závody na vyrábanie konzerv pre vojakov.“

Dňa 27. septembra 1918 hlavný poradca Ministerstva obchodu odpovedal podžupanovi na jeho opakovanú žiadosť:

„Pán podžupan oznamujem Vám, odpovedajúc na váš list z 24. apríla tohto roku (1918), že vo veci potrebného drôtu pre drotárov Trenčianskej župy som Vašu prosbu sprostredkoval cisárskemu a kráľovskému ministrovi obrany.“

Či bolo požadované množstvo materiálu drotárom zo Zákopčia dodané, sa z archívnych dokumentov nedozvedáme. Vzhľadom na politickú situáciu v krajine i vo svete, keď o jeden a pol mesiaca skončila I. svetová vojna, je možné, že žiadosťou sa už nikto nezaoberal.

Po skončení I. svetovej vojny, rozpade Rakúsko – Uhorska a podpísaní medzištátnych zmlúv, ktoré určovali hranice novovzniknutých štátov (1918), boli drotári zo Zákopčia nútení vracať sa domov – do novovzniknutej Československej republiky – a vyrovať sa so stratou väčšiny rajónov na území zaniknutej monarchie i v zahraničí, zmenšením zárobkových možností a poklesom svojho sociálneho statusu, najmä v prípade niekdajších majiteľov drotárskych dielní. Ich situáciu v novom štátnom útvare komplikovala aj konkurencia lacného českého továrenského vy-

Liatinový kríž
v Zákopčí U Kordišov
(Zdroj : foto A. Kontrik)

rábaného tovaru. Niektorí sa snažili pokračovať v produkcii väčšej časti sortimentu, ktorý boli zvyknutí vyrábať, kým pracovali v zahraničných dielnach a manufaktúrach. Determinovaní boli aj materiálovým a nástrojovým vybavením, ktorého bolo relatívne dostatok, ale aj preorientovaním sa z dielenskej výroby na prevažne vandrovne drotárstvo. Výnimku tvorili malé drotárske dielničky, neraz totožné s *kvartýrmi* (bytmí), v ktorých aj bývali. Mnohí zruční drotári boli odkázaní prevažne na vykonávanie opráv a ďalší, hlavne mladí, prešli popri drotárčine aj na predaj galantérneho tovaru alebo vyhľadávali iné príležitostné zamestnania.

№	Meno	Vstupné číslo		№	Meno	Vstupné číslo	
		1	2			1	2
193	Botega Adam	21	12	224	Jankovský Ján	21	12
194	Botega János	21	12	225	Valaunský Ján	21	12
195	Botega Martin	21	12	226	Kobzar Vilém	21	12
196	Jankovský Adam	21	12	227	Múdra Peter	21	12
197	Jankovský János	21	12	228	Skriňa Jozef	21	12
198	Jankovský János	21	12	229	Šimák Jozef	21	12
199	Jankovský Pál	21	12	230	Tupis János	21	12
200	Liščák Jozef	21	12	231	Štefák János	21	12
201	Topár Adam	21	12	232	Golub Jozef	21	12
202	Kurdatka Orbán	21	12	233	Júlio Kurdaš	21	12
203	Liščák Jozef	21	12	234	Lisák Adam	21	12
204	Kučera Jozef	21	12	235	Štúr Peter	21	12
205	Liščák Jozef	21	12	236	Štefák Jozef	21	12
206	Vojtko Pál	21	12	237	Papa János	21	12
207	Vojtko János	21	12	238	Golub Jozef	21	12
208	Vojtko Jozef	21	12	239	Kučera Jozef	21	12
209	Jankovský János	21	12	240	Kučera Jozef	21	12
210	Kučera Jozef	21	12	241	Kučera János	21	12
211	Václav Jozef	21	12	242	Kučera János	21	12
212	Kučera Jozef	21	12	243	Štefák János	21	12
213	Kučera János	21	12	244	Kučera János	21	12
214	Kučera János	21	12	245	Kučera János	21	12
215	Kučera János	21	12	246	Kučera János	21	12
216	Kučera János	21	12	247	Kučera János	21	12
217	Kučera János	21	12	248	Kučera János	21	12
218	Kučera János	21	12	249	Kučera János	21	12
219	Kučera János	21	12	250	Kučera János	21	12

Zoznam drotárov zo Zákopčia žiadajúcich dro-
társky materiál č. 193 - 246 (Zdroj: Štátny archív
v Žiline so sídlom v Bytči)

Nástup náhradného práporu v Kragujevaci (Srbsko), rok 1918 (Zdroj : archív Trenčianskeho múzea v Trenčíne)

Pramene a literatúra

- ČAPLOVIČ, Miloslav: Štyridsaťštyri príslušníkov 71. pešieho pluku c. a k. armády popravených 8. júna 1918 v Kragujevci. In: *Obrana*, 2008, roč. XVI, č. 8, s. 38-39.
- DANGL, Vojtech – SEGEŠ, Vladimír: *Vojenské dejiny Slovenska. III. zväzok. 1711 – 1914*. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1996.
- Dokumentácia Kysuckého múzea, fond (ďalej len f.) Separáty. ŽILINČÍK, Ivan: 350 rokov obce Zákopčie (1661 – 2011). In: *Kysuce*, 2011, roč. 21, č. 23.
- ĎURNÝ, Juraj (ed.): *Zabudnutý klenot Kysúc : Zákopčie*. Čadca : Štúdio D, 2003.
- HRONSKÝ, Marián: *Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci*. Osveta : Martin, 1988.
- JANOTA, Dušan: *Poznámky o drotároch - rok 1954*. B. s. – rukopis.
- KONTRIK, Alojz: Drotári z Rakovej. In: PAŠTRNÁK, Ladislav et al. *Raková. Dejiny, ľudia, príbehy*. Čadca : Magma / Raková : Obecný úrad Raková; 2019, s. 61-85.
- KONTRIK, Alojz: Medzi dvoma vojnami. In: ADAMUSOVÁ, Jana et al.: *Drotárstvo. Veľká kniha o slovenskom drotárstve*. Martin : Matica slovenská / Žilina : Považské múzeum v Žiline / Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 2010, s. 63-71.
- KONTRIK, Alojz: Vzbura náhradného práporu 71. pešieho pluku rakúsko-uhorskej armády v Kragujevci. In: *Listy Slovákov a Čechov*, 2020, roč. 27, č. 6, s. 21-23.
- Pamätná kniha obce Zákopčie od roku 1934. (Uložená na Obecnom úrade v Zákopčí).
- PAVLÍK, Alojz: Vývin drotárstva na severozápadnom Slovensku do prvej svetovej vojny. In: *Zborník Spoločenskej vedy – História 1*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1968, s. 69-33.
- PRANDA, Adam: Slovenské drotárstvo. In: *Drotárstvo ako remeslo, umenie a podnikateľská aktivita : Zborník z konferencie, ktorá sa konala pri príležitosti 50. výročia vzniku Mestského múzea v Žiline 2. a 3. júna 1992*. Martin : Matica slovenská / Žilina : Považské múzeum v Žiline, 1992, s. 59-68.
- Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči (ďalej len ŠA By), fond Trenčianska župa 1862 – 1918 (ďalej len f. Trenčianska župa 1862 – 1918), kartón, (ďalej len k.) 353 – 381, č. j. 307 – Úpravy Bratislavskej obchodnej a priemyselnej komory o zaobstarávaní potrebného materiálu pre drotárov a drotárskych remeselníkov.
- ŠA By, f. Trenčianska župa 1862 - 1918, Podžup. 4, č. j. 20664/902 - Vysťahovalecké pasy.
- ŠUSTEKOVÁ, Ivana: *Podomoví obchodníci z Kysúc*. Nitra : Filozofická fakulta UKF, 2008.

Nevšedné úkazy na Kysuciach krátko pred vypuknutím 1. svetovej vojny

MGR. VLADIMÍR HOMOLA

Obec Čierne v 30. rokoch 20. storočia - Na ľavej strane fotografie je pamätník padlým vojakom z Čierneho (Zdroj: archív Kysuckého múzea)

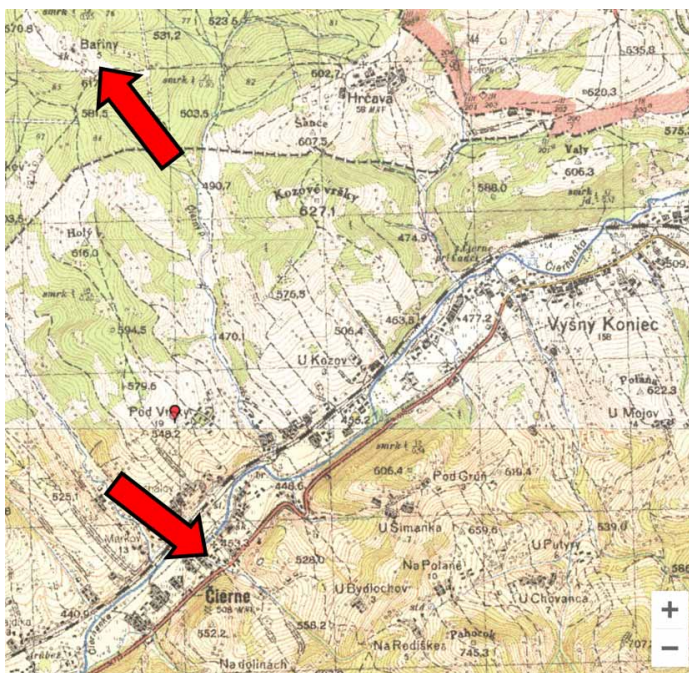
Významné historické udalosti a zlomy sa niekedy v dejinách spájajú s rôznymi nevšednými úkazmi. Ich svedkovia im nezriedka pripisujú symbolický význam. Často pritom ide len o súhru okolností, ktoré s danou udalosťou nemajú nič spoločné. Takéto symbolické úkazy však v mysliach ľudí, ktorí zlomové udalosti sami prežili, prípadne o nich len počuli, nechávajú výraznú pamäťovú stopu spojenú práve s medzníkmi dejín. Spomínané javy tak dotvárajú kontext rôznorodých historických udalostí a nachádzajú si svoju cestu v podobe zápisov do všakovakých dokumentov. Ani Kysuce nie sú výnimkou. Krátko pred vypuknutím prvého celosvetového konfliktu v dejinách ľudstva, ktorý ne-

skôr dostal názov 1. svetová vojna, sa na Kysuciach udialo pár nevšedných úkazov.

Kronikár hornokysuckej dediny Čierne, na stránkach pamätnej knihy obce, zachytil udalosti spojené so studničkou pod horou Girová/Gírová. Jedná sa o najvyšší vrch v Jablunkovskom medzihorí, pričom leží len pár kilometrov od dnešnej slovensko-česko-poľskej štátnej hranice. Girová a husté lesy pod ňou tak tvoria scénu udalostí, ktoré zaznamenal čerňanský rodák nasledovne (pozn. text nechávame v originálnej podobe): „Pod Girovou-ktorý vrch je najväčším v okolí i keď jeho končiar 839 m vysoký patrí už do Sliezska, jednako tento patrí do nášho obzoru-nachod sa studienka, ktorá svojou čer-

Kysuce známe i neznáme

stvou vodou napája smädných roľníkov, drevorubačov, pastierov, ba i turistov. Starý gazda Vavrač z blízkych Bařín (pozn. osada Bařiny nazvaná podľa rovnomenného vrchu. Dnes sa nachádza na českej strane hranice), ktorá osada viac náleži do Čierneho ako do Sliezska, stál so zalomenými rukami nad studienkou. Chcel sa napiť, ale keď kľakol na pravé koleno a schýlil sa nad vodu, zhrozil sa. Videl ako voda v studničke viac a viac sa barví do krvava... Teraz stojí nad ňou a šeptá tichú modlitbu... Vedel čo to znamená, stál

Mapa s vyznačením polohy obce Čierne a blízkych Bařín spomínaných v kronikárskom zápise (Zdroj : internet)

tu ako zdrevenelý a keď už mohol odtrhnúť nohy od zeme, lebo sa zdalo, že mu zapustili korene do zeme, bežal do chalupy a udychčaný zvestoval: „Zle je, bude vojna!!!“ A keď znova nabral dych, vychrčal zo seba: „Choďte sa poďívať ku studničke, čo robí voda!“ Druhú čiastku vety povedal už skoro len pre seba, šeptom, lebo usedal na dubovú stolicu čo stála v izbe pozdĺž steny. V izbe ostal sám, lebo sa všetci po krátkom núkaní kým sa osmelili, vrhli poďívať sa ku studničke... Voda bola celkom červená, až penila..“

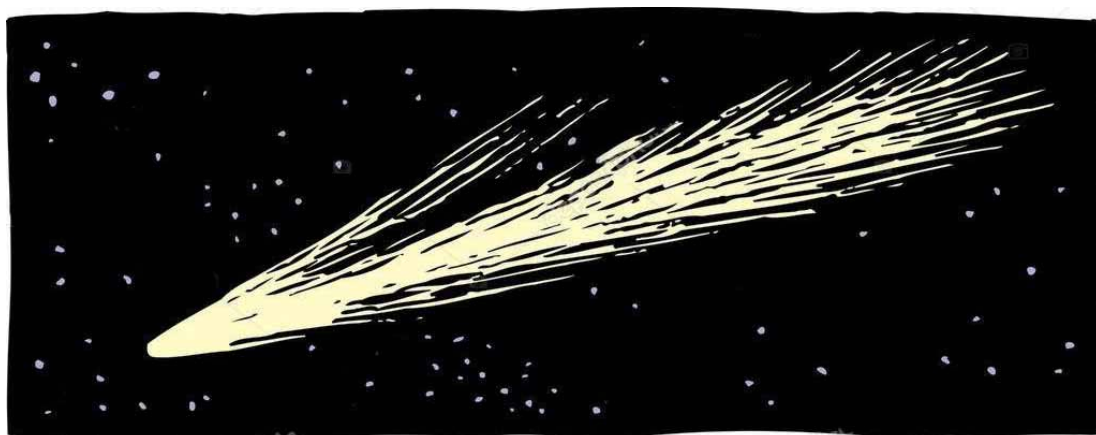
Kronikár v opise udalostí pokračuje nasledovne: „Starý Vavrač, ktorý skoro ani nedýchal a celkom splynul s tichosťou izby, ani nepozoroval, že slnko už vplulo do ružového západu, zašlo tam za Girovú a šero súmraku stmavilo izbu. Nespál, spomínal. Prebral sa až keď videl, že izba sa naplnila. Stmavilo izbu. Nespál, spomínal. Prebral sa až keď videl, že izba sa naplnila ľuďmi, obyvateľmi celej osady. Prišli, stáli a mlčali. Bola ich plná izba, nik sa neozval, ba ani nepozdravili jako inokedy, len chlapi dali dolu klobúky, jako

v kostole. Bolo samozrejme, že nik sa neozval, veď starý gazda Vavrač vedel, že prišli k nemu, jako sa deti zhromažďujú k otcovi vo vážnych chvíľach života.

„Bolo to dávno, otec mi vyprával, keď som bol chlapcom, že voľakedy za jeho detstva tiahlo tadiaľto mnoho vojska, i bitky neďaleko. Raz videl jako jeden vojak stojí pri studničke a umýva vo vode skrvavenú šabl'u, odvtedy vždy, keď má byť vojna, voda sa v studienke zbarví do krvava. Po prvý raz som ju videl červenú v roku sedemšesdesiat (pozn. letopočet Prusko-rakúskej vojny, ktorá prebiehala od 14. júna až do 23. júla 1866), keď mala byť vojna s Pruskom: veru aj bola vojna. A teraz zas bude, ľudkovia moji, zas bude vojna!“ Starý Vavrač dokončil. Ľudia sa vytratili z chalupy, keď šli domov, bojzливо sa obhliadli smerom k studienke, z ktorej šla hrúza... bolo už tma. V noci málokto spal. Bolo jasno-hviezdy padali... Bolo to v posledný deň júlový... Bol piatok..“

Čerňanský kronikár spomína aj inú nevesdnú udalosť pred vypuknutím 1. svetovej

Kométa-vlasatica
(Zdroj : internet)

vojny, ktorá sa stala priamo v dedine. „Pár dní pred tým videli poniektoré ženy z Čierneho neskoro zvečera letieť po nebi hviezdu, ktorá vraj zanechávala za sebou odpoly ohnivý chvost-bola to vlasatica, či kométa.“

Tuto kométu, čo by predzvesť blížiacej sa vojny a sfarbenie studničky spomína aj kronikár v susednom Svrčinovci. Lyrický obraz pokoja predvojnového leta narúšajú zmienky o týchto udalostiach. Svrčinovský kronikár uvádza: „Pamätný rok 1914 sa začínal ako ostatné roky v reťazi času. Prešla pekná jar a vrcholilo horúce leto. Seno už bolo pokosené a uložené na povalách, kde príjemne rozvonjavalo. Občania sa pomaly pripravovali na chudobnú žatvu ovsíka a jačmeňa. Úroda sa ukazovala sľubná. Vetrík ihral s klasmi, ktoré čoskoro mali zaplniť naše stodoly. Chlapi si akosi pomaly, lenivo pripravovali kosy s „hrabkami“, ktorými mali pripraviť Boží dar do stodoly... Všetko išlo ako obyčajne – a predsa! Sem tam sa pošuškávalo, že vo svete je voľajaké dusno. Starí ľudia spomínali kadejaké znamenia, akési príznaky čohosi, čo sa nedalo dobre vysloviť. Na Čiernom vraj kdesi sa zjavila studnička s červenou vodou. „Voda je tam ako krv, nič dobrého nás nečaká“ hovorievali starí ľudia... I vlasatá ko-

méta sa zjavila na nebi. „Tiahne za sebou metlu, ktorou Boh bude šľahať svet“ hovorili ľudia, ktorí ju videli. Prišli posledné dni horúceho júla. Kdesi v Sarajeve zahučali výstrely – a už aj vzplanul obrovský požiar. Vojna!! – ako blesk sa roznieslo po dedine. Starý cisár-pán nás volá do boja!“

Spomínaná kométa bola pravdepodobne podľa astronomických záznamov kométa C/1914 Kritzinger.

Symbolickou zostáva takisto skutočnosť, že boženík (pozn. archaický výraz pre člena obecného zboru, neskôr obecný sluha) v Čiernom dostal len pár dní pred vypuknutím vojny nový bubon (pozn. bežnou dobovou zvyklosťou v tomto období bolo, že vyhlasovanie/prípadne vylepovanie úradných oznamov bolo sprevádzané bubnovaním). Kronikár v Čiernom pokračuje vo svojom zápise udalostí tesne pred vypuknutím vojny: „Týždeň pred tým (pozn. vyššie spomínaným sfarbením studničky) dostal vtedajší boženík čerňanský Jano Strýček Kotrys od Bydlochov nový bubon, aby ním ohlasoval vyhlášky, ako to inde býva. No, boženík nechcel bubnovaním vyhlasovať, nikdy vraj to predtým nerobil, ale keď mu notár hovoril, že musí sa bubnom oznamovať, tak hovoril,

Kysuce známe i neznáme

že potom bude už zle, keď on bude bubnovať... Vtedy sa ešte o ničom nevedelo.“

Zápis v čerňanskej kronike na margo nasledujúcich tragických udalostí už len konštatuje: „Na druhý deň po udalosti pred Girovou sa ukázalo, že starý Vavrač i čerňanské ženy i boženík mal pravdu: bubon sa ozval! „Vyhlasuje sa všeobecná MOBILIZÁCIA každý...“

Strašné tieto slová zarezali sa do sluchu, pokojného obyvateľstva tichej dedinky, svojou ostrosťou hlboko sa ranili, nikto sa už nepamätá ako to hovoril ďalej ten boženík, len ľudia si podávali slová z úst do úst ako horúci zemiak, ako žeravý uhoľ podávali si ľudia z ruky do ruky slová: „vypukla vojna, „mobilizácia“, „všetci chlapi do 40. roku musia behom 24 hodín narukovať“ atď....“

Pramene a literatúra

Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Čadca, Pamätná kniha obce Čierne.

Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči – pracovisko Archív Čadca, Pamätná kniha obce Svrčinovec.

SEDLÁČEK, Kamil: Girová: výhledy na Roháče Dostupné na: <<https://www.horydoly.cz/turiste/girova-vyhledy-na-rohace.html>> (14.4.2022).

Dostupné na: <<https://www.beskydy.cz/content/beskydy-turistika-hory-vrcholy-girova-ve-slezskych-beskydech.aspx>> (14.4.2022).

Protest proti výstavbe lesnej železnice na Kysuciach

MGR. VLADIMÍR HOMOLA

*Cesta Bystrickou dolinou
(medzivojnové obdobie
(Zdroj : zbierkový fond Kysuckého múzea H 2747)*

Kysuce na začiatku 20. storočia patrili k oblastiam monarchie, kde sa väčšina obyvateľstva živila roľníctvom. Nízka bonita pôdy (oblasť SZ Slovenska sa nachádza v tzv. flyšovom pásme, v ktorom sa striedajú vrstvy pieskovcov a ílovcov, v dôsledku čoho má pôda len malý obsah potrebných živín a je výrazne kamenistá), zastarané poľnohospodárske postupy, svahovitost' poľnohospodárskych plôch ako i dlhé a tuhé zimy s nepriaznivými klimatickými podmienkami v priebehu zvyšku roka ovplyvňovali slabé výnosy z pôdy. Ďalším faktorom bola celková roztrúsenosť pôdy vhodnej na poľnohospo-

dárske využitie, ktorá sa ešte viac delila z generácie na generáciu. Výsledkom bolo, že veľká časť Kysučanov hospodárila na malých políčkach, ktoré im poskytovali napriek vynaloženej námahe, len slabú úrodu. Tieto skutočnosti motivovali obyvateľov hľadať si iné či ďalšie zamestnanie. Neúrodnosť Kysúc aspoň čiastočne kompenzovali bohaté lesy, ktoré vytvárali výborné podmienky na rozvoj lesného hospodárstva. Obyvateľstvo na Kysuciach tak bolo úzko späté s lesmi.

Miestni obyvatelia získavali z okolitých hustých lesov drevo pre vlastné potreby, ale takisto ho ťažili a prevážali na ďalšie spravo-

Budovanie lesnej železnice medzi Oščadnicou a Chmúrou (Zdroj : Ivan Žilinčík: Klapot kolies v údoliach Bystrice a Bielej Oravy, 2006)

vane na jednotlivých pílach, ktoré vznikali v regióne. Parné píly, vznikali postupne na Kysuciach už v priebehu 2. polovice 19. storočia. Boli vôbec prvými stopami industrializácie tunajšej krajiny. Parná trakcia si našla miesto v rozvíjajúcich sa pílach, ktoré vznikali v rôznych častiach Kysúc (napríklad v Čadci, Oščadnici, Turzovke, Starej Bystrici a v ďalších lokalitách). Ťažba dreva a jeho doprava na píly sa tak stala dôležitým doplnkovým zamestnaním viacerých obyvateľov Kysúc.

Vybudovanie Košicko-bohumínskej železnice (pozn. železnica mala tzv. normálny rozchod 1435 mm. Železničný rozchod je kolmá vzdialenosť medzi prechádzanými vnútornými hranami hláv koľajníc meraná na os koľaje v stanovenej hĺbke 14 mm pod temenom koľajnice) vedúcej cez Kysuce podnietilo rozvoj ťažby dreva v regióne. Zvýšený dopyt po dreve bol ovplyvnený čoraz väčšou požiadavkou na množstvo vyťaženého dreva potrebného pri spriemyselňovaní Rakúsko-

-Uhorska. O význame železnice pre kysucké drevárstvo svedčí skutočnosť, že na prelome 19. a 20. storočia tvorilo drevo až 90 % vývozu zo železničnej stanice v Čadci. Železnica slúžila ako spojenie oblastí ťažby dreva s obytiskami, kde sa drevo predávalo. Drevo z jednotlivých miest ťažby k pílam sa však muselo namáhavo prepravovať buď splavovaním, alebo furmančením. Snahy o zväčšenie objemov vyťaženého dreva, ako i zvýšenie zárobkov viedli k úvahám na vybudovanie lesnej železnice.

Prvé kroky k vybudovaniu lesnej železnice na Kysuciach siahajú už do roku 1906. V tomto období vydalo uhorské ministerstvo obchodu povolenie na vybudovanie železnice medzi Krásnom nad Kysucou (v tom čase pod maďarským názvom Karásznó) a Novou Bystricou (maďarsky Újbeszterce). Železnica tak mala začínať v Krásne nad Kysucou, pokračovať cez Zborov nad Bystricou, Klubínu, Starú Bystricu a končiť v Novej Bystrici. Po-

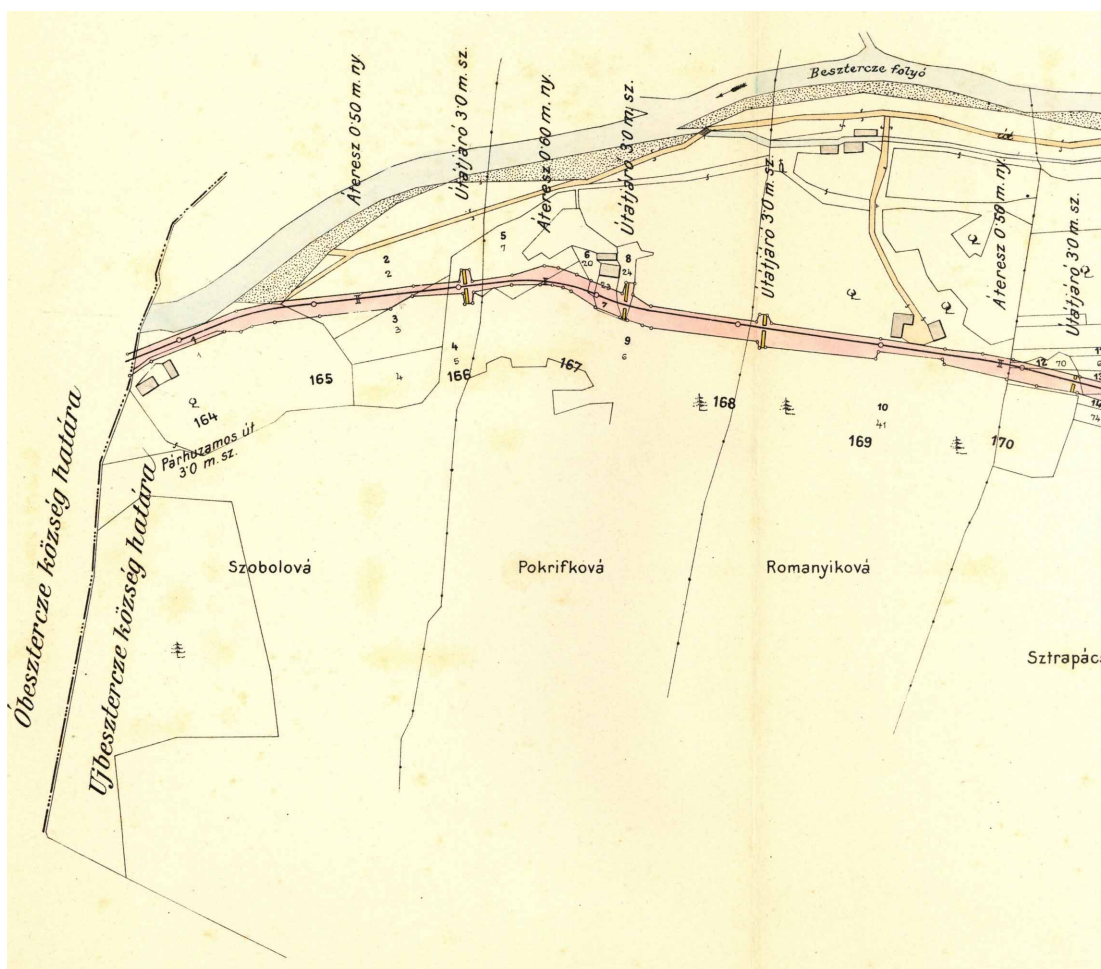
volenie na jej výstavbu získali podnikatelia A. Spitzer a Z. Königsberg. K reálnej výstavbe železničnej trate však napokon nedošlo. Myšlienka vybudovať lesnú železnicu na Kysuciach však zostala stále živá.

Vo Viedni sídliaca rakúska spoločnosť Aktiengesellschaft für Mühlen und Holzindustrie (Účastinná spoločnosť pre mlynský a drevársky priemysel) zakúpila v roku 1914 od grófa Károlyiho tzv. exploatačné právo (pozn. právo na ťažbu a hospodárske zúžitkovanie surovín, v tomto prípade dreva). Spoločnosť patrila rakúsko-židovskému (a neskôr britskému) obchodníkovi Isidorovi Zuckermanovi. Gróf Károlyi bol majiteľom hustých lesov nachádzajúcich sa vo východnej časti Kysúc, dnešnej Bystrickej doline. Exploatačné právo bolo zakúpené na dobu 10 rokov. V rámci zakúpeného exploatačného práva začala spoločnosť v roku 1915 so stavbou lesnej železnice vedúcej z Oščadnice až do doliny Chmúra, nachádzajúcej sa v dnešnej Vychylovke.

Lesná železnica mala plánovaný rozchod s rozmerom 760 mm. Išlo teda o tzv. úzkorozchodnú lesnú železnicu. Stavebné povolenie na výstavbu trate bolo vystavené na základe vykonanej verejno-správnej pochôdzky uskutočnenej dňa 17.12.1914. Najskôr bolo udelené ústne vedúcim komisie a neskôr i písomne výnosom č. 18 650/III-1915 uhorského ministerstva vydané dňa 12. 5. 1915. Zhotovením projektu bol poverený rodák z Turzovky a skúsený lesný inžinier Vincent Sekáč (maďarsky Szekács Vince). Málo známou skutočnosťou je, že výstavbu lesnej železnice sprevádzali kontroverzie v podobe vyvlastňovania pozemkov. Snahy o vyvlastnenie pozemkov však narazili na razantný

odpor miestnych vlastníkov pôdy. Jeden z incidentov sprevádzajúcich výstavbu lesnej železnice zachytili na svojich stránkach maďarské noviny AzEst. V ich článku sa môžeme dočítať o udalosti, ktorú noviny nazvali *Vzbura nad železnicou*. Udalosti sú popísané nasledovne: „*Náš korešpondent hlási z Trenčína (pozn. okresy Čadca a Kysucké Nové Mesto spadali pod tzv. Trenčiansku župu sídliacu práve v Trenčíne); Viedenská spoločnosť Aktiengesellschaft für Mühlen und Holzindustrie vybudovala na rozhraní Felsőzboró (pozn. Zborov nad Bystricou), Kelebény (pozn. Klubina) a susedných obcí v Trenčianskej župe priemyselnú a železničnú železnicu, pre ktorú získala potrebné pozemky vyvlastnením. V súvislosti s vyvlastňovacím konaním trenčiansky kráľovský súd nariadil súdne posúdenie týchto plôch za účelom odškodnenia. Antal Bulla z Trenčína vyslaný súdom, ktorý stál na čele výboru na okraji obce Felsőzboró (pozn. Zborov nad Bystricou) sa dostavil 16. augusta 1915. Tu výbor všade víťali výhražné hlasy (pozn. ťažko preložiteľná pasáž textu, najvhodnejší preklad sa zdal byť práve výhražné hlasy), a potom skupina asi 100 až 150 mužov, detí a väčšinou žien (pozn. prevaha žien medzi protestujúcimi bola výsledkom skutočnosti, že väčšina mužov bola mobilizovaná do rakúsko-uhorskej armády a bojujúca na jednotlivých frontoch 1. svetovej vojny), vyzbrojených kosákmi, kolmi, kosami, železnými vidlami, kusmi kameňa a inými nebezpečnými prostriedkami. Najprv nadávali a vyhrážali sa poslanému výboru a zasypali ho kameňmi. Keďže situácia neozbrojenej komisie bez pomoci začala byť voči rozzúrenej a ozbrojenej mase nebezpečná, sudca Bulla prerušil konanie. 23.*

Kysuce známe i neznáme

Časť mapy z roku 1914 s vyznačením trasy kadiaľ viedla lesná železnica v úseku Novej Bystrice (Zdroj : Zbierkový fond Kysuckého múzea H 7311)

augusta (pozn. toho istého roku, t.j. 1915), keď výbor pri pokračovaní v konaní dosiahol hranicu Horného okresu od hranice Kelebényi (pozn. Klubina), napriek Bullovmu súdnemu listu sudcu Najvyššieho súdu a oznámení z kazateľnice v kostoloch, obyvatelia obce, väčšinou ženy, opäť zaútočili na výbor. Použitie zbraní žandárstva sudca Bulla nepovolil a šesť mužov (pozn. pravdepodobne sa jednalo o miestnych žandárov, prípadne z ďalších častí okresu Kysucké Nové Mesto, kam v tomto období dediny Bystrickej doliny patrili) nestačilo na rozohnanie davu. Preto bol výbor nútený opäť utiecť. Trenčianska prokuratúra po skončení vyšetrovania potrestala

za násilie proti obvinenému orgánu asi 99 sedliakov spomedzi rebelov, z ktorých väčšinu tvorili ženy. Obžalovaní sa v rámci vyšetrovania vo všeobecnosti obhajovali tým, že by ich pripravili o hlavný zdroj príjmov, doprava a železnica im zobrali najlepšiu pôdu. Preto boli pobúrení a frustrovaní, a preto chceli za každú cenu zabrániť fungovaniu výboru. Obžalovaní počas vyšetrovania sa čiastočne priznali, čím sa preukázala účasť niektorých ich komplicov na útoku a čiastočne obvinenia vznesené proti nim boli popreté. Trestný senát Okresného súdu v Trenčiane viedol v tejto veci trestné konanie. Obžalovaní, rovnako ako počas vyšetrovania, sčas-

Preprava dreva po lesnej železnici medzi Oščadnicou a dolinou Chmúra (Zdroj : Zbierkový fond Kysuckého múzea H 413)

ti priznávali svoju účasť na útoku a uvádzali svojich spolupáchateľov a sčasti svoju vinu popierali. Rozsudok sa očakával približne o desať dní.“

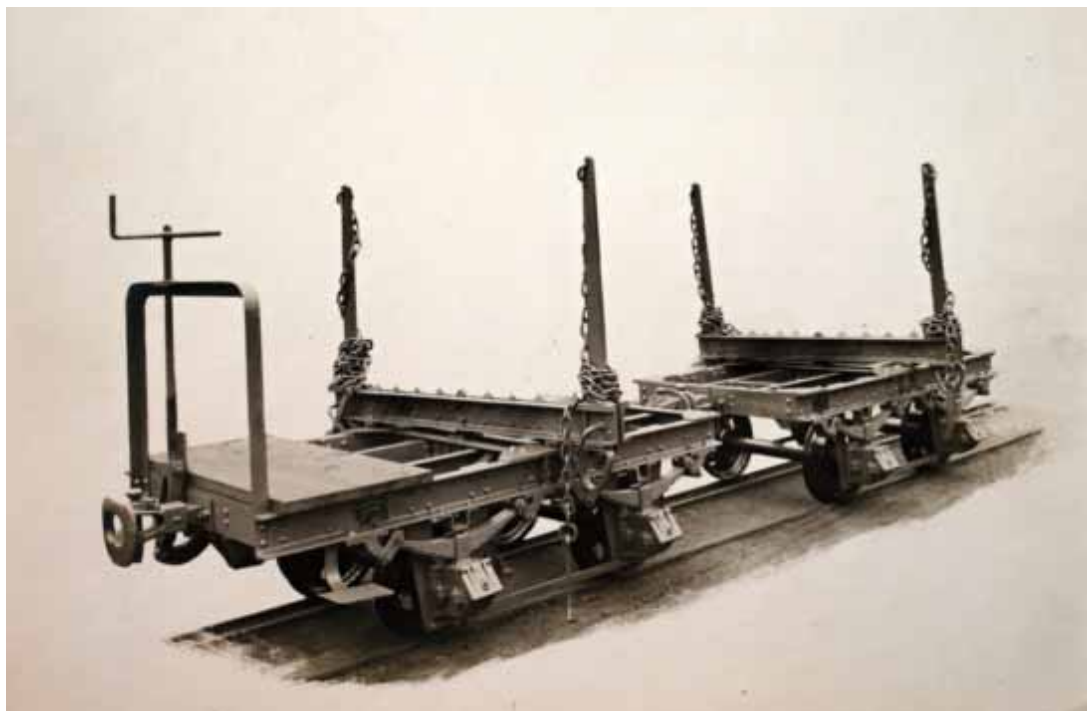
V protokole spísanom, počas pochôdzky už dostavanej a fungujúcej lesnej železnice, zo dňa 17. 7. 1930 (pozn. protokol bol spísaný v priestoroch kancelárie lesného riaditeľstva v Oščadnici) nájdeme k udalostiam vzniku lesnej železnice nasledovné konštatovanie:

„Súkromné pozemky ku stavbe kmeňovej trate od km 1,5 až do km 27,6 boli v roku 1915 rozsudkom bývalej kráľovskej uhorskej sedrie (pozn. súdu) v Trenčíne zo dňa 18.12. 1915 c.P. 1748/1915/8 (pozn. je teda zrejmé, že protest miestnych obyvateľov nemal účinnok...) vyvlastnené na základe povolenia bývalého uhorského ministra obchodu zo dňa 12.5. 1915 čís. 18.650/III-1915, pričom pozemky od km 27,6 do km 29,024 ako i pozemky pre odbočku Ricerová boli prenajaté na neurčitú dobu. Zmluva o nájme pozemkov bude predložená ministerstvu železníc dodatočne. Pri komisionálnom jednaní bolo vo všetkých obciach od nájomníkov-bývalých majiteľoch pozemkov ako ústne, tak i v pri-

pojených písomných prehláseniach prednesené sťažnosti, že ich pozemky, už boli ku stavbe dráhy zabrané a v roku 1915 vyvlastnené, neboli doposiaľ odškodné vyplatené.

Táto skutočnosť je hlavnou príčinou vzájomného nepriaznivého pomeru medzi koncesionárom a obyvateľstvom. Podľa údajov majiteľa dráhy zložila firma Účastinná spoločnosť pre mlynský a drevársky priemysel v Oščadnici už v roku 1915 u sedrie v Trenčíne ako kauciu za vyvlastnené pozemky rozsudkom sedrie určenú čiastku 87 000 K (pozn. korún) v obligáciách vojnových pôžičiek, ktoré boli v čase prevratu prenesené do Maďarska.“

Spomenuté vojnové pôžičky boli spôsobom, akým sa rakúsko-uhorská monarchia snažila zabezpečiť dostatok prostriedkov na vedenie vojny. Štát tak upisoval tzv. vojnové pôžičky. Počas celej doby konfliktu prebehlo 8 emisií (vydaní) vojnových pôžičiek. Prvá emisia takýchto vojnových pôžičiek nastala už v novembri 1914. Posledná emisia prebehla na jar roku 1918. Vďaka vojnovým pôžičkám dokázal štát nazhromaždiť značný obnos peňazí. V uhorskej časti (pozn. kam spadali aj Kysuce) monarchie 18,6 miliárd korún. Dobové vnímanie vojnových pôžičiek súčasníkmi a ako upisovanie vojnových pôžičiek vyzeralo, dokumentujú zápisy v pamätných knihách ako napríklad: „Okrem toho brali aj peniaze: válečné pôžičky. Ľudia neradi ich upisovali no jednako len upísali, lebo miestni činitelia boli až zbytočne horliví a skoro prinucovali ľud na upisovanie, vlast' je v nebezpečí hovorili... Keď gazda prišiel k peniazom: predal jalovicu, kravu, prasce, hneď sa vedelo o tom, pán rector a pán kaplán hneď sa pýtali: Koľko upíšete? A tak to

Oplenový vozeň, ktorým sa prevážalo drevo na lesnej železnici medzi Oščadnicou a dolinou Chmúra (Zdroj : Zbierkový fond Kysuckého múzea H 2405)

šlo ďalej...“ Je pravdepodobné, že peniaze vyplatenej spoločnosťou stavajúcou lesnú železnicu sa k majiteľom pozemkov nedostali a skončili po prevrate – vzniku Československa v Maďarsku.

Ako skončili aktéri vyššie spomenutého incidentu sa, žiaľ, už nepodarilo dohľadať.

Pramene a literatúra

Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči - pracovisko Archív Čadca, Pamätná kniha obce Čierne.

Vydanie novín AzEst

Faktom však zostáva, že výstavba lesnej železnice sa uskutočnila podľa plánov a stala sa súčasťou rázu okolitej krajiny Bystrickej doliny. Udalosť načrtnutá v novinovom článku, odкрýva jednu z málo známych kapitol vzniku lesnej železnice na Kysuciach.

ŽILINČÍK, Ivan: *Klapot kolies v údoliach Bystrice a Bielej Oravy*. Čadca : Kysucké múzeum, 2006.

BINDER, Róbert: *Lesné železnice*. Bratislava, 1946.

Kriminalita na Kysuciach v medzivojnovom období (1918 – 1939)

MGR. MARTIN TURÓCI, PHD.

Četnícka hliadka na motorke v medzivojnovom období (ilustračný záber)
(Zdroj : internet)

Kriminalita vo všeobecnosti

Kriminalita spojená s páchaním najrozličnejšej protiprávnej činnosti je stará, ako ľudstvo samotné. Tvorí neoddeliteľnú súčasť spoločenského života, ktorá sa v minulosti pochopteľne nevyhýbala ani Kysuciam. Napríklad v období novoveku región vďaka svojim špecifickým danostiam patril k centráм zbojníctva v Uhorsku. Časom tento fenomén zanikol a centrá kriminality sa presunuli z lesov a odľahlých vrchov do sídel. Vo významnej miere k rozvoju kriminality v minulosti napomáhal alkoholizmus, ktorý podporoval

najmä násilnú trestnú činnosť. V období Rakúsko-Uhorska autoritatívny režim svojimi represívnymi opatreniami kriminálne konanie čiastočne tlmil. Vznik Československa v roku 1918 spojený s nástupom nového režimu priniesol spoločenské uvoľnenie a rozličné slobody, ktoré si však mnohí vykladali po svojom, čo sa v určitom ohľade podpísalo pod všeobecný nárast kriminality.

Kysuce v tomto ohľade patrili k problémovjším oblastiam. K hlavným faktorom podieľajúcim sa na vyššej kriminalite patrila nižšia sociálna a vzdelanostná úroveň miest-

neho obyvateľstva, čo v spojení s vysokou konzumáciou alkoholu, vytvorilo silné predpoklady pre rozvoj kriminálneho správania.

Odhladnuc od predsudkov, naratívov a nálepiek prisudzovaných Kysuciam a ich obyvateľom, faktom ostáva, že kriminalita predstavovala spoločenský problém, s ktorým miestne úrady a poriadkové zložky zápasili počas celého medzivojnového obdobia. V štruktúre trestných činov dominovala najmä majetková kriminalita. K najčastejším prečinom patrili krádeže, podvody ale tiež výtržnosti i ublíženia na zdraví, z ktorých sa mnohé, žiaľ, neraz končili smrťou.

Problematický Svrčinovec

Povešť jednej z najproblematickejších kysuckých obcí sprevádzala v tomto období napríklad Svrčinovec. Všetky vyššie uvedené druhy trestnej činnosti tu neboli počas medzivojnových rokov ničím mimoriadnym, čo nám potvrdzuje i bližšie nedatované policajné hlásenie zo začiatku tridsiatych rokov, v ktorom sa uvádza, že „*vo Svrčinovci tejto alkoholom naskrze dokazenej obci výtržnosti z opilstva bývajú na dennom poriadku*“.

Práve v dôsledku takýchto správ, ktoré však zväčša iba reflektovali konkrétne prípady, sa Svrčinovec v medzivojnovom období netešil najlepšej povesti. Medzi Kysučanmi mu časom prischla nálepka centra kysuckej kriminality a obce bitkárov, kde máme v skúmanom období zdokumentovaných stovky najrozličnejších trestných činov. Kriminalitu istotne v nemalej miere podporoval tiež alkoholizmus, ktorý sa rozvíjal i vďaka dovozu lacného alkoholu z Ostravska, odkiaľ ho vo veľkom prinášali najmä robotníci pracujúci na týždňovkách.

Nenapraviteľný výtržník Anton Kulla

Za všetky trestné činy môžeme spomenúť napríklad tie súvisiace s pôsobením problémovej partie miestneho obyvateľa Antona Kullu názorne ilustrujúcej dobovú činnosť kriminálnej partie. Kvôli nej Svrčinovec a jeho obyvateľia na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov neraz zažili napäté chvíle. Kullovu partiu tvorilo niekoľko miestnych výtržníkov, ktorí zväčša posilnení alkoholom páchali v obci najrozličnejšie násilnosti.

Vďaka *ocelovej bande*, ako bola táto skupina prezývaná policajnými orgánmi, pokoj vo Svrčinovci nezavládol ani na Vianoce v roku 1930, pričom výtržnosti pokračovali i na Štefana. Namiesto koledníkov v tento deň po Svrčinovci chodila partia výtržníkov zo spomínanej skupiny, ktorá rozličným spôsobom terorizovala náhodných okoloidúcich. Dňa 26. decembra sa v jednej zo svrčinovských krčiem zišli Pavel Krišica, Matej Kubišta, Anton Kulla a dvaja bližšie neurčení Cyprichovci, ktorí sa z centra obce vydali do vrchov za Štefanom Staškovanom. Nešli mu však blahoželať k meninám, namiesto toho mu deň predtým odkázali, že ho prídu zabiť. Keďže Staškovana, ktorý sa pred nimi skryl, nenašli, rozhodli sa pomstiť iným. Ich prvou obeťou sa stal istý Martin Cyprich. Menovaného prepadli priamo v jeho vlastnom dome. Krišica ho najskôr dorezal nožom, Kulla mu následne uštedril niekoľko úderov horúcou žehličkou a napokon ho ešte prefackal

Vyčíňanie Kullovej skupiny pokračovalo i v nasledujúcom roku, keď jej členovia spáchali niekoľko zväčša násilných trestných činov. V trestnej činnosti by zrejme pokračovali i v ďalších obdobiach. Žiaľ, príslovie „*dovtedy sa chodí so džbánom po vodu, pokiaľ sa džbán nerozbije*“, platilo aj v prípade

ocelovej partie a Antona Kullu. Keď išla táto partia spitých mládencov v noci 12. septembra 1931 z krčmy, vtrhla náhodou do domu železničiara Jána Kubalíka, ktorý pri potýčke Kullu v sebaobrane zastrelil.

Výtržnosti

Pri pohľade na pôsobenie spomenutej „*ocelovej partie*“ vidieť, že hlavnú časť jej činnosti predstavovali najmä násilné výtržnosti, ku ktorým v tomto období dochádzalo mimoriadne často a tvorili veľkú časť riešených prípadov. Nepochybne i preto, že násilné riešenie sporov bolo do určitej miery zakorenené v mentalite nemalej časti obyvateľstva, ktorí namiesto oficiálnych úradných postupov dávali prednosť takýmto metódam. Násilnosti tak prevádzali miestneho človeka pri najrozličnejších príležitostiach. Často sa bez nich nezaobišla návšteva krčmy, obchodovanie či spoločenská udalosť. K násilným výtržnostiam dochádzalo nezriedka napríklad i na svadbách, kde sa pod vyčíňanie najčastejšie podpisovala bujará nálada a alkohol, ako aj istý špecifický zvyk niektorých obyvateľov, ktorí nerešpektovali súkromný charakter podujatia a často si ho zamieňali s verejnou zábavou. Neraz na svadbu prišli bez pozvania, čo sa pochopiteľne nestretlo s pochopením účastníkov.

K takejto udalosti došlo napríklad dňa 6. septembra 1927 nezávisle na dvoch svadbách prebiehajúcich na opačných koncoch Kysúc. Prvý incident sa odohral v Novej Bystrici v krčme Fratiška Slučiaka, kde prebiehajúcu svadbu narušili neohlásení hostia. Ich samopozvanie napokon skončilo krvavou bitkou, v ktorej lietali nože i hrnce. Na konci ostalo niekoľko zranených, úmrtia našťastie hlásené neboli. Podobný incident zaznamenali v rov-

naký deň i v Turzovke na svadbe istého Kavalika s Dorociakovou. Scenár bol takmer rovnaký ako v predchádzajúcom prípade. Svadobné veselie si partia okoloidúcich pomýlila s verejnou zábavou, na ktorú prišli bez pozvania, pričom ako akési prístupné priniesli i dva sudy piva. Svadobníkom sa to pochopiteľne nepáčilo a celú partiu aj so sudmi vyhodila von, čo sa nezaobišlo bez bitky.

Prostitúcia

Hoci na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že v hlboko religióznom prostredí Kysúc neboli pre vykonávanie „*najstaršieho remesla*“ veľké možnosti, nebolo to celkom tak. Je síce pravda, že prostitúcia, ktorá bola v období prvej republiky radená k ilegálnym a protiprávnym činnostiam, na Kysuciach nedosahovala úroveň, ako vo veľkých mestách, (napríklad v susednej Žiline) zaznamenané prípady nám dokumentujú, že i táto činnosť dotvárala kolorit temnejšej strany tunajšieho spoločenského života. Prostitúcia sa v tomto období nevykonávala verejne. Najčastejšie k nej dochádzalo v krčmách a lacnejších reštauráciách, neraz i v súkromných domoch, kde na svojich zákazníkov čakali zväčša miestne ženy, ktoré si takto chceli z rozličných dôvodov privyrobiť.

V Čadci bola prostitúcia rozšírená najmä v pohostinských a ubytovacích zariadeniach v blízkosti železničnej stanice, kde evidovali najväčší pohyb ľudí. Išlo dokonca o natolko lukratívne miesto, že za zárobkom sem okrem miestnych prichádzali tiež pracovníčky z Třinca, Žiliny a ďalších miest. V obciach túto činnosť prevádzali často v súkromných domoch, ktoré sa pod vplyvom osadenstva často menili na domy verejné. Ich prítomnosť máme zdokumentovanú na viacerých mies-

Kysuce známe i neznáme

tach. Jeden začiatkom 30. rokov istý čas fungoval i v Klokočove a to rovno oproti nedávno postavenému kostolu, kam za telesným potešením chodili mládenci z celého okolia.

Lúpeže

Lúpeže, čo boli krádeže s použitím násilia, neboli na Kysuciach v medzivojnovom období nijakou zvláštnosťou. Často pri nich zohrával svoju úlohu alkohol. Jedna z mnohých lúpeží tohto obdobia sa odohrala koncom júla 1931 v Krásne nad Kysucou, kde prepadli Juraja Jakubca zo susednej Oščadnice. Menovaný sa v bližšie neučený deň vracal z Krásna nad Kysucou domov do Oščadnice, pričom cestu si chcel skrátiť cez les *Šošničky*. Práve tu ho však zastavili dvaja muži. Najskôr si vypýtali cigarety a zápalky, ktoré im dal. Potom však Jakubca chytily, fyzicky napadli a jeden z nich dokonca na výstrahu vystrelil z revolvera. Následne mu ukradli týždennú výplatu 41 korún, 2 rožky a kúsok klobásy. O bezcharakternosti lúpežníkov svedčí i záver ich činu, keď poškodenému nechali 1 korunu, s tým, aby si za ňu kúpil povraz a obesil sa na ňom.

Dopravné nehody

V období medzi dvoma svetovými vojnami nebola núdza ani o dopravné nehody. K incidentom zapríčineným zväčša osobnými automobilmi dochádzalo pomerne často a to i napriek tomu, že hustotu dopravy s dnešnou situáciou nemožno ani len porovnať. Priemerný človek v tom čase videl auto raz za čas a osobných áut by sme koncom 20. rokov mohli na Kysuciach napočítať okolo dvoch desiatok. O nehody napriek tomu nebola núdza, pričom významnú úlohu pri nich zohrávala neopatrnosť vodičov i chodcov spojená s nerešpektovaním predpisov.

Napríklad v septembri 1927 zrazilo osobné autor firmy Reich z Krásna (okr. Valašské Meziříčí) v Staškove 5 ročného chlapca. Nešťastie v tomto prípade spôsobila neopatrnosť a samopaš detí, ktoré si vymysleli nebezpečnú zábavku – prebehovať na poslednú chvíľu popred jazdiace autá. Tragicky sa tiež skončila kolízia v Turzovke, kde auto zrazilo a usmrtilo syna bývalého miestneho notára.

V rovnakom mesiaci došlo ku kolízií dvoch osobných áut i na Horelici. Na hlavnej ceste spájajúcej Čadcu a Žilinu sa tu zrazilo auto dr. Reicha z Čadce s automobilom majiteľov oščadnickej pily. Nehodu spôsobila neopatrnosť vodičov nerešpektujúcich dopravné predpisy. Kvôli značnému počtu voľne pasúceho dobytku dochádzalo často i ku kolíziám s hospodárskymi zvieratami. Jednu z nich máme zdokumentovanú v Horelici, kde sa v septembri roku 1927 zrazila s autom jalovica miestneho obyvateľa Chrastinu. Podľa zaznamenaných správ zviera skočilo pred auto v poslednej chvíli a vodič preto zrážke už nedokázal zabrániť.

Nepriaznivú dopravnú situáciu úrady v tom čase evidovali v Čadci, kde vodiči často holdovali nebezpečnému zlozvyku. Pri jazde okresným sídlom, zrejme v snahe predviesť jazdu miestnemu obecnstvu, prechádzali po ceste mimoriadne vysokou rýchlosťou, čím ohrozovali okoloidúcich, najmä školákov. Miestne úrady preto navrhovali maximálnu rýchlosť v Čadci úradne obmedziť tabuľami na 6 km/h.

Krádeže

K najčastejším prečinom v medzivojnovom období však patrili majetkové delikty, ako krádeže, podvody a podobne, ktoré boli takmer na dennom poriadku. Najviac sa kradli

predmety každodennej potreby a hospodárske zvieratá predstavujúce najdostupnejší objekt. Z mnohých prípadov uveďme niektoré. V lete roku 1933 do databázy zlodejov pribudol i bližšie nemenovaný muž z Olešnej-Potôčkov. Jeho prečin bližšie popisuje článok s názvom *Na Olešnej pri potôčku húsky sa perú* publikovaný v časopise *Kysucké hlasy*. „J. K. občan z potôčkov olešnianskych, ktorý bol kedysi vojakom v Prešporke pri Dunajku a tak sa mu zrejme zaľúbila tá známa pesnička „Pri Prešpurku pri Dunajku husky sa perú, vezmi Janko karabinku zastrel si jednu.“ On síce karabinky nechal, ale namiesto nej vzal si až dve húsky od ktorejsi neznámej kysuckej Zuzky a hajdy s nimi ešte za tmy do Čadce na predaj. Tu však chlapa zdrapili strážnici na nočnej a odovzdali ho úradom.“

Krádeže hydiny boli na Kysuciach v tom čase mimoriadne rozšírené. Najčastejšie k nim dochádzalo práve začiatkom roku 1933, k čomu v nemalej miere prispievala i zlá so-

ciálna situácia spojená s kulmináciou veľkej hospodárskej krízy. Práve v tomto období úrady zaznamenali i prípad 23 ročného Štefana Hrdého z Ochodnice, ktorý začiatkom roku 1933 ukradol Angele Švaňovej z Veľkej Rudiny 30 sliepok. Prvá krádež ešte ostala pre zlodēja bez následkov, zrejme to ho pri vlastnej bezočivosti viedlo k tomu, aby svoj čin o niekoľko týždňov zopakoval. Pri ňom však už nemal toľko šťastia, majiteľka aj s rodinou ho dolapila a odovzdala bezpečnostným úradom. V máji rovnakého roka zas máme zdokumentované početné krádeže tovarov v obchodoch. V Starej Bystrici napríklad bližšie nemenovaný páchatel' zo susednej Novej Bystrice vykradol filiálku miestnej Baťovej správkarne (predajne) odkiaľ vzal 3 páry gumných číziem. V rovnakom mesiaci úradovali zloději v tej istej obci znova. Tentoraz si trojica páchatel'ov vzala na mušku miestny obchod Davida Kleina, kam sa vlámali a majiteľovi vzali tovar v hodnote 1700 korún.

Literatúra

TURÓCI, Martin: Svrčinovský pitaval. In: TURÓCI, Martin a kolektív: *Svrčinovec : monografia obce. Čadca/ Svrčinovec : Kysucké múzeum/ Obecný úrad vo Svrčinovci*, 2018, s. 268 – 277.

Kysucké hlasy, roč. 1, č. 1. (1927)

Kysucké hlasy, roč. 5, č. 1. – 20. (1931)

Kysucké hlasy, roč. 7, č. 3. – 5. (1933)

Četník na koni
(mezivojnové obdobie)
(Zdroj : internet)

Spomienky na pôsobenie Petra Jilemnického na Kysuciach

MGR. VLADIMÍR HOMOLA

Peter Jilemnický počas svojho pôsobenia vo Svrčinovci (Zdroj: Zbierkový fond Kysuckého múzea H 1028)

Československu. Predovšetkým stredná a staršia generácia pozná diela tohto predstaviteľa socialistického realizmu. Už menej známou skutočnosťou zostáva, že časť jeho života bola spätá práve s Kysucami, kde pôsobil ako učiteľ. A práve na Kysuciach zbieral Peter Jilemnický materiál a inšpiráciu pre svoje diela. Dokonca aj pre svoju literárnu premiéru. Kým sa však dostanem k samotným reflexiám na spisovateľa, poďme si jeho život priblížiť v krátkom biografickom medailóne.

Peter Jilemnický (známy aj pod pseudonymami Peter Hron, Peter Malý či Al Arm) sa narodil 18. marca 1901 v Kyšperku – dnes známom ako Letohrad, v malom

Knihy významného československého spisovateľa Petra Jilemnického boli celé dekády súčasťou povinného čítania v socialistickom

meste nachádzajúcom sa v Pardubickom kraji do rodiny rušňovodiča. Vyrastal spoločne s bratom Jindřichom a sestrou Marii.

Kysuce známe i neznáme

Celé detstvo strávil v Kyšperku, kde navštevoval miestnu meštiansku školu. Neskôr študoval v Červenej Vode (malá obec v dnešnom Pardubickom kraji). V štúdiu pokračoval medzi rokmi 1916 až 1919 na poľnohospodárskej škole v Chrudime. Viac však inklinoval k učeníu, a preto navštevoval učiteľský ústav v Levičiach, kde v roku 1921 maturoval. Následne získal učiteľské miesto vo Věrhořoviciach, kde strávil školské roky 1919 až 1921. V období medzi rokmi 1921 až 1923 obliekal v rámci svojej prezenčnej vojenskej služby uniformu československej armády.

V rámci vojenskej služby pôsobil vo viacerých posádkach na Slovenku. Najskôr v Rímskavoj Sobote, neskôr v Banskej Bystrici. A práve v meste pod Urpínom sa zoznámil s Klementom Gottwaldom (neskorším československým prezidentom) prostredníctvom ktorého sa začal prikláňať ku komunistickým myšlienkam. V roku 1922 oficiálne vstúpil do Komunistickej strany Československa. Následne sa po vojenskej službe opäť venoval učeniu. V roku 1923 prichádza do Svrčinovca. Zaujímavosťou je, že tak ako vo Svrčinovci, aj na ďalších pôsobiskách na Slovensku hovoril po slovensky bez akcentu. Dokonca používal slovenskú podobu svojho mena. Vo

Peter Jilemnický so svojou triedou vo Svrčinovci (Zdroj: Mudříková Janka: Peter Jilemnický-album. Čadca : Kysucká knižnica v Čadci, 2012)

Škola v Čadci, na ktorej učil Peter Jilemnický (Zdroj : archív Kysuckého múzea)

Svrčinovci začal učiť v miestnej škole *Za vrchmi*. Svrčinovský kronikár zachytil na stránkach pamätnej knihy Svrčinovca jeho pôsobenie nasledovne: „R. 1923-26 pôsobil na tunajšej škole *Za Vrchmi* známy slovenský spisovateľ Peter Jilemnický. Svoje prvé romány „*Vítazný pád*“ a „*Pole neorané*“ písal v našej obci v škole *Za Vrchmi*! Osoby i mená osôb (nap. *Krišica, Cyprich...*), prostredie i vedľajšie epizódy jeho románov sú vzaté z našej obce. Mnohé udalosti a osoby opísal Jilemnický tak verne, že naši občania po prečítaní jeho románu vedia, o ktorú udalosť a osobu v obci ide.“

*Peter Jilemnický
a maliar Imrich
Weiner-Kráľ pri
ochutnávke hrozna
v Svätom Jur (Zdroj :
Zbierkový fond Ky-
suckého múzea
H 202e)*

Spomenuté Jilemnického diela ako *Víťazný pád* a *Pole neorané* boli jeho prvými knihami. Dominik Choluj, svrčinovský kronikár pokračuje v spomienke na Jilemnického: „*Občania si dodnes spomínajú na veselého „pána učiteľa“ Jilemnického. „Oni si s nami aj vypili, neohrdli ani „breňák“ (špiritus), požartovali si s nami a pobesedovali o našej biede.*“

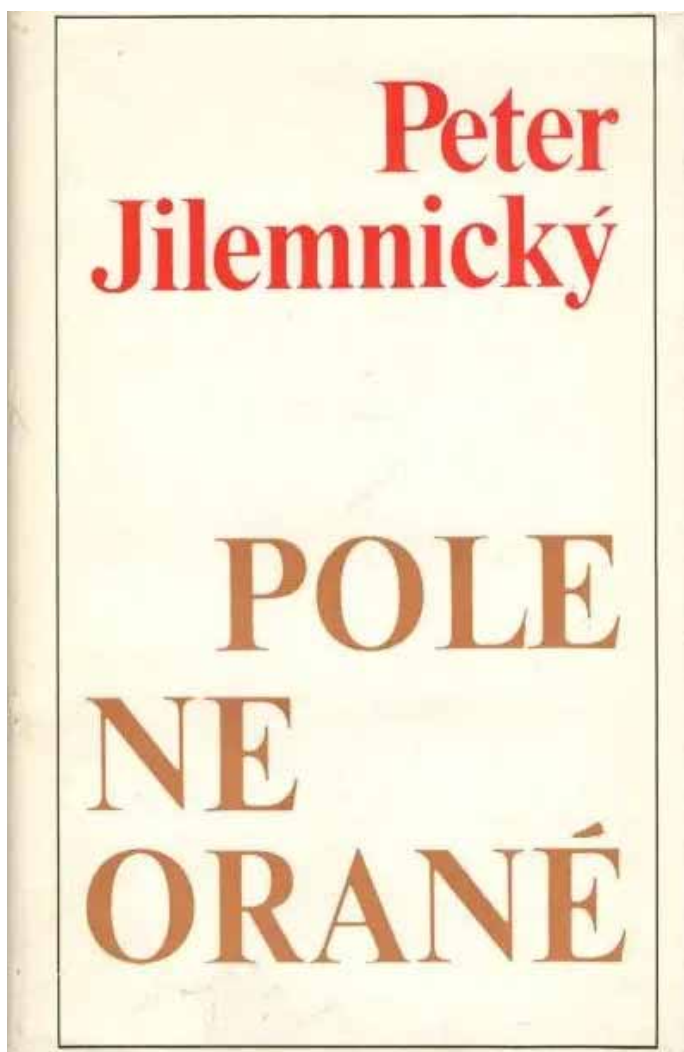
Miestny kováč F. Kulla často spomínal ako Jilemnický často nocoval uňho, keď sa mu neskoro večer nechcelo ísť Za Vrchy. „Nemal som voľnej posteľe, a preto spal so mnou“, hovorí kováč.

Jilemnický chodil po našich chalupách, všimnal si života a práce nášho ľudu a potom písal! Písal o našom kysuckom roľníkovi, o jeho húževnatej pracovitosti, láske k rodnej zemi, o jeho biede, ale i o jeho životnosti, nezlomnosti a hrdosti! Jilemnický prvý raz opi-

soval naše Kysuce také, aké sú naozaj. Nech sa svet o tom dozvie!“

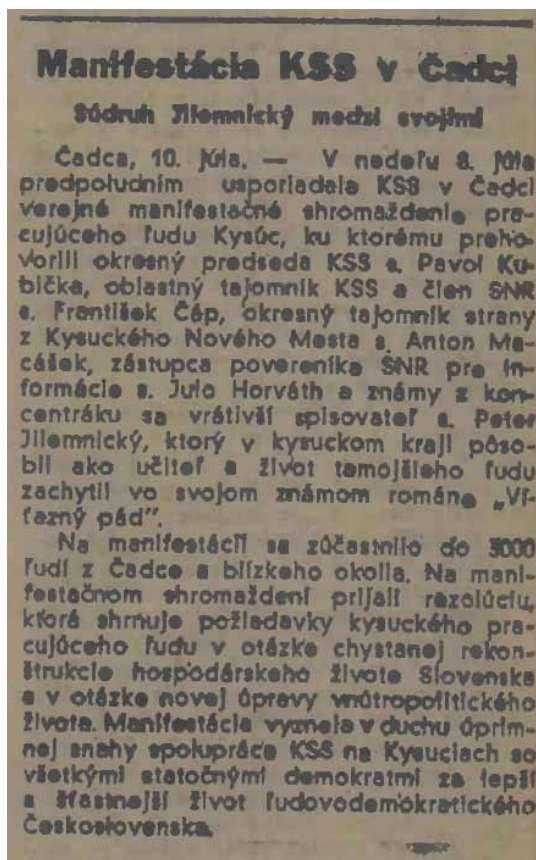
O jeho úzkom prepojení s Kysucami svedčia aj spomienky Ľudovíta Pastora Deja, miestneho obyvateľa Svrčinovca a priateľa Petra Jilemnického: „*Práve v tom čase, začiatkom roku triadvadsiateho, zoznámil som sa s Petrom Jilemnickým. Vyberali sme so ženou a otcom zemiaky na Horekončí za školou. Po chodníčku šiel mladý, menší človek spolu s učiteľkou Máriou Urbánkovou, ktorá do prázdnin učila v našej osade U Deja. Zastavili sa u nás. Neznámy príchodiaci povedal, že k nám bol poslaný ako nový učiteľ. A prosil nás, či by sme mu nepriviezli zo zastávky vo Svrčinovci kufor, ktorý tam zanechal. Vyzeral prosto, skromne a nenápadne a hneď pri prvom stretnutí na nás pôsobil sympatickým dojmom. Sľúbil som mu, zapriahol koníka a kufor priviezol. Ponúkol mi za dovoz dvad-*

sať korún a snažil sa mi ich vnútiť. Ja som však namietal, že je to veľa a vzal si len polovicu. Tak sme sa zoznámili. U nás za vrchmi, hoci tu žilo na malom okruhu na päťsto ľudí, nebol obchod ani hostinec, nevedla sem ani obychajná, trochu upravená cesta. Nebolo tu prirodzene ani elektrické osvetlenie, ani telefón. Nebolo sa kde stravovať. Keď sa ma nový učiteľ pýtal, kde by mohol dostať večeru a kde by sa mohol stravovať, povedal som mu, že by mohol poverečať u nás, ak avšak bude jesť to čo my. Súhlasil. Na večeru mal vo svojom prvom učiteľskom pôsobisku na Slovensku zemiakové placky, polesníky. Tých sa u nás potom najedol do sýstosti. Stali sa jeho najobľúbenejším jedlom. A kedykoľvek nás neskôr, keď už bol inde vo svete, navštívil, vždy prosil ženu, aby mu ich prichystala. Peter bol skromný, jednoduchý človek zlatého srdca. Obľúbil som si ho a mal som ho rád ako svojho brata. Prišiel medzi najchudobnejších a mal ich rád. Cítil s nimi, pomohol a poradil každému, kto sa na neho obrátil. Sám bol družný a spoločenský. Vedel hrať na gitaru a rád si spieval. Ľudia ho všade radi pozývali, na svadbu i na krstiny. Tak poznával pomery u nás, starosti i radosti kysuckých kopaničiarov, kysucké zvyky a obyčaje. Čo ho zaujímalo, poznamenal si do zápisníka. Všetko potom použil vo svojich románoch a poviedkach z kysuckého prostredia.“

Jedno z vydání knihy
Pole neorané. Dej sa
odohráva na Kysuciach
(Zdroj : internet)

Na Jilemnického zase spomína Ignác Strýček, jeden z jeho žiakov zo svrčinovskej matlotriedky, kde spisovateľ učil: „Raz prišla naša pani učiteľka Urbanková do triedy s takým nízkym, počernalým chlapíkom a povedala: *Detičky, to je váš nový pán učiteľ. A on povedal? Za dva dni nastúpim, zoznámim sa s vami. Potom nastúpil a začal nás učiť. Ale nemal z čoho. My sme boli na dosť nízkej úrovni, veľa sme toho nepoznali, rodičia boli chudobní a nemali sme preto učebnice, ani pomôcky. Tak on to všetko kúpil a tým, čo najviac potrebovali, pomôcky roz-*

Novinový článok
o manifestácii KSS
v Čadci s účasťou
Petra Jilemnického
(Zdroj: Pravda, ročník
1945, 11. 7. 1945, s. 2)

dal alebo požičal. Pani učiteľka Urbanková bola Česka a tiež česky hovorila. Avšak Jilemnický nás učil v našom jazyku, rozprával čisto slovensky. My sme nevedeli, že je Čech, ani sme to netušili. Až raz. Na tabuli visela mapa a on mal taký zvyk, že vždycky keď niekoho vyvolal k tabuli, povedal mesto a vyvolaný ho musel ukázať. Potom nám o tom meste rozprával. A tak raz vyvolal i mňa. A aby som ukázal Kyšperk, to je dnešný Letohrad. Nakoniec som ho našiel a on povedal, že je to jeho rodné mesto. A ja som sa spýtal: Pán učiteľ, vy ste Čech? Áno, odpovedal. A prečo rozprávate po slovensky? Trochu sa ho dotkla moja otázka, bola vyzývavá. A potom nás oslovil: „Deťúrence – a začal nám o sebe všetko vykladať.“

V roku 1925 odchádza do neďalekej Čadce, kde učil v školskom roku 1925 až 1926. Vyššie zmienený Ignác Strýček spomína okolnosti preloženia Petra Jilemnického do Čadce nasledovne: „Za to, že pričinením Jilemnického vznikla roku 1923 vo Svrčinovci KSČ, že jeho pričinením zakladajú stranu i drevári v Čiernom, za to, že Jilemnický písal články do Rudého práva a Pravdy chudoby, že žije s bedármi ako rovnými, o zemiakoch a kyške, za to bol preložený do Čadce, aby bol úradu na očiach.“ Peter Jilemnický učil v škole, dnes už chátrajúcej budove blízko malej železničnej stanice (pôsobenie Jilemnického pripomína jeho busta a pamätná tabuľa na budove niekdajšej školy).

Neskôr Peter Jilemnický z Kysúc odišiel. Dňa 12. júla 1926 bez potrebných povolení emigroval do Sovietskeho zväzu. Zo žilinskej železničnej stanice odcestoval ako člen Interhelpo (pozn. išlo o priemyselno-výrobné družstvo pozostávajúce z československých robotníkov a roľníkov, ktoré bolo založené v máji roku 1923 v Žiline. Medzi ľuďmi, ktorí odišli do Sovietskeho zväzu v rámci Interhelpa bol napríklad aj Alexander Dubček so svojimi rodičmi). Odchod členov Interhelpa dodnes pripomína pamätná tabuľa pri vchode do žilinskej železničnej stanice. Cieľom cesty bolo Kirgizsko. Peter Jilemnický tu pôsobil ako učiteľ a kronikár Interhelpa v meste Frunzo (dnešný Biškek, hlavné mesto Kirgizska). V roku 1927 bol registrovaný ako občan Sovietskeho zväzu. V tomto období žil v dedine Pavlovka (v dnešnom Krasnojarsku). V rokoch 1928 až 1929 študoval na moskovskom Štátnom inštitúte žurnalistiky. Počas svojho pobytu v ZSSR podnikol cestu na Kaukaz,

*Peter Jilemnický na návšteve Kysúc počas volebnej kampane v roku 1946
(Zdroj: Zbierkový fond Kysuckého múzea H 339)*

kde navštívil ďalších kolonistov z Československa. Inšpirovaný svojou cestou napísal neskôr v roku 1930 román *Zuniaci krok*. V roku 1929 sa vrátil do Československa. Najprv pracoval ako redaktor v Ostrave, a neskôr sa vrátil k učeniu a pôsobil na viacerých miestach na Slovensku (v Trnave, Šajdíkových Humenciach, Kostolci-Záskalí, pár mesiacov žil v Lednických Rovniach, až sa nakoniec usadil vo Svätom Jure, kde si postavil dom). Počas búrlivých udalostí roku 1938, nútené a proti svojej vôli odchádza do Čiech. Tu sa venoval učeniu (v Poříčí u Litomyšle, neskôr Budislave). V období po vzniku Protektorátu Čiech a Moravy sa zapojil do aktivít komunistickej strany fungujúcej v ilegality. Dňa 27. 10. 1942 bol zatknutý Gestapom a následne odsúdený na 8 rokov nútených prác. Najskôr bol internovaný v tábore Griebo, neskôr v tábore v Dessau. Vojnu prežil a v júni 1945 sa vrátil naspäť do Svätého Jura. Peter

Jilemnický ani po svojom odchode z Kysúc na ne nezabudol. Ako spomína jeho vyššie zmienený priateľ, spisovateľ Kysuce sporadicky navštevoval aj neskôr. V jednom z povojnových vydaní novín *Pravda* vyšiel článok o manifestácii komunistickej strany v Čadci, na ktorej sa zúčastnil aj Peter Jilemnický. V článku sa píše: „*Manifestácia KSS v Čadci Súdruh Jilemnický medzi svojimi. V nedel'ňu 8. júla (pozn. roku 1945) predpoludním usporiadala KSS v Čadci verejnú manifestačnú zhromaždenie pracujúceho ľudu Kysúc, ku ktorému prehovorili okresný predseda KSS s. Pavol Kubička, oblastný tajomník KSS a člen SNR, s. František Čáp, okresný tajomník strany z Kysuckého Nového Mesta s. Anton Macásek, zástupca povereníka SNR pre informácie s. Julio Horváth a známy z koncentráku sa vrátivší spisovateľ s. Peter Jilemnický, ktorý v kysuckom kraji pôsobil ako učiteľ a život tamojšieho ľudu zachytil vo svojom*

Ukladanie urny s popolom Petra Jilemnického v Urnovom háji – Na pohrebe sa zúčastnili aj zástupcovia Svrčinovca (Zdroj: Mudříková Janka: Peter Jilemnický-album. Čadca : Kysucká knižnica v Čadci, 2012)

známom románe „Vítězný pád“. Na manifestácii sa zúčastnilo do 3000 ľudí z Čadce a blízkeho okolia. Na manifestačnom zhromaždení prijali rezolúciu, ktorá zahŕňala požiadavky kysuckého pracujúceho ľudu v otázke chystanej rekonštrukcie hospodárskeho života Slovenska a v otázke novej úpravy vnútropolitického života. Manifestácia vyznela v duchu úprimnej snahy spolupráce KSS na Kysuciach so všetkými statočnými demokratmi, za lepšiu a šťastnejšiu život ľudovodemokratického Československa.“

V tomto období Peter Jilemnický nastúpil na Poverenie školstva a osvety, kde pôsobil ako vedúci oddelenia pre deti a mládež. V období medzi 28. 10. 1945 a 18. 6. 1946 bol poslancom Dočasného národného zhromaždenia za Komunistickú stranu Slovenska. V roku 1947 sa stal stálym delegátom Československa na všeslovanskom výbore v Belehrade. Neskôr pôsobil v diplomatických službách, kde pracoval ako kultúrny atašé československého veľvyslanectva v Moskve. V tom čase mal už podlomené zdravie. V Moskve predčasne zomrel 19. 5. 1949. In memoriam mu bol udelený titul národný umelec.

Pochovaný bol na cintoríne v Bratislave. Zápis v svrčinovskej kronike spomína Jilemnického skon nasledovne: „Keď Jilemnický r. 1949 zomrel v Moskve, ako čs. kultúrny atašé, bola na jeho pohrebe v Bratislave aj delegácia z našej obce. A rečník z našej delegácie sa s ním rozlúčil v mene všet-

kých občanov z jeho bývalého pôsobiska.“

Peter Jilemnický sa netajil svojim vzťahom k Slovensku a Kysuciam. Do dotazníka Literárneho odboru Matice Slovenskej v decembri 1930 spisovateľ napísal: „Mnohí sa čudujú prečo píšem po slovensky, súc rodený Čech. Ja sa nečudujem. Ešte som len do ľudovej školy chodil a už som rozprával po slovensky. Sám som sa naučil z Kálalovej knihy „Na krásnom Slovensku“ (pozn. kniha českého spisovateľa, učiteľa a propagátora česko-slovenskej vzájomnosti a národnej jednoty Karla Kálala, prvýkrát vydaná v roku 1903), ktorú som vtedy dostal na Vianoce a veľmi som si ju obľúbil. Už vtedy sa mi najviac páčili obrázky z Kysúc. Od tých čias neprešiel našim mestečkom ani jeden drotár, aby som ho nezaviedol k nám domov a potom neodprevádzal do susedných dedín.“ Spisovateľ o svojom vzťahu pokračuje: „Na Kysuciach som žil vo Svrčinovci na kopaniciach, medzi ľuďmi a vždy s ľuďmi. Ľud (a jeho spoločensko-hospodárske pomery) vždy bol, je a bude zdrojom mojej literárnej práce. Je slovenská – lebo by som dnes inakšie ani písať nevedel.“

Kysuce známe i neznáme

Pramene a literatúra

Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči - pracovisko Archív Čadca, Pamätná kniha obce Svrčinovec.

Encyklopédia Slovenska II E-J. 1. vyd. Bratislava : Veda, 1978.

MUDRÍKOVÁ, Janka: *Peter Jilemnický-album*. Čadca : Kysucká knižnica v Čadci, 2012.

Spomienky L. P. Deja a Ignáca Strýčka. Dostupné na:

<<http://tlbhistory.szm.com/p130.htm>

(20.4.2022).

Budovanie opevnení na území okresu Kysucké Nové Mesto v priebehu 2. svetovej vojny

MÁRIO JANÍK

„Ringstand“ v Zbo-
rove nad Bystricou
(Zdroj : foto: Michal
Janík)

Pred okupáciou

S výstavbou opevnení sa na území okresu Kysucké Nové Mesto stretávame už pred samotným vypuknutím druhej svetovej vojny, kedy si nemecké jednotky pripravovali obrannú líniu pre prípad ústupu pred napadnutím Poľska. Ako je známe, severné regióny Slovenska boli jedným z nástupísk nemeckých ale i slovenských vojsk pred samotnou operáciou Fall Weiß, čo bolo označenie pre

samotné protipol'ské vojnové ťaženie. Kysuce boli jedným z úsekov rozmiestnenia 14. armády pod velením generalobersta Wilhelma Lista. V zápise z roku 1939 obecnej kroniky Rudiny je uvedené: „Nemecké vojsko cestou svojich dôstojníkov a rozmanitých vozidiel skúmalo pôdu na celom okolí. Dňa 9. augusta 1939 (1939 – pozn. aut.) ubytovaly sa dve stotiny nemeckého vojska v Rudine. Kopali guľometné hniezda a drôtené prekážky stavali.

Kysuce známe i neznáme

Tieto válečné prípravy najviac sa prevádzaly na Bukovine smerom k Rochovici a niečo na Zadkoch a ponad Dúbravu“. Tieto obranné práce si vykonávali samotní vojaci, k masovému nasadeniu civilistov nedošlo. Ako vieme z histórie, nakoniec zostali tieto obranné prvky v tejto fáze vojny nevyužitú.

Ani po skončení vojny proti Poľsku sa však s budovaním fortifikačných zariadení neskončilo. Na základe Zmluvy o ochrannom vzťahu medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom z 23. marca 1939, získali Nemci právo budovať vojenské objekty v tzv. „ochrannej zóne“ (Schutzzone). Bola to oblasť západného Slovenska hraničiacia s Protektorátom Čechy a Morava tiahnuca sa od Malých cez Biele Karpaty až po Javorníky a spadla do nej i kysucký región. Ani v tejto fáze nedochádzalo k nútenému pracovnému nasadeniu civilistov.

Počas okupácie

Situácia sa však zmenila na sklonku roku 1944, kedy po Karpatsko – duklianskej operácii začalo oslobodzovanie Slovenska spod okupácie Nemeckom. Obranný spôsob vedenia vojny okupačných vojsk sa nezaobišiel bez rozsiahlej výstavby rôznych obranných objektov. Rozsiahlosť budovanej línie a časová tieseň nútili okupačné vojská, aby si v súčinnosti so slovenskými orgánmi vynútili

„Ringstand“ v Zborove nad Bystricou – vstup a vrchná časť bunkra (Zdroj : foto: Michal Janík)

masové nútené pracovné nasadenie civilného obyvateľstva. Pri budovaní opevnení sa hlavný dôraz kládol na spomínanú „ochrannú zónu“, v ktorej bola budovaná sústava opevnení pod názvom „Waag Stellung“ a tiahla sa od Bratislavy až po Jablunkovský priesmyk, kde sa na hraniciach medzi Slovenskom, Českom (Protektorátom Čechy a Morava) a Poľskom (Generálny gubernát) napájala na ďalší úsek pod názvom „Pommernstellung“. S prípravami sa začalo už v septembri 1944, práce sa však rozbehli až po potlačení SNP a stabilizácii režimu koncom novembra a v decembri. Velenie a organizácia prác na tomto úseku boli zverené oberstleu-

*Ust. v. R. Kys. M. M. 11.
E. 12/45 pres.*

V y h l á š k a .

Všetky osoby, ktoré podľa dosiaľ vydaných vyhlášiek sú povinné zúčastniť sa na opevňovacích prácach a na týchto prácach sa riadne nezúčastňujú sa vyzývajú, aby hneď nasledujúceho dňa po vyhlásení tejto výzvy ako aj v ďalšie dni až do skončenia opevňovacích prác sa riadne na opevňovacích prácach zúčastňovali.

Oslobodenie, vydané úradom práce v Kysuckom Novom Meste sú neplatné. Platné sú len oslobodenia vydané nemeckým vojenským veliteľstvom.

Osoby zamestnané v registrovaných podnikoch dôležitých pre obranu štátu budú oslobodené od účasti na opevňovacích prácach na osobitnú žiadosť, zamestnávateľa, potvrdenú príslušným vojenským dozorným úradom. Ak takéto žiadosti podané nebude aj tieto osoby musia sa zúčastniť opevňovacích prác.

Všetky ostatné osoby, ktoré oslobodenie od nemeckého vojenského úradu nemajú musia nastúpiť a riadne vykonávať práce na opevneniach. Osoby ktoré toto vyzvanie neuposluchajú budú zaradené do trestných pracovných jednotiek, ktoré budú konať práce pod ostrým dozrom i mimo územia Slovenského štátu.

Vyhláška okresného úradu v Kys. N. Meste zo dňa 23.09.1944 č. DL-302/1944 dopĺňa sa v tom zmysle, že tam, kde je domácnosť aj živosť môže zostať doma pre domácnosť a živosť len jedná osoba, ďalej že pre domácnosť môže zostať ženská osoba mladšia 35 rokov len vtedy, keď v tejto domácnosti miest pracovoschopnej ženskej osoby staršieho ako 35 rokov.

*Kys. N. M. 9. T. 45
Na stráž!*

ved. m. o.

Vyhláška o povinnej účasti na opevňovacích prácach v okrese Kysucké Nové Mesto (Zdroj : ŠA ZA, pracovisko Archív Čadca)

12 5 pres. 18. jan. 1945.
Opevňovacie práce, účasť.

DL-40/1945

O k r e s n ý ú r a d

v Kys. N. Meste.

Oznamujem, že vyhláška vzťahujúca sa na premetnú záležitosť bola v oboch tunajších not. obvodov v nasledovných dňoch verejne publikovaná

v obci Kys. N. Mesto	dňa 10. januára 1945	o 9 hod. dopol.
v obci Brodná	dňa 10. "	1945 o 9 hod. "
v obci Snežnica	dňa 10. "	1945 o 4 hod. dopol.
v obci Vranie	dňa 10. "	1945 o 4 hod. "
v obci Oškeria	dňa 10. "	1945 o 10 hod. dopol.

Na stráž!

ved. m. o.

tantovi (podplukovník) Daubnerovi. Na výstavbe sa podieľali nemecké i slovenské vojenské pracovné útvary i civilné obyvateľstvo. Dohľad vykonávali orgány slovenskej štátnej správy, žandárstvo i nemeckí dôstojníci. Celý fortifikačný systém pozostával zo súvislej línie protitankových priekop, ktoré boli na dostrel kryté streleckými zákopmi a delostreleckými palebnými postaveniami. Ďalej to boli pechotné zákopy, na strategických bodoch boli železobetónové guľometné hniezda typu „Kugelstand“ alebo „Ringstand“. Niekoľko zrekonštruovaných „Ringstandov“ je možné dnes vidieť na pomedzí Krásna nad Kysucou a Zborova nad Bystricou. Systém zákopov bol poprepájaný spojovacími zákopmi. V horskom teréne boli budované drevozemné bunkre, na komunikáciach sa používali rôzne železné alebo betónové prekážky a zátaras. Celý obranný systém dopĺňali mínové polia, prekážky a zátaras z ostnatého drôtu a tzv. „líščie diery“, čo boli jamy vykopané v zemi v ktorých boli ukrytí streľci.

Pracovná povinnosť na budovaní zákopov sa vzťahovala na všetkých mužov od 15 do 60 rokov. V miestach s nedostatkom pracovných síl boli nasadzované i ženy. Samozrejme existovali i výnimky, týkalo sa to najmä zamestnancov strategických podnikov a podobne. Tieto výnimky udeľovali spočiatku slovenské úrady, neskôr si však kompetencie v tomto smere, rovnako ako i celú organizáciu prisvojilo nemecké velenie. Pritvrдили sa podmienky pre vydávanie výnimiek. Zrušili sa výnimky vydané úradom práce v Kysuckom Novom Meste a platné boli iba oslobodenia vydané nemeckým vojenským veliteľstvom. Osoby zamestnané v registrovaných podnikoch dôležitých pre obranu štátu boli oslobodené na

Kysuce známe i neznáme

„Ringstand“ v Zborove nad Bystricou – vrchná časť bunkra (Zdroj : foto: Michal Janík)

osobitnú žiadosť zamestnávateľa potvrdenú príslušným dozorným úradom. Na dolných Kysuciach museli zastaviť činnosť všetky podnikateľské subjekty, boli dokonca pozastavené i verejnoprospešné projekty, ako napríklad regulácia Bystrice. V domácnostiach mohla zostať jedna žena staršia ako 35 rokov, ak tam takáto nebola mohla zostať i mladšia. V domoch, kde bola domácnosť i živnosť mohla zostať len jedna osoba. Okrem ľudí boli na budovanie opevnení nasadené i kone a technika patriace miestnym obyvateľom. Dňa 22. decembra 1944 bolo okresným náčelníkom vydané nariadenie: „Všetky konské zápraže v okrese Kysucké Nové Mesto zaisťujú sa podľa § 67 – 89, zákona č. 161/1936 Sb. z. pre veliteľstvo opevňovacích prác v okrese Kysucké Nové Mesto. Každý majiteľ koňskej zápraže je povinný podpísať prehlásenie tohto znenia: Zaväzujem sa, že budem vykonávať so svojou zápražou povoznícke práce pre veliteľ-

stvo opevňovacích prác v okrese Kysucké Nové Mesto (Pioner Sonderstab 115 Žilina) za úradne stanovené sadzby. Dátum. Podpis. Tieto prehlásenia za každú obec osobitne treba predložiť tunajšiemu úradu do 5 dní.“ K uvedenému sa zachovalo hlásenie z Obvodného notárskeho úradu v Povine s prehlásením obcí spadajúcich do pôsobnosti obvodu: Budatínska Lehota 27. decembra (bez problémov – pozn. autora), Kysucký Lieskovec osada Lodno 28. decembra, Povina 26. decembra – podpísaní traja, ostatní odopreli, Kysucký Lieskovec – odopreli všetci. Okrem toho bolo nariadený súpis všetkých motorových vozidiel do 31. decembra 1944 k 08:00 s nasledujúcimi údajmi: „1.) Bežné číslo, 2.) Registračná značka, 3.) Aké motorové vozidlo /osobné či nákladné/ 4.) U osobných vozidiel počet sedadiel. 5.) U nákladného auta nosnosť, 6.) Ktoré je schopné k jazde a ktoré nie, 7.) Aké má vady /neschopnosť vozidla jazdy.“

Napriek tomu, že práce na zákopoch boli platené a napriek hrozbám o zaradení do trestných pracovných jednotiek mimo územia SR, civilné obyvateľstvo sa im snažilo vyhýbať. Aj preto práce nepokračovali žiadaným tempom. Svoju rolu na slabom napredovaní mali i sabotáže, dezercie príslušníkov pracovných jednotiek a podobne. Ďalším faktorom však bola i nedostatočná organizácia zo strany štátnych a okupačných orgánov. Zachoval sa napríklad správa obvodného notára v Nesluži z 2. októbra 1944 do rúk okresného náčelníka, v ktorej vedúci notár uvádza: „Odvolávajúc sa na nariadenia opevňovacích prác Slovenského štátu musím zdôrazniť, že táto bola prijatá s veľkým oduševnením, ale nevdojak dojala príležitosť nedokonalaj organizácie, lebo samozrejme je že keď občania zadosť učinili svojej povinnosti i vo veľmi krátkom čase – vo veľmi daždivých časoch, nebola možná ich možnosť vzatá byť v úvahu a keďže veľká osadovosť obce, ktorá má dokázať svoj cieľ, nie je možné, aby bola vybavená ihneď, prosím na budúce, by rozkazujúce úrady boli priamo poučené o možnosti dochádzania cieľa tej alebo onej veci. K veci dovoľujem si úctivo poznamenať, že stal sa mi prípad, ktorý je honorovaný nad všetku povinnosť, že jedna moja občianka v záujme vykonávanej jej povinnosti, nedocielila tejto, mi odumrela.“

Najsilnejšie opevnenie na území Kysúc bolo vybudované na línii Krásno nad Kysucou – Zborov nad Bystricou – Stará Bystrica. Na tomto úseku sa začalo s budovaním už 9. septembra (!). Z pracovnej povinnosti sa nemohol vyhnúť nik, avšak bol tu sabotovaný pracovný výkon. Skupina 50 občanov tu budovala 2 mesiace bunker o rozmeroch 4 x 3,5

x 2,9 metra, ktorých bolo v Zborove nad Bystricou dokončených asi 12. Napriek tomu tu boli vybudované protitankové zátarasý vystužené železobetónovými opevneniami. „Hluché miesta“ boli vyplnené prekážkami z ostnatého drôtu. Hlboká protitanková priekopa sa tiahla cez Krásno nad Kysucou cez osadu u Lehockých. Menšia fortifikačná línia bola vybudovaná od osady „U Drozdov“ po temene hory zvanej Hrachovisko až do Vyšných vaní. V zápise Pamätnej knihy z Radôstky je uvedený: „Koncom novembra prichádzajú Nemci s hotovým plánom obranného pásma, do ktorého spadá i obec Radôstka. Obyvateľstvo je násilne vyhánané na kopanie zákopov. Buduje sa obranné pásmo od poľských hraníc, cez Radôstku až do Terchovej.“

Orgány riadiace výstavbu opevnení na dolných Kysuciach to mali s civilným obyvateľstvom skutočne ťažké. Napríklad v Dolnom Vadičove pred Nemcami ľudia utekali do hôr a ukrývali sa. Až po mnohých úradných výzvach sa „horko – ťažko nazbieralo 150 ľudí“.

8. februára prišli ako kontrola k opevňovacím prácam do Zborova nad Bystricou dvaja nemeckí dôstojníci. „Len čo mládež ich spozorovala zďaleka približovať sa, bleskurýchle rozpáchla sa do hôr, kde aj väčšina prenocovala. Kampaň skončila sa 100 percentným nezdarom. Spomenutí dvaja Nemci ešte niekoľkokrát prišli k zákopom ale po dedinách nezverbovali nikoho.“

Naopak v Dunajove chodili kopať i deti, ktoré tam posielali rodičia, lebo nedostávali ťažkú prácu, ale boli dobre platené. Situácia sa zhoršila s príchodom zimy, ktorá bola silná.

Kysuce známe i neznáme

Z Kotrčinej Lúčky boli odvádzaní ľudia na zákopové práce do Tepličky nad Váhom. Aj tu od prác počas povstania zbehlo asi 35 občanov.

Podľa periodika Farský posol z roku 1946 sa dalo očakávať, že v Kysuckom Novom meste bude jedno z ohnísk odporu a dotknú sa ho frontové boje. Mali tomu nasvedčovať zákopy, protitankové valy, drevené domčeky na prechodné ubytovanie vojska. Okrem toho sa na železničnej stanici rozšírila nákladná rampa a bolo vyložených niekoľko diel s muníciou.

Kronikár z Horného Vadičova zaznamenal, že všetci občania od 15 do 60 rokov museli dochádzať na opevňovacie práce do Kysuckého Nového Mesta. Oslobodené boli iba ženy s deťmi do 14 rokov a chorí. Práce sa začali 11. decembra a prevádzali sa od 8. do 16. hodiny. Pre veľkú vzdialenosť Horného Vadičova od Kysuckého Nového Mesta by bola individuálna dochádzka veľmi ťažká, občania si pomohli a na miesto sa dopravovali vozmi, ktorých denne vyrážalo 30 až 35. Denne dochádzalo na práce až 200 ľudí, ale tí, aj napriek dobrému zárobku, by radšej boli doma, lebo zima bola toho roku krutá a oni „sa na vozoch vymrzli“. Vďaka dôslednosti hornovadičovského kronikára sa nám v jeho zápise pre rok 1944 zachovali aj rozpis finančných odmien za vykonanú prácu pri budovaní opevnení:

slobodní do 21 rokov dostávali 6, 50 Ks na hodinu	
ženatí od 21 rokov	7, 50 Ks
vedúci skupiny	10,- Ks
furman na 1 koňa denne	192,50 Ks
furman na dva kone denne	300,- Ks

Spomínaní vedúci skupiny („partáci“) boli väčšinou muži s aspoň elementárnou znalosťou nemčiny. Vďaka tomu mohli komunikovať s nemeckými dôstojníkmi a poddôstojníkmi vykonávajúcimi dozor nad opevňovacími prácami. Často boli pred nimi nútení kryť, alebo sa rôzne zastávať robotníkov, ktorí príliš okato sabotovali snahy okupačných vojsk. Bol však zaznamenaný i opačný prípad v Zborove nad Bystricou, keď 15. marca 1945 jeden nemenovaný „parták“ sa z osobných dôvodov pomstil hostinskému Jakubovi Murgašovi udaním, že sa nezúčastňuje prác na zákopoch. Ako bolo spomenuté vyššie, na živnostníkov sa za určitých podmienok vzťahovala výnimka. Napriek tomu bol hostinský Murgaš odvedený do Krásna nad Kysucou na výsluch, pri ktorom bol zbitý. Nasledujúceho dňa bol však prepustený na slobodu.

Kronikár Poviny uvádza, že povinnosť zúčastniť sa opevňovacích prác sa vzťahovala na všetkých občanov od 18 rokov veku. Povinní občania najskôr kopali zákopy v Krásne nad Kysucou, neskôr v samotnej Povine.

Posledná fáza budovania opevnení je zachytená v zápise v kronike obce Rudinská, kde je uvedené, že pred príchodom frontu sa urýchlene kopalo „poľom Kysuckého Nového Mesta a v Rudine okolo „Majera“. Pracovalo tu veľa občanov Rudinskej pod dozorom.

V tejto fáze bola už i morálka okupačných vojsk značne rozvrátená. Svedčí o tom prípad, keď 14. apríla 1945 nemecký stotník utiekol aj s dvojtyždenným platom pre ľudí pracujúcich na zákopoch zo Zborova nad Bystricou. Možno aj preto tu boli 21. apríla 1945 dovezení cudzí ľudia na budovanie zákopov. Domáci však boli tiež nútení zúčastniť sa opevňovacích prác.

Pramene a literatúra

ANONYM: Kronika z roku 1945. In: *Farský posol – Novoročný zpravodaj farnosti* Ks. Nov. Mesto, 1946.

BAKA, Igor: S Nemeckom až do konca. Mobilizácia ľudáckeho režimu 1944 – 1945. In: *Historická revue*, 5/2015. Slovenský archeologický a historický inštitút, 2015.

Pamätná kniha obce Dolný Vadičov

Pamätná kniha obce Dunajov

Pamätná kniha obce Horný Vadičov

Pamätná kniha obce Kotrčina Lúčka

Pamätná kniha obce Povina

Pamätná kniha obce Radôstka

Pamätná kniha obce Rudina

Pamätná kniha obce Rudinská

Pamätná kniha obce Zborov nad Bystricou

Štátny archív v Žiline so sídlom Bytči, pracovisko Archív Čadca: Archívny fond Okresný úrad v Kysuckom Novom Meste (1913) 1923 – 1945 (1950)

Nemecký vojak počas druhej svetovej vojny v palebnom postavení v bunkry „Ringstand“ (Zdroj : internet)

Kysuce známe i neznáme

Narodenie – obyčaje a úkony v tehotenstve na Kysuciach (1. časť)

MGR. PAVOL MARKECH

Narodenie dieťaťa na Kysuciach – pôvodná expozícia v chalupe u Hruškuliaka (Zdroj : archív autora)

Narodenie dieťaťa v tradičnej kysuckej rodine je počiatkom kolobehu ľudského života a patrí k najradostnejším udalostiam životného cyklu. Sprevádzajú ho obyčaje od očakávania potomstva až po narodenie, s ktorými sa v ľudovom prostredí Kysúc ešte v prevej polovici 20. storočia viazalo mnoho úkonov a povier zabezpečujúcich ochranu matky a plo-

du pred reálnym či iracionálnym rizikom. Ich praktizovanie v mnohopočetnej kysuckej rodine vychádzalo zo stáročia ustálených ľudových noriem odrážajúcich presvedčenie ovplyvniť ochranu tehotenstva a nenarodeného dieťaťa. Mnohé sú považované za „staré obyčaje kysucké“, preto v rozsahu príspevku uvádzam vybrané príklady.

Obyčaje, veštby a potomstvo

Myšlienky na potomstvo sa spájali už s obdobím pred sobášom. Slobodné dievky počas výročných dní vykonávali magické praktiky a lúboštné veštby s úmyslom ovplyvniť výber partnera i počatie dieťaťa. Na sv. Jána sa kysucké dievky umývali a veštli pred východom slnka, aby im „svetojanska rosička pričarila Janička“. V Ochodnici počas svätójanskej noci hádzali uvité vence cez vatru na konáre, ak boli obratné, skoro sa vydali. Priadky sa ešte v I. polovici 20. storočia spájali s veštením vydaja. Na Ondreja kysucké dievky varili halušky s menami mládenčov. Ktorej haluška vyplávala najskôr, tá sa prvá vydala. Ak na „Viliju“ na Čiernom po večeri dievka počula štekať psa, mala dostať zlého muža.

Obyčaje spojené s narodením dieťaťa sprevádzali i svadbu, pretože ľudová viera v silu obradu zvyšovala účinnosť úkonov ovplyvňujúcich pohlavie a osud dieťaťa nielen počas tehotenstva a pôrodu, ale už v období pred počatím. Ak nevesta v Rakovej či v Riečnici a Harvelke nechcela hneď otehotnieť, sadla si počas sobáša na tolko prstov, koľko rokov nechcela mať dieťa. Obdobný úkon založený na mágii čísiel sa praktizoval počas „snímania“ venca neveste v Oščadnici, pri ktorom si sadla na želaný počet prstov, alebo pred sobášom skryla kľúč od „šatnej truhly“. Podobnú praktiku v Novej Bystrici – Vychylovke zaznamenala Mária Húšťavová. Ak nevesta ešte nechcela otehotnieť, hodila pred sobášom záмок s kľúčom do studne. Tieto úkony vychádzali z viery účinku mágie podobnosti v dočasné zabránenie počatia, pričom voda symbolizovala schopnosť obnovy počatia.

Tehotenstvo a rodina v horských podmienkach Kysúc

Čas do narodenia v kysuckých rodinách sprevádzali úkony, ktorých podstata spočívala v zabezpečení jeho pokojného priebehu ochrannými prostriedkami, ktoré boli v horskom dedinskom prostredí dostupné a overené. Preto tehotenstvo sprevádzali zvyky po predkoch, praktické ochranné profylaktické úkony zabezpečované staršími ženami z rodiny. Popri nich zohrávala úlohu mágia a poverové praktiky. Tehotenstvo bolo v rodinách vnímané v dvoch rovinách. Na jednej strane očakávanie šťastnej udalosti, pretože zdravý potomok bol pre veľkorodinu, tradičnú formu rodiny na Kysuciach, prínosom budúcej sily na gazdovstvo, na druhej strane vládli obavy z jeho priebehu. V období 19. a v I. tretine 20. storočia sa rodilo na Kysuciach veľa detí, čo vyplývalo z generačných potrieb zabezpečiť chod gazdovstva, prácu na poli i rodové nástupníctvo. Obvykle sa v kysuckých rodinách rodilo 5 až 12 detí. Za optimálny počet sa považovalo 5 – 6 detí, tak to bolo v Riečnici i na Čiernom. V Oščadnici sa hovorievalo, že detí je v chalupách viac ako „kameňoch na polu.“ Trend mnohodetnosti bol v horských osadách Kysúc zrejmy. V Bystrickej doline ich nazývali „dvory“, v okolí Čadce a Turzovky „pláče“, v kronike Nesluše sú zapísané príznačným názvom „vrchy“. Ešte v I. tretine 20. storočia žilo v osadách vzdialených od ústredia väčšina obcí 80 – 90% obyvateľov. V Zákopčí v roku 1929 až 94% obyvateľstva. V stovkách horských osád na Kysuciach sa tehotenstvo a ochrana dieťaťa odvíjali od zabezpečenia života rodín závislých na sebestačnosti v uzavretých podhorských oblastiach.

Šatná truhla
a trojrohá prenosná ko-
líška s plachtou – pô-
vodná expozícia
v chalupe u Hruškuliaka.
(Zdroj : archív autora)

Chlapec či dievča?

Preto sa preferovalo narodenie prvého mužského potomka ako podmienka zachovania rodu a majetku. Napriek významnému postaveniu ženy v rodine, zabezpečujúcej starostlivosť o domácnosť a početnú rodinu, išlo o bežný jav. Narodenie mužského pokračovateľa rodu bolo kľúčové i v súvislosti so zdravotnými pomermi. Pri dobovej úmrtnosti bola väčšia istota, že sa dožijú dospelosti. Úloha ženy, gazdinej bola popri gazdovi v kysuckej rodine napriek patriarchálnemu charakteru značná a narodeniu nositeľiek života sa venovala primeraná pozornosť. S tým súviseli praktizované obyčaje, ktoré mali samodruhej žene uľahčiť pôrod, zabezpečiť potomstvo i ovplyvniť pohlavie dieťaťa. Už počas sobáša mal ženich povolený opasok, aby uľahčil

neveste pôrod. Na Rako-vej si povoľoval ženich opasok pri obchádzaní oltára počas ofery. V Hornom Vadičove sa používala červená výzdoba ochrannej symboliky „svadobného remeňa“ na zabezpečenie zdravia plodu. Nevesta v Rudine nesmela mať na odeve žiadne uzly, aby mala ľahký pôrod. K uľahčeniu pôrodu počas čepčenia nevesty malo prispieť sedenie na vankúši položenom na putni s vodou. Vankúš a voda na základe symboliky mágie podobnosti a kontaktu zabezpečovali rýchly pôrod, „aby ne-

vestu pri pôrode nič netlačilo“. Zároveň mala voda v putni zabrániť, aby plodová voda neodtiekla skôr.

To, že sa zásadným obradným situáciám pripisovala viera v naplnenie úkonov, potvrdzuje i polozenie zdravého chlapca „do podolka“ nevesty počas čepčenia, čím sa zaisťovalo mužské potomstvo. Špicaté brucho predznačovalo narodenie chlapca, okrúhle dievčaťa. Narodenie mužského potomstva podmieňovalo použitie mužských symbolov, napr. polozenie sekery pod posteľ mlado-manželov. Mimo horského prostredia Kysúc, kde nedominovala práca s drevom, sa skôr pripisoval vplyv sekery sťažaniu pôrodu. V Starej Bystrici sa počas ukladania „na lože“ používal drevený panák „panča“ ako pro-

striedok želaní mužského potomka. V Rakovej pripravoval putňu s vodou ženích, aby ovplyvnil narodenie chlapca. Voda sa v obyčajoch pri narodení chápala ako očistno-magický element schopný ovplyvniť zrod života i šťastný osud predstavujúci podstatu fungovania kysuckej rodiny.

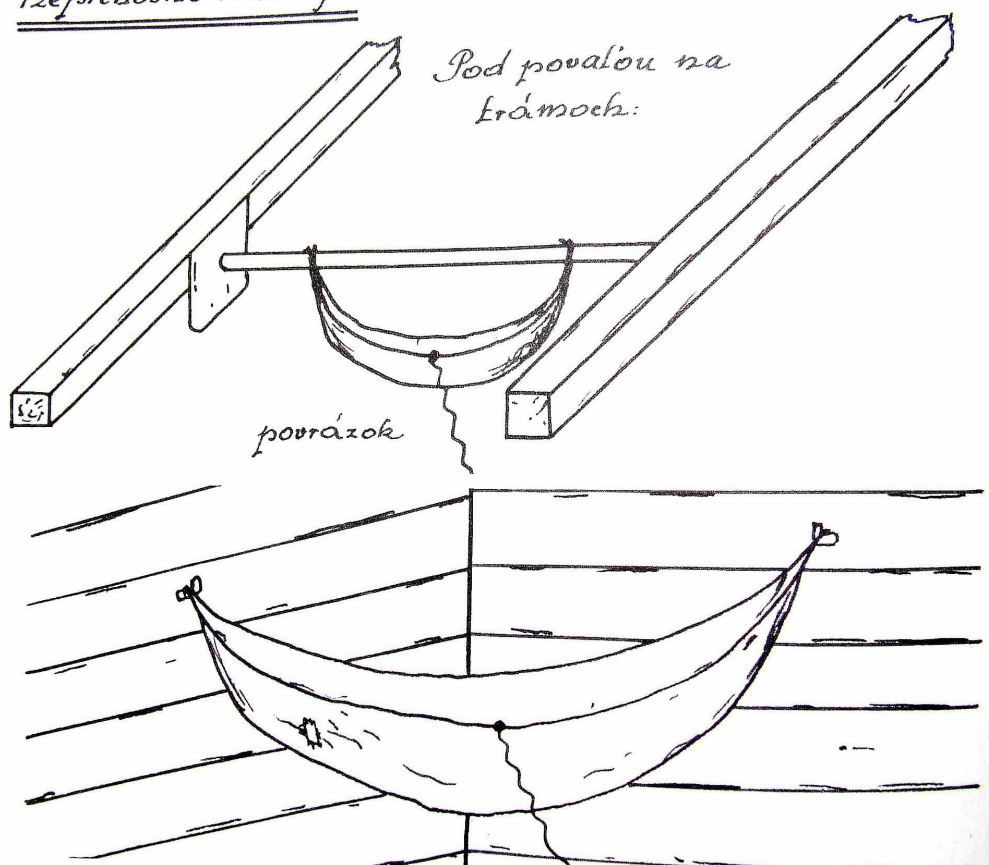
Ešte začiatkom 20. storočia podstatu obrazu života na Kysuciach tvorili drevenice s mnohočlennými rodinami, ktoré obývali jednu zadymenú izbu. V izbe žili, varili i spali v nevhodných podmienkach, v zimnom období často i s domácimi zvieratami. Samodruhá žena tak čelila mnohým nástrahám ohrozujúcim plod. Hygienické pomery, značnú úmrtnosť a takmer nedostupnú zdravotnú starostlivosť zodpovedajúcu dobovým možnostiam kompenzovali vedomosti odovzdávané z pokolenia na pokolenie. Žena bola odkázaná okrem pomoci skúsených bylinkárook a starších žien len na dodržiavanie obmedzení spájajúcich praktické pravidlá s iracionálnymi poverovými predstavami ochrany plodu. Ich základom bola symbolika založená na princípe mágie podobnosti a počiatku, teda na javoch, predmetoch, prírodných úkazoch, ktoré mali domnele pozitívne i negatívne vplyvať na budúce potomstvo. Ich význam bol zásadný pri prvom dieťati a prvom účinku. Ochrániť plod znamenalo predchádzať nebezpečenstvu prísnyim praktizovaním generácie ustálených pravidiel v prostredí kysuckých obcí počas tehotenstva.

Ochrana i obmedzenia v tehotenstve – práca, jedlo, poverý

Tehotenstvo bolo v rodine sviatkom, ale zároveň sa pokladalo za prirodzený stav, počas ktorého ženy, zvlášť „viacrodičky“ robili do vysokého štádia v domácnosti i na poli. S blížiacim sa

koncom tehotenstva im zakazovali ťažkú prácu, ktorá mohla poškodiť plod, napr. nosenie vody. Podľa poverových predstáv o uľahčení pôrodu však na hospodárstve robili bez ďalších úľav. Pre „samodruhá“ platili obmedzenia bezdôvodného pohybu mimo domu, na druhej strane ju však cesta za prácou na pole nútila vystavovať sa nechceným kontaktom, ktoré mohli ovplyvniť zdravie ženy i plodu. Pritom bola považovaná za náchylnú na pôsobenie negatívnych síl a vyčlenená z obradných aktivít spoločenstva. Nemohla prijať kmotrovstvo, zúčastňovať sa svadiieb, tancovačiek ani pohrebov, pretože jej prítomnosť mohla škodiť zúčastneným.

V tehotenstve sa miešali poverové zákazy s praktickou pomocou rodiny a spoločenstva žene „v požehnanom stave.“ Ich cieľom bol predovšetkým úžitok pre budúceho potomka. Žena mala nárok na jedlo podľa chuti, čo zabezpečovala kmotra a svokra. Sama nemala trhať plody cez cudzí plot, aby sa z dieťaťa nestal zlodej. Predstava, že možnosti chudobných roľníkov na Kysuciach dovoľovali pestrú stravu, sú viac dnešným úsudkom ako dobovou realitou. Počas tehotenstva i v šestonedelí sa v domácnostiach vo Svrčinovci zväčša „nevarelo osve“. Výdatnosť ponúkaného jedla spočívala skôr v množstve a uprednostnení samodruhej ženy. Aby „nezažila“, dostávala jesť prvá vo viere, že tak nepríde o svoje dieťa. Mágia počiatku sa spájala s prvým jedlom, ktoré bolo vnímané ako symbol života – vajíčka, mlieko. Jesť mohla i mäso, ale musela dostať prvý kúsok, nesmela jesť načaté, z ktorého už „odbyvalo“, aby z dieťaťa neubúdalo a nenarodilo sa malé a nezdravé. Okrem mlieka sa význam prikladal pitiu čerstvej vody, pokladanej za symbol sily a zdravia. Putne s vodou nosili v domácnostiach mladé

Neprenosné kolísky :

Závesné izbové kolísky
šetrili priestor – kronika
Zborova nad Bystricou.
(Zdroj : archív autora)

dievčatá. Ich krása a zdravie sa v Oščadnici pripisovala práve kontaktu s vodou, ktorú denne nosili zo studne. V Zákopčí sa praktizoval poverový úkon umyť sa trikrát v potoku keď pribúdal mesiac, aby sa narodilo „pekné dieťa.“ Z okolia Čadce je známa poverová predstava rituálnej očisty tri dni pred pôrodom vodou z potoka. Na princípe pribúdania a ubúdania sa vnímal i predpoklad, že rastúca krása v tehotenstve značí pôrod chlapca. Odoberanie krásy v tehotenstve predznamenalo narodenie dievčatka. Určité jedlá a kuchynské pomôcky patrili do zoznamu obmedzení vo viere v ich negatívny vplyv na dieťa. Oblizovanie „habarky“ mohlo dieťaťu

privodiť krivé zuby. V Bystrickej doline nesmela budúca matka jesť jahody do Jána, aby dieťa neumrelo do krstu.

Cez prah chalupy v tehotenstve

Dodržiavanie obmedzení sa stalo súčasťou života budúcej matky v dome i mimo neho počas pracovných aktivít, ktoré ju dostávali i do neželaných situácií. Tehotenstvo jej v tomto ohľade neľahčovalo život. Pri spomínanej ceste za prácou na pole, ktorá sa pokladala za prospešnú pre pôrod i dieťa, sa paradoxne stretávala s rôznymi prekážkami, ktorým sa mala vyhýbať. Keď vyšla z domu, nesmela sa preľaknúť pri stretnutí s ubiedenými ľuďmi,

Kysuce známe i neznáme

aby sa dieťa nenarodilo nežužité. V dome očakávali návštevy zabezpečujúce úspešný pôrod. Prah domu v ľudovej viere vnímali ako ochranný vstupný priestor, v ktorom sídli predkovia rodu chrániaci rodinu. Preto ho mohli prekročiť len zdraví ľudia, vítaní boli najmä chlapi a muži. Prípadné stretnutie s tulákom prinášalo mladému páru i potomstvu chudobu. Neželaná návšteva by prekročením prahu ohrozila tehotenstvo, pretože sa naň obradne kládlo novonarodené dieťa. Ďalšia forma zákazov sa týkala prírodných javov a zvierat. Tehotná sa mala vyhýbať kontaktu i uhrančivému pohľadu mačky, úľaku zo psa, ak jej skočil pred nohy. Vtedy mohol byť dosah na vývoj dieťaťa fatálny. Pri úľaku od mačky sa dieťa mohlo narodiť duševne po-

stihnuté, alebo skoro umrieť. Červené zore zapadajúceho slnka, pohľad do ohňa či úľak z požiaru sa mohli pomocou dotyku preniesť na dieťa v podobe červeného flaku. Podnes reziduálne na Kysuciach prežíva presvedčenie, že ak sa pri úľaku žena spontánne dotkne tela, dieťa sa narodí s flakom na rovnakom mieste, preto sa jej odporúčalo chytiť vrchného odevu. K pozitívnym znameniam plodnosti na Kysuciach patrili bociany, lastovičky i vodenie jahňaťa do domu počas vianočného obdobia. Stáročia zaužívané zákonitosti a zvyky našich predkov vykonávané v období očakávania potomstva mali zabezpečiť ochranu tehotenstva, zdravie novorodenca a jeho prijatie do rodiny i lokálneho spoločenstva.

Pramene a literatúra

ĎURNÝ, Juraj (ed.): *Zákopčie : zabudnutý klenot Kysúc*. Čadca : Štúdio D, 2003.

HÚŠŤAVOVÁ, Mária: Zvykoslovie Kysúc a dnešok. In: KRIŠKOVÁ, Zdena (ed.): *Tradičné zvyky, obrady a súčasnosť*. Poprad : SAV Bratislava / Podtatranské múzeum Poprad / PKC, 1997, s. 72–73.

CHORVÁTHOVÁ, Ľubica: Zvyky pri narodení dieťaťa v Riečnici a Harvelke. Výskumný materiál KM č. 37, 1978.

KIRIPOLSKÁ, Anna – KIRIPOLSKÝ, Milan: Zvykoslovie. In: *Ochodnica:1526 - 1996*. Ochodnica / Čadca : Kysucké múzeum a DV štúdio, 1996, s. 115–125.

MARKECH, Pavol: Narodenie dieťaťa, obyčaje, úkony a mágia podobnosti s ním spojená. Výskumný materiál KM č. 122, 2008.

MARKECH, Pavol: Tradičná kultúra. In: ĎURNÝ, Juraj (ed.): *Zborov a jeho zázraky*. Čadca : Štúdio D, 2007, s. 56–95.

PRIEČKO Martin (ed.): *Rudina a Rudinčania : Vlastivedná monografia obce*. Rudina : Timeprint Žilina, 2010.

Kronika obce Nesluša od r. 1964, s. 8–9.

Kronika obce Čierne, I. zv., s. 56, s. 164.

Ján Lušňák Lendvai – autorské kresby

PHDR. DANIEL HUSÁRIK

Ján, Lušňák-Lendvai ako študent (Zdroj : Kysucká knižnica v Čadci)

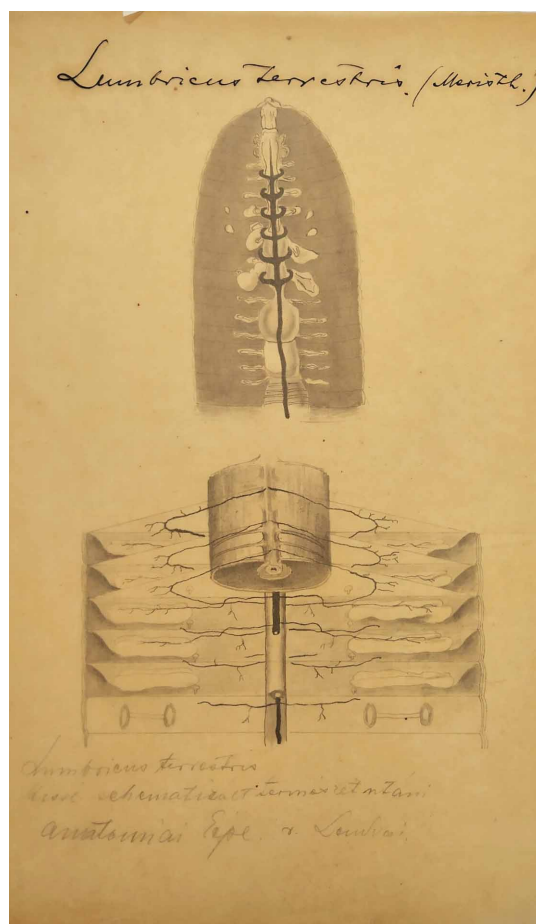
Medzi významné akvizície, ktoré obohatili zbierkový fond Kysuckého múzea v roku 2021 patrí súbor dvadsiatich šiestich autorských kresieb pedagóga, spisovateľa, prírodovedca a agronóma Jána Lušňáka Lendvaia (*19. 10. 1881 Oščadnica – † 19. 8. 1931 Prievidza). Akvizícia bola realizovaná kúpou z vlastných finančných prostriedkov múzea od pána Ing. Milana Petráša, Csc. Podľa posledného majiteľa boli prírodovedné skice s veľkou pravdepodobnosťou vyhotovené počas štúdia prírodných vied a zemepisu na

filozofickej fakulte univerzity v Budapešti, teda v roku 1905. Do úvahy však pripadá možnosť, že vznikli počas pôsobenia v špecializovanom laboratóriu gymnázia v Temešvári alebo pochádzajú z obdobia pedagogického pôsobenia na hospodárskej akadémii a lekárskej fakulte v Debrecíne (1914 – 1918).

Kresby na tvrdom papieri s rozmermi približne 161 x 245 mm, chráni vo väčšine prípadov tenká papierová priesvitka. Precízne náčrty mikroskopických preparátov ako aj nápisy sú realizované obyčajnou grafitovou ceruzou, len v ojedinelých prípadoch autor pri popisoch použil kaligrafické tušové pero. Presnosť zväčšených vyobrazení dosahoval technikou tieňovania. Autorská signatúra Lendvai, ale i Lendvaj a LendvaiJ je súčasťou dvanástich skíc. Podpisy sú nenápadne zakomponované priamo do kresby. Taxonomická nomenklatúra a klasifikácia živých organizmov je uvedená na ochrannej priesvitke, prevažne v latinskom jazyku, no nájdu sa aj ekvivalenty v maďarskom jazyku. Séria náčrtov je číslovaná rímskymi číslicami IV, V, VI, XI. Ďalšia séria arabskými číslicami od 1 po 10. Dvanásť skíc je nečíslovaných, z toho sú dva obrázky bez popisu. Z číslovania obrázkov možno vyvodiť záver, že boli súčasťou väčšieho rukopisného diela – štúdie alebo knihy z oblastí mikrobiológie a mikroskopie. Lendvai pod mikroskopom študoval rastlinné bunky a ich špecializované súbory tzv.

Zbierky a ich ochrana

pletivá. Pozornosť zamerlal na zemiakový škrob (*Amylum*), Georgínu premenlivú (*Dahlia variabilis*), Ricín obyčajný (*Ricinus communis*) a Borovicu lesnú (*Pinus silvestris*). Vyobrazené sú priečne a pozdĺžne rezy rastlinným pletivom. V prípade georgíny premenlivej ide o parenchymatický priečny rez, ale aj sklerenchymatický priečny rez vyobrazujúci plazmodezmy a vrstvy celulózy. Details, ktoré si Lendvai všímal sú ukázkovo zaznamenané v bunkách ricínu. Malé telieska označil pojmi „krystalloin“ a „globoid“. Pri Borovici lesnej priblížil ukážku štruktúry živcového kanáliku a sekréčného kanála na príklade priečneho rezu dreva. Obrázok popísal vysvetlivkami v maďarskom jazyku, ktoré identifikujú epiteliálnu bunku so živcovým kanálikom, xylémový lúč a bunkovú membránu. Desať číslovaných skíc z Lendvaiovho súboru je venovaných bizarným morským organizmom, dobovo klasifikovaných kmeňom *Cnidarii*, podkmeňom *Hydrozoa* a triedou *Hydromedusae* (*Tubularia larynx*, *Podocoryna carnea*, *Bougenvillia fruticosa*, *Tylavpehemia pluma*, *Corydendrium parasiticum*, *Pennaria Cavolinii*, *Obelia geniculata*, *Ganothyrea Loweni*, *Campanularia calyculata*, *Cerianthus*). Lendvai študoval taktiež živočíšne bunky a ich tkanivá. Pod mikroskopom mal preparát z Dážďovky zemnej (*Lumbricus terrestris*). Na dvoch zväčšených obrázkoch znázornil ústny otvor dážďovky, „mozog“, srdce, cievy, nervovú sústavu a tráviaci systém. Nemenej zaujímavá je štúdia Hlísty detskej (*Ascaris lumbricoides*). Autor dôraz kládol na priečny rez a jeho popis. Medzi skúmaných parazitov patrila aj pásomnica (*Taenia mediocanellata*). Autorská skica obsahuje dva číslované ob-

Lumbricus terrestris
(Zdroj : foto Z. Jesenská)

rázky zobrazujúce priečny rez článkom pásovnice a detailný obrázok vajčiek.

Kresby kysuckého polyhistora Jána Lušňáka Lendvaia sa stali neoddeliteľnou súčasťou historického fondu Kysuckého múzea venovaného osobnostiam – elitám Kysúc. Akvizícia je pre Kysucké múzeum o to významnejšia, že to bol práve Ján Lušňák Lendvai, ktorý už v roku 1929 uverejnil v regionálnom periodiku *Kysucké hlasy* výzvu na jeho založenie. Myšlienka nenašla adekvátnu odozvu, no dnes pri päťdesiatom výročí založenia múzea možno konštatovať, že na smelé vízie Jána Lušňáka Ledvaia nadviazal celý rad osobností, ktoré tvorili a naďalej tvoria históriu i súčasnosť Kysuckého múzea.

Z výstavy Krehká krása v Kaštieli Radoľa

MGR. ANDREA PARÁČOVÁ

Porcelán v Kysuckom múzeu, získaný do zbierok do roku 2020, obsahoval zbierkové predmety datované najmä do začiatku až druhej polovice 20. storočia, pričom jeho veľká časť (do roku 1945) je vyinštalovaná v Expozícii meštianskeho bývania v Kaštieli Radoľa. Sem patrí napr. jedálenská obedová súprava zn. Rosenthal (1920 – 1930), obedová súprava zn. Royal Epiag (1945), porcelánové plastiky Dáma (Duchcov, 1. pol. 20. storočia), Dáma s košíkom (Duchcov, 1900), čajová súprava zn. Rosenthal (1930), atď.

V roku 2020 bol fond vďaka podpore Fondu na podporu umenia obohatený o 143 kusov predmetov, datovaných od začiatku 19. do začiatku 20. storočia v hodnote 4475 eur (dotácia 4000 eur povinné spolufinancovanie 447,50 eur vlastné zdroje nad rámec spolufinancovania 27 eur).

Nová kolekcia porcelánu bola získaná od súkromných zberateľov a nadšencov geológie z Čadce.

Gro výstavy Krehká krása, ktorá sa koná od 8. mája do 18. septembra v Kaštieli Ra-

Zbierky a ich ochrana

doľa, tvorí práve novozískaná kolekcia, doplnená zbierkami z 20. storočia.

Z dejín porcelánu a porcelánovej výroby

Porcelán je kvalitatívne najdokonalejším a najmladším odvetvím keramickej výroby. Vyrába sa z kaolínu, ktorý tvorí polovicu zloženia, druhú časť tvorí živec a kremeň, niekedy aj mramor, alabaster, krieda, sadra a vápenec, prípadne porcelánové črepy. To všetko sa spolu mele, alebo skôr trie, preplachuje a spracováva do tvárneho cesta, ktoré sa suší.

Vytváranie porcelánových výrobkov sa robí na hrnčiarskom kruhu ručne či šablónou, alebo pomocou sadrových foriem, do ktorých sa hmota tlačí, alebo rozpustená vodou leje. Vytvarované výrobky sa sušia na vzduchu alebo v sušiarňach, potom sa vypaľujú pri nižšej teplote (950 °C), aby stvrdli a bolo možné ich poliať glazúrou a maľovať.

Objaviteľmi porcelánu boli Číňania, ktorí niekedy v 6. alebo 7. storočí po Kr. začali s výrobou keramiky s použitím kaolínu a svoj objav si prísne strážili. Prvé porcelánové výrobky sa do Európy dostali prostredníctvom križiackych výprav a cestovateľov, či ako dary východných monarchov európskym panovníkom. Svojím tajomným zložením a dokonalosťou hmoty vzbudzovali veľký záujem feudálov, vsadzovali sa do zlata i striebra, ukladali sa do pokladníc palácov i kostolov. Porcelánu sa dokonca pripisovala aj vlastnosť odpudzovať zlo a jedy.

Úsilie o objavenie tajomstva čínskeho porcelánu prebiehalo na panovníckych dvoch vo Francúzsku i Anglicku, napokon sa

to pošťastilo na dvore saského kurfirstu a zároveň poľského kráľa Augusta Silného v roku 1709. August Silný založil v Drážďanoch prvú európsku porcelánku, ktorá sa presťahovala na hrad Albertsburg v Meisene, kde pôsobila až do roku 1865. Hrad mal pevne strážiť vynález a kráľovský monopol výroby. Avšak už desať rokov po Böttgerom objave sa znalosť zloženia európskeho porcelánu vďaka indiskrétnosťou meissenských zamestnancov stala verejným tajomstvom, ktorého sa postupne zmocňovali rôzni európski feudáli, aby viac-menej úspešne konkurovali saskému panovníkovi v umeleckej výrobe. A tak už v roku 1718 vzniká druhá európska porcelánka vo Viedni.

V Čechách sa s výrobou porcelánu začalo pomerne neskoro, až na konci 18. storočia, aj keď sa už dosť dlho vedelo o náleziskách prvotriedneho kaolínu v karlovarskej oblasti. Viedenský dvor, vlastníci cisársku, dobre prosperujúcu porcelánku, nemal záujem o konkurenciu v habsburských krajinách. Skôr pripúšťal import takéhoto tovaru, ako zakladanie nových manufaktúr na svojom území.

V poslednej štvrtine 18. storočia nastal v Čechách značný príliv porcelánu z Durínska, ktorý svojou cenovou prístupnosťou zodpovedal kultúrnym pomerom a finančnými možnosťami meštianskej vrstvy, túžiaccej po výrobkoch z materiálu, vyhradeného šľachte. Dostával sa sem najmä prostredníctvom podomových obchodníkov, a tí spolu s porcelánom rozširovali i povesti o prosperite tamojších porcelánok, ktorých majitelia boli sami príslušníkmi strednej triedy, ob-

racajúcej svoju pozornosť od obchodu a remesiel k podnikaniu. Prvé porcelánky vznikli v Čechách v Slavkove a Klášterci nad Ohří.

Počiatky porcelánu v Uhorsku siahajú do doby okolo roku 1825, kedy vznikla porcelánka v Telkibányi. Hromadnú výrobu porcelánu v Uhorsku zahájila v roku 1839 porcelánka v Herende, založená Moritzom Fischerom.

Porcelán na výstave Krehká krása

Porcelán v zbierkach múzea pochádza najmä z českých porcelánok, nachádzajú sa tu samostatné šálky, taniere, cukorničky, nádoby na mlieko, misy, kanvičky, niekoľko čajových a kávových servisov, jedálenskej súpravy, ale i kalamár, svätenička a pod.

Najčastejšie zastúpenými porcelánkami sú Horní Slavkov, Březová, Klášterec nad Ohří, Loket, Rybáře, Ostrov u Karlových Varov, Stará Role, Kysibl, Epiag, Karlovarský porcelán n.p.

Medzi najstaršie zbierky patria:

1. Šálka a podšálka (zn. F&R, Březová, 1811 – 1846), biele, s bohatým zlatým rastlinným ornamentom, predstavujúcim väčšie i menšie kvety, úponky, stonky a vetvičky, lístky, bobule... a so zlatými linkami. Šálka má jemne vyhrnuté ústie, v hornej časti je prehnutá dovnútra, v dolnej časti je baňatá, vypuklá, s jedným vertikálnym uškom. Podšálka má pomerne široké dno, z ktorého vychádzajú dohora zaoblené steny, predelené po obvode plastickým stupienkom.

2. Šálka a podšálka z tenkostenného porcelánu (zn. S, Slavkov, 1830 – 1847) bielej a ružovej farby, bohato zdobené kytičkami

rôznych farebných kvetov so šípovými ružami a zelenými lístkami, striedajúcimi sa so zlatým ornamentom v tvare mriežky i pásikmi zlatých úponkov. Šálka je kužeľovitého tvaru, s jedným vertikálnym, ozdobne tvarovaným uškom.

3. Nádoba na maslo (zn. S 837, Horní Slavkov 1837) – maselníčka biela, v tvare nádoby (resp. truhličky) s vrchnákom, umiestená v podstavci, s bohatou plastickou ornamentálnou výzdobou a zlátením.

4. Tanier maľovaný, zlátený (zn. Lippert & Haas in Schlaggenwald, Horní Slavkov, 1838) bielej farby, so zlatým dekórom v tvare kvetinových, navzájom pospájaných girland, vytvárajúcich motív veľkej ružice, pomedzi ktorú sú namaľované rôzne drobné farebné kvietky. Na stenách taniera sa po obvode strieda zlatý rozvilínovo – volútkový motív s farebnými kvietkami. Okraj taniera a dna je zvýraznený zlatou linkou.

5. Kalamár porcelánový (zn. paža s mečom + 838, Loket 1838), bielej farby s farebnou kvetinovou výzdobou a zelenými líniami. Skladá sa z malej misky so širokým dnom v tvare pozdĺžneho osemuholníka a dvoch samostatných dutých nádobiek v tvare kocky. Nádobka na atrament má na vrchu kruhový otvor na máčanie brka, pera, nádobka na piesok má na vrchu kruhovú preliačeninu s drobnými otvormi.

6. Tanier dezertný (zn. paža s mečom + 843, Loket 1843), bielej farby, bohato zdobený maľovaným farebným kvetinovým dekórom a zlátením. Okraj taniera je plasticky formovaný, plastický ornament je zvýraznený zlátením (lastúrový motív, volútky...).

Zbierky a ich ochrana

7. Šálka s podšálkou (zn. CF, Březová 1846 – 1853), bielej farby, s plasticky tvarovanými stenami, s maľovaným farebným kvetinovým dekórom, ktorý tvoria rôzne kvety rozličných veľkostí (ružové šípové ruže, modré zvončeky, oranžové fuksie, tmavoružový slez, fialky...) a zlatými líniami. Šálka má jedno ozdobne tvarované uško, rovné široké ústie, a stojí na nízkej okrúhlej pätke.

8. Kanvička (zn. štít s dvomi brvnami +846, Viedeň 1846), s vypuklými baňatými stenami, smerom nadol zúženými, bielo-ružovej farby s farebným a zlatým dekórom, s jedným väčším plasticky-ozdobne - volútkovo tvarovaným uchom (tzv. labutia šija), stojaca na širšej pätke, s ústím vyformovaným do veľkého pyšteka. Je bohato zdobená florálnym a zlatým dekórom. Je súčasťou súpravy, ktorú tvorí šálka s podšálkou a cukornička.

9. Kanvička (zn. CF, Březová 1846-1853), biela, nízka, s baňatými vypuklými stenami, užším krátkym hrdlom, ústím tvarovaným do pyšteka so širokou, vyvýšenou vylievacou časťou, jedným plasticky tvarovaným uchom (tzv. labutia šija), stojaca na nízkej okrúhlej kuželovitej pätke, zdobená zlatými líniami a florálnym ornamentom s kobaltovo zlatými a červenými listami, farebnými kvietkami...

10. Tanier malý (zn. CF, Březová 1846-1853) s hlbším okrúhlym dnom, s motívom narcisov a plasticky ozdobne tvarovaným okrajom, zvýrazneným zlatou farbou.

11. Misa (zn. F&M, Březová, 1853-1875) s bohatým plastickým i maľovaným zdobením a zlátením s rastlinnými motívami, oválneho tvaru, na oboch koncoch predĺžená do uší slúžiacich na uchopenie.

12. Kanvica veľká (zn. F&M, Březová 1853 – 1875), s predĺženým, vypuklým hrdlom, veľkým baňatým telom, ústím sformovaným do pyšteka, s jedným vertikálnym uchom, stojaca na širšej okrúhlej pätke. Výzdobu na bielom podklade tvorí kobaltovo - zlatý ornament v tvare veľkých listov, menších kvetov, zlatých lístkov s rebrovaním a motívy veľkých červených lotosových kvetov. Ústie je lemované hrubou zlatou linkou, zlaté bolo pôvodne i ucho (teraz ošúchané) a širšia zlatá linka vedie aj po obvodě pätky.

13. Misa (zn. CARLSBAD, Rybáře 1848 – 1868) bielej a svetlomodrej farby, so zlátením, bohatým kvetinovým dekórom, hlbšia, pozdĺžneho, približne kosoštvorcového tvaru, s plasticky "lastúrovo"- volútkovito tvarovanými stenami.

14. Miska dvojuchá s tanierikom (zn. TK, Klášterec nad Ohří 1830 – 1895), s plasticky tvarovanými stenami, s farebným a zlatým rastlinným dekórom. Miska je hlboká, bielej farby, s dvoma uškami, stojaca na širšej pätke, tanierik plytký, s vyvýšenými stenami.

15. Šálka s podšálkou (TK, na podšálke vročenie 855, Klášterec nad Ohří 1855 – 1870), bielej farby, s farebnými kvietkami, zlatými úponkami s lístkami a volútkami. Šálka má jemne vyhrnuté ústie a zaoblené, smerom nadol zúžené a do priehlbínok sformované steny, jedno vertikálne uško a stojí na nízkej pätke.

16. Tanier hlboký (zn. dva skrížené meče, Meissen, cca 19. storočie), s plasticky formovanými stenami a lisovaným plastickým ornamentom v tvare rôznych typov mriežok po obvodě, s maľovaným dekórom - na dne fa-

rebná kytica s dominantným astrovito – lupeňovým ružovo – žltým kvetom, po stenách rôzne drobné farebné kvietky a motýle. Okraj taniera je ozdobne tvarovaný, lemovaný zlatou linkou.

Medzi zaujímavé predmety patrí aj porcelánová svätenička (zn. S, Horní Slavkov 1838-1870), závesná, bielej farby s figurálnym motívom dvoch anjelikov, držiacich farebný veniec kvetov, ktorým idú ozdobiť kríž, spoza ktorého vychádzajú zlatisté lúče. V spodnej časti sväteničky je hlbšia nádobka na vodu s vyhrnutým ústím, na dne sa tiež nachádza plastická výzdoba modrej a zlatej farby (lupene, volútky).

Na výstave sa prezentujú aj dva secesné jedáľenské servisy. Prvý je z Horního Slavkova (zn. štylizované písmená H&C so stromčekmi, korunkou a písmenom S, 1898-1918) s dvoma terinami (veľkou a menšou), štyrmi misami, naberačkou, ôsmymi hlbokými a plytkými taniermi, ktorý je značený aj červenou značkou predajne M. Lang, Budapešť. Servis je bielej farby s jemným kvetinovým dekórom ružových kvietkov s modrými stonkami a lístkami, ktoré sa striedajú s úponkami tiež modrej farby, tvarovanými do náznakov volútiok.

Druhý servis je z porcelánky Ostrov u Karlových Varov (zn. štít prepoleným priečnym brvnom, v hornej časti písmená PL, v dolnej S, pod tým VERSAILLES, 1900), je nekompletný, pozostáva z piatich dezertných, desiatich plytkých a jedného hlbokého taniera, z hlbkej misy, dvoch misiek na rybie kosti, a dvoch malých omáčnikov, v jednom je aj naberačka. Servis je bielej farby, s plastickým lisovaným pásovým dekorom v tvare kvietkov, a s farebným motívom - tenkými zelenými lístkami vytvárajúcimi akoby maľu, s tmavoružovými púčikmi, z toho sa tiahnu úponky tiež s tenkými lístkami a menšími ružovými púčikmi.

Z druhej polovice 20. storočia sú zaujímavé napr. zbierky z podniku Karlovarský porcelán n.p., závod Lesov – servis bielej farby s jemným plastickým ornamentálnym zdobením s motívom rýb, ku ktorému patria dve šálky s podšálkami, cukornička a podnos na zákusky. Z Lesova pochádza aj jedáľenská a zo Starej Role zas kávová súprava elegantných tvarov tzv. bruselského typu (nazvaného podľa úspechu čs. porcelánu na svetovej výstave Expo 58 v Bruseli). Obe sú bielej farby, dekorované jemnými čiarkovými lístkami okrovej a čiernej farby a zlatými líniami.

Literatúra

BRAUNOVÁ, Alena: *Kouzlo keramiky a porcelánu*. Praha : Práce, 1985.

POCHE, Emanuel – HEJDOVÁ, Dagmar: *Porcelán*. Kentaur/Polygrafia 1993.

POCHE, Emanuel: *Český porcelán*. Praha : Orbis, 1954.

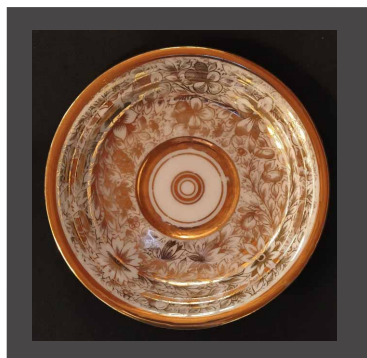
JÍŘÍK, F. X.: *Porculán*. Praha : J. Štenc 1925.

FORREST, Tim: *Poznáваме starožitnosti. Porcelán a striebro*. Perfekt : Bratislava, 1998.

Obrazová príloha

1. Březová, 1811-1846

1. Březová, 1811-1846, podš.

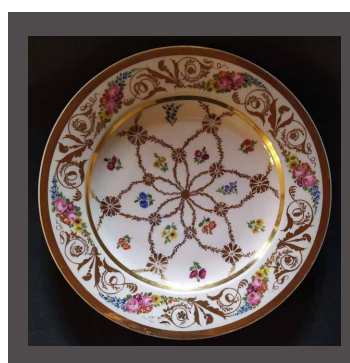
2. Podšálka (tenkostenný porcelán),
Horní Slavkov 1830-1847

2. Šálka (tenkostenný porcelán),
Horní Slavkov 1830-1847

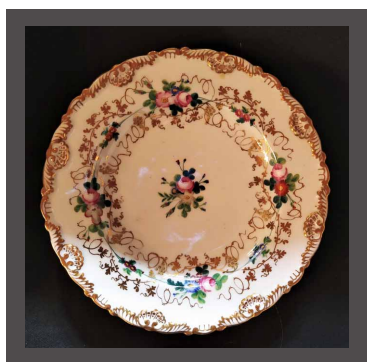
3. Nádobá na maslo, Horní Slavkov

4. Tanier, Horní Slavkov 1838

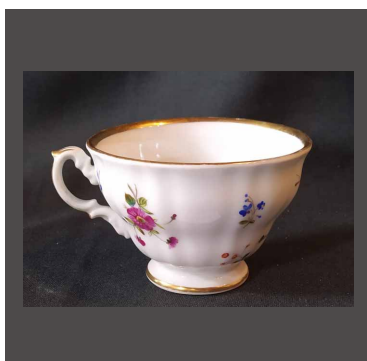
5. Kalamár, Loket 1838

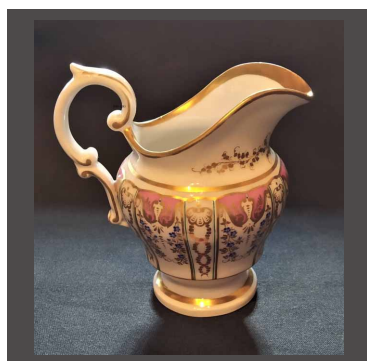
6. Tanier, Loket 1843

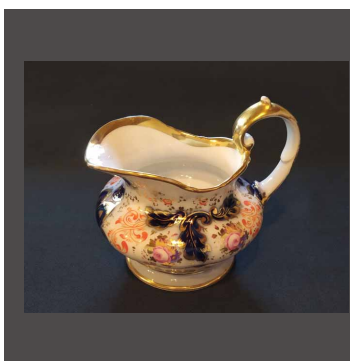
7. Březová (1846-1853) podšálka

7. Březová (1846-1853)

8. Kanvica, Viedeň 1846

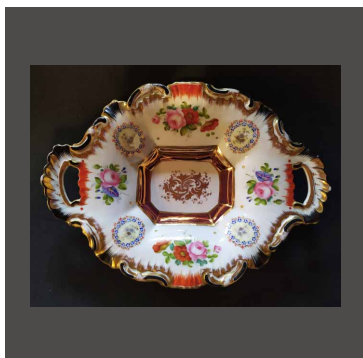

9. Březová (1846-1853)

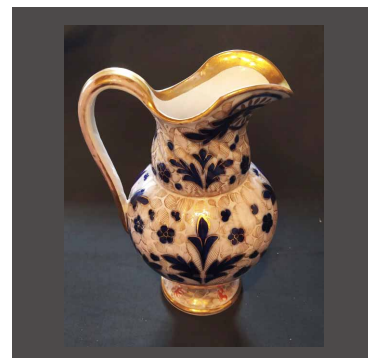
Ukážka akvizície zbierky porcelánu podporenej z verejných zdrojov Fondom na podporu umenia (Zdroj : foto Z. Jesenská)

10. Březová(1846-1853)

11. Misa, Březová 1835-1875

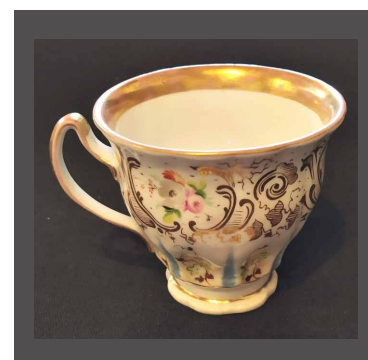
12. Březová(1853-1875)

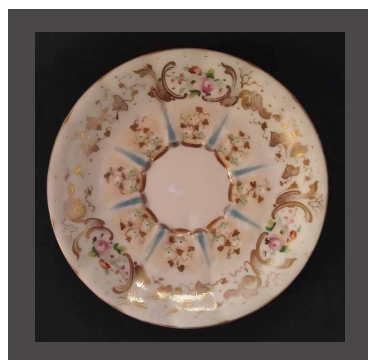
13. Rybáře (1848-1868)

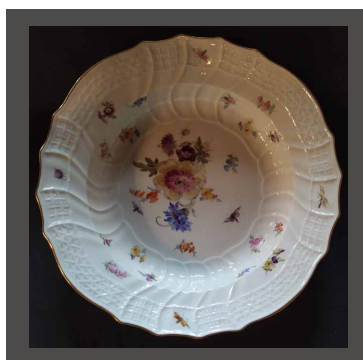
14. Miska dvojchá s tanierikom, Klášterec nad Ohří (1830-1895)

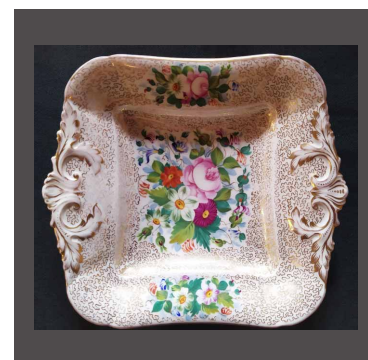
15. Klášterec nad Ohří (1855)

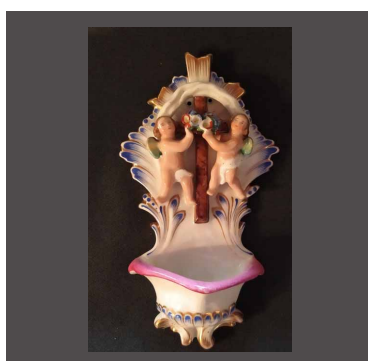
15. Klášterec nad Ohří (1855) podš.

16. Meissen, 19. storočie

Misa, Horní Slavkov 1830-1870

Svätenička, Horní Slavkov (1830-1870)

Terina veľká, PULS (Versailles), 1900

Horní Slavkov, 1898-1918

u. fond
na podporu
umenia

Čo sa skrýva v dokumentácii Kysuckého múzea (1. časť)

DANIELA SVOBODOVÁ

Kysucké múzeum ako zbierkotvorná a pamäťová inštitúcia v súlade so zriaďovacou listinou na základe prieskumu a vedeckého výskumu cieľavedome zhromažďuje, ochraňuje, vedecky a odborne zhodnocuje a spracováva hmotné dokumenty so zameraním na múzejnú dokumentáciu vývoja prírody a spoločnosti, vedy a techniky, kultúry a umenia s osobitným zreteľom na územie regiónu Kysuce. Tie sprístupňuje verejnosti a využíva vo verejnom záujme napríklad prostredníctvom prezentačných aktivít ako sú výstavy či expozície. Zároveň je špecializovaným múzeom s celoslovenskou pôsobnosťou pre oblasť múzejnej dokumentácie vývoja lesných železníc na Slovensku, zhromažďuje, ochraňuje a odborne spracováva hmotné doklady o vývoji lesných železníc. Kysucké múzeum na základe vedeckých a múzejných výskumov buduje zbierkový fond hmotných dokumentov o prírode a spoločnosti, ktoré tvoria súčasť kultúrneho dedičstva.

Cieľom tohto článku je širokej verejnosti priblížiť vybrané základné odborné činnosti, akými sú nadobúdanie zbierkových predmetov a ich odborná evidencia, ktoré sa uskutočňujú podľa Zákona č. 206/2009 o múzeách a galériách a podľa Výnosu Ministerstva kultúry Slovenskej republiky z 10. augusta 2015 č. MK-2544/2015-110/11648.

Čo sa deje s predmetmi, keď sa dajú do múzea

Zbierkové predmety získava múzeum kúpou alebo darom od občanov nášho regiónu, vlastným výskumom, prevodom, zámenou s iným múzeom alebo galériou (ide o predmety z nášho regiónu, ktoré sú v ich vlastníctve). Zozbierané predmety kultúrnej hodnoty (archeologické nálezy, prevodom správy alebo prevodom vlastníckeho práva) sa najprv zapisujú pred zasadnutím Komisie na tvorbu zbierok (KTZ – ďalej len Komisia) v **registračnej knihe**, v ktorej sa uvádza predbežné vyčíslenie, stručný opis predmetu, dátum a spôsob získania, názov a číslo dokladu o spôsobe získania a spôsobe naloženia s predmetmi kultúrnej hodnoty, ktoré sa nestali zbierkovými predmetmi. O tom či sa z predmetu kultúrnej hodnoty stane zbierkový predmet, definitívne rozhodne štatutár múzea, ktorý sa stotožní s rozhodnutím Komisie na tvorbu zbierok. Tento poradný orgán riaditeľa vykoná odborný odhad hodnoty nadobúdaných zbierkových predmetov a zbierok, a to jednotlivo za každý zbierkový predmet a zbierku. Predmety pred Komisiu, ktorej členmi sú nielen odborní pracovníci Kysuckého múzea, ale aj odborníci z iných múzeí, predkladajú odborní zamestnanci Kysuckého múzea (kurátori), a to prostredníctvom dokumentačného listu v prípade nado-

Zbierky a ich ochrana

budnutia vlastným výskumom, alebo najčastejšie formou návrhového listu na darovanie alebo kúpu buď zbierkového predmetu, alebo súboru zbierkových predmetov. Po riadnom zvážení všetkých informácií Komisia môže odporučiť alebo neodporučiť zaradiť predmety do zbierkového fondu. V prípade, že daný predmet kultúrnej hodnoty nespĺňa odborné kritériá zbierkového predmetu (napríklad je v nevyhovujúcom stave a náklady na jeho reštaurovanie by boli vysoké, prípadne už je typologicky vo fonde zastúpený), preradia sa takéto predmety do pomocných fondov, kde sú sústredené nezberkové predmety. Taktiež sa môže stať, že nežiadúce predmety kultúrnej hodnoty sa vrátia pôvodnému majiteľovi. Po zasadnutí Komisie sa vyhotoví písomný záznam – zápisnica, ktorá slúži ako podklad pre ďalšie úkony. Do registračnej knihy sa zapíše ku každému predmetu, ako sa s ním naložilo (prírastkové číslo, pomocný výstavný fond alebo vrátenie).

Všetky podklady Komisie súvisiace s nadobúdaním ale i vyradovaním zbierkových predmetov ako sú darovacie, kúpne zmluvy, návrhové a dokumentačné listy (archeológia) a zápisnice sa zakladajú do dokumentácie.

Top akvizície roku 2020

Pre lepšiu predstavu aké typy zbierkových predmetov sa dostávajú do múzea by sme vám predstavili malý výber najzaujímavejších zbierkových predmetov, ktoré sa podarilo získať vďaka úspešnej akvizícii v roku 2020 prostredníctvom projektov podporených z verejných zdrojov Fondom na podporu umenia. Získali sme zbierku pohľadníc,

231 ks, kolekciu 143 ks porcelánu. (viď Obrazová príloha) V roku 2021 sa nám podarilo získať 1 636 zbierkových predmetov, čo je 1 773 kusov.

Dokumentácia Kysuckého múzea

Dokumentácia Kysuckého múzea slúži pre bádateľov, študentov, historikov, etnografov (etnológov), archeológov, ktorí pracujú na záverečných bakalárskych, magisterských a doktorandských prácach a potrebujú podklady pre ukončenie odborného štúdia. Rovnako tu nájdú informácie potrebné pre výstupy z vedecko-výskumnej činnosti, akými sú napríklad odborné články do zborníkov, novín a odborných časopisov. Dokumentácia má veľký význam aj pre odborných pracovníkov Kysuckého múzea, ktorí pracujú na svojich vedecko-výskumných úlohách a odborných článkoch. Dokumentácia poskytuje cenné zdroje aj pre múzejníkov z iných pamäťových a fondových inštitúcií.

Podľa Bádateľského poriadku je možné sprístupnenie zbierkových predmetov a dokumentačných fondov na ďalšie štúdium bádateľom, ktorí o výskum prejavia záujem a pošlú formálnu žiadosť o prístup k zbierkovým predmetom a materiálom z dokumentačných fondov Kysuckého múzea, ktorá sa nachádza aj na webovej stránke múzea. Súčasťou fondov Kysuckého múzea je i knižničný fond a dokumentačné fondy, ktoré sú potrebné pre prácu odborných pracovníkov. Zároveň sú neoceniteľnou pomôckou pri tvorbe expozícií, výstav a mnohých prezentačných podujatí. Slúžia bádateľom a všetkým so záujmom o dianie v regióne. Dokumentácia uchováva celú odbornú činnosť

múzea. Ak bádatelia nenájdu v príslušných fondoch múzea potrebné informácie, nájdu ich určite v štátnych archívoch alebo v kronikách miest a obcí.

Základnou činnosťou dokumentácie je chronologická evidencia v 1. stupni – zapisovanie prírastkových čísel k jednotlivým novozískaným zbierkovým predmetom. Tie môžu mať aj viacero kusov (napr. šálka s podšálkou alebo dieža s vrchnákom). Schválené predmety (akvizície) sa evidujú – katalogizujú v systéme ESEZ 4G (Elektronické spracovanie evidencie múzejných zbierok). Po prvostupňovej evidencii, ktorá sa vykonáva bezodkladne, sú zbierkové predmety (akvizície) už majetkom múzea. Pri zápise v 1. stupni sa zapisuje prírastok tak, že prvé číslo je rok, lomítko a poradové číslo predmetu, ďalej sa zapíše koľko má zbierkový predmet kusov, či to bol dar, kúpa, prevod, zapíše sa jeho cena alebo hodnota, kto bol posledný majiteľ, z ktorej obce predmet je, komu – ktorému kurátorovi je pridelený do fondu a zaeviduje sa dátum od kedy je majetkom Kysuckého múzea, k čomu slúži zápisnica Komisie. Na konci roku sa vytlačí **Prírastková kniha zbierkových predmetov** za daný rok, ktorá slúži ako pracovná verzia. Po roku sa prírastková kniha uzatvára pečiatkou a podpisom riaditeľa múzea. Do Prírastkovej knihy vstupuje iba dokumentátor, ktorý zaznačí po odbornom spracovaní zbierkového predmetu v 2. stupni evidenčné číslo ručne dokumentačným atramentom príslušného vedného odboru. Tie sa rozlišujú pred číslom znakmi: Archeológia A, História H, Etnografia E, Príroda P, Objekty ľudovej architektúry OĽA.

Katalogizácia zbierkových predmetov

Katalogizáciu, teda 2. stupeň odbornej evidencie zbierkových predmetov spracováva odborný pracovník múzea (kurátor), ktorému predmet patrí do jeho fondu – historik, etnológ, archeológ. **Evidenčnú knihu** má každý vedný odbor odlišený podľa písmen a slúži pre odborných pracovníkov pre označenie odbornej spracovanosti daného predmetu, kde sa prideľuje k prírastkovému číslu evidenčné číslo – chronologicky (podľa poradia). Odborná katalogizácia je odborný popis predmetu (všetky základné údaje, ktoré uviedol dokumentátor v 1. stupni sa prekopírujú do 2. stupňa, v ňom sa dopĺňujú odborné údaje ako napr.: z ktorého je obdobia, rozmery, na čo sa používal, z čoho bol vyrobený, aké má farby, z akého je materiálu a akou technikou sa vyrobil, kto ho vyrobil, komu patril, kde sa používal, opis predmetu a digitálna fotografia predmetu. Po odbornom spracovaní predmetu – katalogizácii, dokumentátor vytlačí katalogizačnú kartu a zatriedi ju do katalógov. Katalógy sa nachádzajú v dokumentácii a sú rozdelené podľa vedných odborov (chronologicky – číselný, podľa poradia evidenčných čísel, a lokálny – podľa obcí). Tak je predmet už odborne spracovaný. Po spracovaní a označení zbierkového predmetu a prvotnom ošetrovaní sa predmet odovzdáva kustódom (konzervátorom) na odborné ošetrovanie, konzerváciu a uloženie do depozitáru múzea. Ak sú predmety v depozitári poškodené alebo potrebujú konzervačný zásah, pri ošetrovaní sa vypracuje elektronicky v ESEZe konzervátorský návrh odborným pracovníkom (kurátorom) a kon-

Zbierky a ich ochrana

zervátor vyplní konzervátorský záznam, kde sa uvádza zásah opravy, použité chemikálie alebo nátery a priložia sa digitálne fotografie konzervačného postupu. Závažná oprava predmetu – reštaurovanie zbierkových predmetov, postupy a ošetrenia sú vo **fonde Reštaurátorských zámerov**.

Vyradenie zbierkového predmetu

Vyradenie zbierkových predmetov je vedené v **Knihe úbytkov**. Predmety sa vyradujú pokiaľ sú zničené (znehodnotené, poškodené a nedajú sa už nijak použiť), odcudzené, alebo sú trvalo vyvezené, prípadne nezodpovedajú profilácii a špecializácii múzea. Zbierkové predmety sa môžu vyradiť aj z dôvodu prevodu do iného múzea. Pri zničení alebo poškodení je súčasťou odborný posudok ako zdôvodnenie stavu predmetu a jeho návrh na vyradenie sa predkladá Komisii. Odcudzené predmety sú hlásené na Políciu a po vyšetrovaní je prílohou návrhu na vyradenie zbierkového predmetu kópia záznamu o uložení veci pri priestupku krádeže neznámym páchatelom, alebo kópia rozhodnutia o prerušení trestného stíhania vo veci trestného činu krádeže zbierkového predmetu proti neznámemu páchatelovi vydaného príslušným orgánom činným v trestnom konaní. Ak po uplynutí piatich rokov od uloženia veci záznamom nedôjde k objasneniu priestupku krádeže zbierkového predmetu spáchaného neznámym páchatelom, alebo ak po uplynutí piatich rokov nedôjde k jeho zmene, Komisia

odporučí alebo neodporučí vyradenie zbierkového predmetu z odbornej evidencie múzea.

Vyradené predmety na základe zoznamu a zápisnice Komisie ešte musí schváliť nadriadený orgán (VÚC) a až potom sa zapíšu do knihy úbytkov dokumentátorom. Predmety sa označia červeným perom v prírastkovej knihe predmetov s dátumom vyradenia (v elektronickej podobe v ESEZe dokumentátor označí vyradenie v 1. stupni a 2. stupeň evidencie si vyradí odborný pracovník, ktorému predmet prináleží v jeho fonde) a taktiež Katalogizačné karty 2. stupňa v katalógoch. Označené karty zostávajú v katalógoch, kde pri revízii predmetov sa revidujú aj vyradené predmety. Komisia určí aj spôsob naloženia s predmetmi. Predmety, ktoré sú zničené, väčšinou sú zlikvidované - spálené a súčasťou vyradenia je aj fotodokumentácia likvidácie predmetu, ktorú zakladá dokumentátor. Všetky tieto úkony sú určené Zákomom č. 206 z 28. apríla 2009 o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov a Výnosom Ministerstva kultúry z 10. augusta č. MK – 2544/2015 – 110/11648 o podrobnostiach vykonávania základných odborných činností v múzeách a v galériách a o evidencii predmetov kultúrnej hodnoty.

(pokračovanie nabudúce)

Obrazová príloha

Akvízia kolekcie porcelánu (Zdroj : Kysucké múzeum)

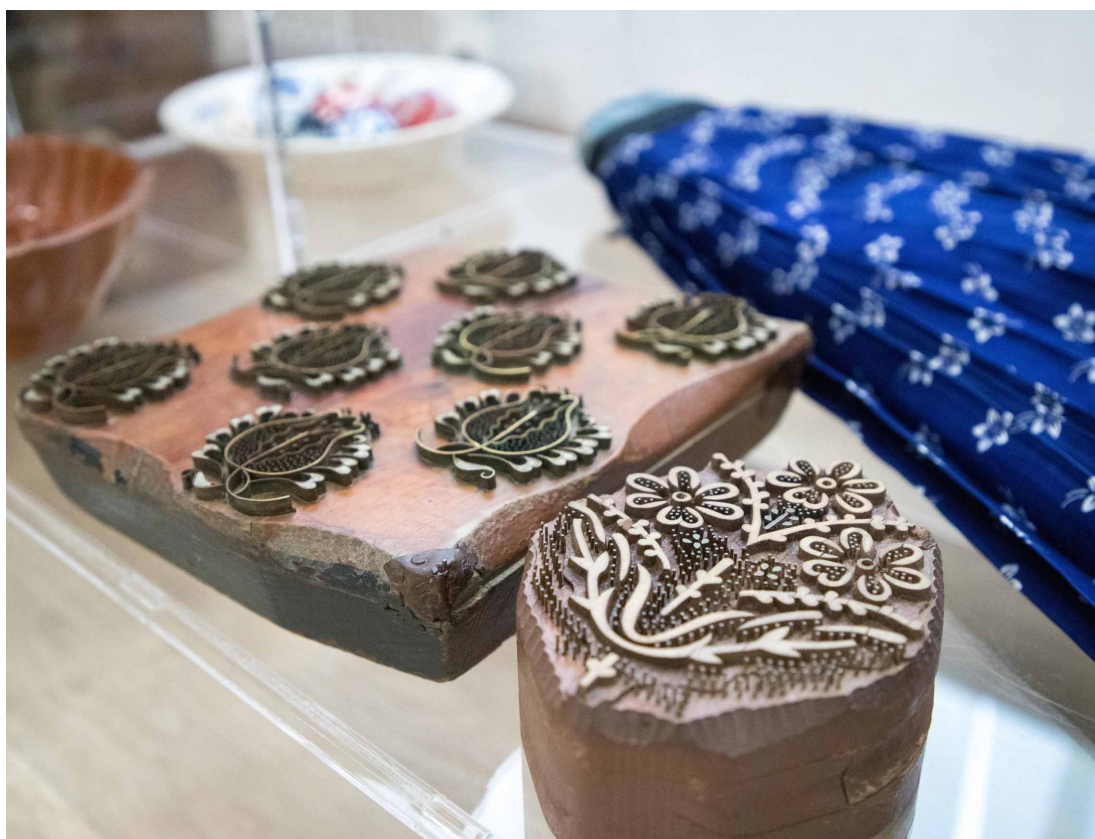
Akvízia súboru pohľadníc (Zdroj : foto T. Adamčík)

Akvízie v rámci vedeckovýskumnej úlohy „Meštianstvo a meštianske bývanie na Kysuciach“
– Sedacia súprava zo zač. 20. storočia (Zdroj : Kysucké múzeum)

Jedinečná výstava ornamentálnej výzdoby v Kysuckom múzeu

PHDR. MARIÁN LIŠČÁK, PHD. – MGR. MARTINA KRKOŠKOVÁ

Fotografie zo slávnostnej vernisáže výstavy, 2. 5., Čadca (5x) (Zdroj : <https://flic.kr/s/aHBqjzN9Mz>)

Zamestnanci Kysuckého múzea PhDr. Marián Liščák, PhD. a Mgr. Martina Krkošková pripravili v čadčianskej pobočke múzea jedinečnú výstavu ornamentálnej výzdoby zo svojich zbierok. Výstava bola slávnostne otvorená 2. 5. 2022 za účasti predsedníčky Žilinského samosprávneho kraja Ing. Eriky Jurinovej. Predmety na výstavu boli starostlivo vyberané tak, aby poskytli návštevníkovi ukážku všetkých druhov materiálov a typov ornamentu. Ornamentálne skrášľovanie predmetov každodennej potreby a neskôr aj umeleckých predmetov siaha do najstarších vý-

vojových fáz ľudskej spoločnosti. Základy ornamentu možno hľadať v symbolike a mágii. Človek sa cítil byť v minulosti silne previazaný s prírodou, čo sa odzrkadľovalo v jeho snahách vysvetliť tajomné a skryté veci pomocou predstavivosti, obrazotvornosti a fantázie. Je zaujímavé, že napriek vývoju viaceré z týchto magických symbolov pretrvali stáročia až tisícročia. Ľudová dekoratívna kultúra má viacero vrstiev. Najstaršie prvky v nej bývajú prekryté a spájané s modernejšími, zdobnejšími. Pritom tieto staršie napríklad geometrické prvky – línie, pásy, zuby,

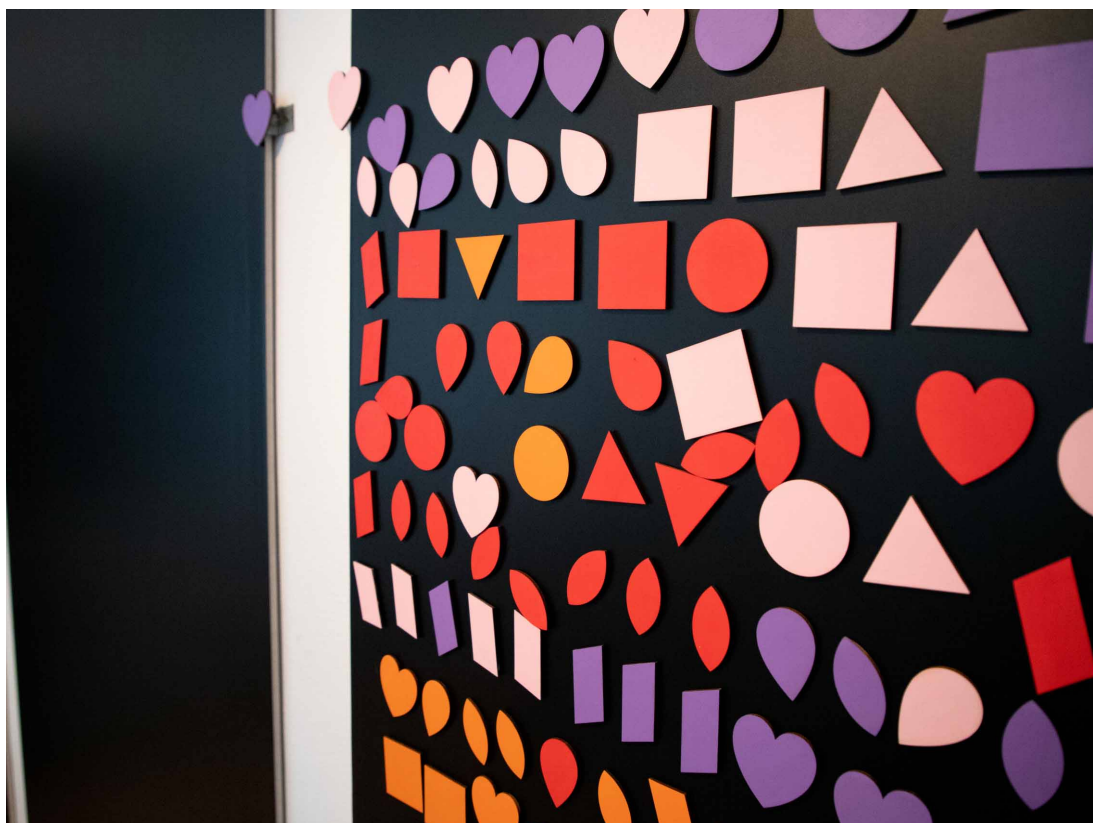
meandre, kosoštvorce, kruhy a ďalšie sa objavovali už v neolite. Vzostup ornamentálnej výzdoby nastal v Európskych krajinách v prvej polovici 19. storočia, avšak zatiaľ čo v západnej Európe bol vplyvom industrializácie už koncom 19. storočia vytlačaný, tak v podmienkach strednej Európy a Slovenska pretrval ešte aj v prvej polovici 20. storočia. Ornament možno charakterizovať ako ozdobu, ktorá dopĺňa a okrášľuje predmet. Okrem samotného významu symboliky ornamentov tieto predmetu dodávajú aj vizuálnu jedinečnosť a ľahkú identifikovateľnosť.

Napriek tomu, že ornamentálna výzdoba na území Slovenska mala v minulosti veľa spájajúcich a podobných prvkov, tak veľmi dôležitými boli regionálne špecifiká. Príbuzné rysy dekoratívnej kultúry bývali výsledkom úmyselnej nápodoby. Variabilita

zdobenia sa pohybovala v určitých medziach a bola znakom kultúrneho dedičstva. Takto sa medzi obcami v regióne formoval určitý dorozumievací jazyk založený na štýle odievania a bývania. Všetky prvky ornamentálnej výzdoby mali v každom spoločenstve prirodzene svoj postupný vývoj, nezostávali statické. Pôvodne boli ornamentálne prvky dosť podobné a tieto sa stávali čoraz pestrejšími predovšetkým s rozvojom ľudovej tvorivosti a dekoratívneho umenia koncom 19. a v prvej polovici 20. storočia. Výstava potrvá do 13. novembra 2022. Jej súčasťou sú aj interaktívne tabule, na ktorých si deti môžu hrovou formou vyskladať svoj vlastný ornament. Výstava bola podporená z verejných zdrojov poskytnutých Fondom na podporu umenia.

Novinky

Literatúra

DANGLOVÁ, Oľga: *Dekor symbol – dekoratívna tradícia na Slovensku a Európsky kontext*. Bratislava : VEDA, 2001.

DANGLOVÁ, Oľga: *Ornament a predmet: dekoratívna tradícia na Slovensku*. Bratislava : Ústredie ľudovej umeleckej výroby, 2019.

KOSTELNÍČEK, Štefan Leonard: *Škola slovenského ornamentu*. Nitra : Nitrava, 2017.

LANGE, H. K – KALESNÝ, F.: *Ornament a jeho použite vo výtvarnej tvorivosti*. Bratislava : Osvetový ústav, 1959.

UHERČÍKOVÁ, Mária – RUSNÁK, Jozef: *Ornament na bytových doplnkoch*. Bratislava : Alfa, 1984.

Zdroj fotografií: <https://flic.kr/s/aH-BqjzN9Mz>

Akvizícia dreveného vyrezávaného betlehemu

PHDR. ALOJZ KONTRIK

Kysucké múzeum je aktívne v nadobúdaní hodnotných akvizícií prostredníctvom projektov financovaných Fondom na podporu umenia. V roku 2021 sa podarilo takýmto spôsobom rozšíriť zbierkový fond Etnografia 1 Kysuckého múzea o súbor predmetov kultúrnej hodnoty – drevený vyrezávaný betlehem z 20. rokov 20. storočia, a to zakúpením od predávajúceho z obce Zákopčie, ktorý ho zdedil po prastarých rodičoch. Nákup betlehemu v celkovej hodnote 1250 eur bol realizovaný prostredníctvom dotačného podprogramu Fondu na podporu umenia 5.2.2 Akvizícia múzeí. Kysucké múzeum na akvizíciu získalo dotáciu vo výške 1000 eur a v rámci spolufinancovania poskytlo zvyšných 250 eur z vlastných zdrojov.

Polychrómovaný betlehem pozostáva z plasticky rezaných, obojstranne opracovaných drevorezieb z lipového dreva, upevnených na základni. Tvorí ho jedenásť figúrok, jasličky pre Ježiška a dve zvieratá – vól a osol, ktoré sú tradičnou súčasťou výjavu narodenia Božieho syna. Súčasťou sú aj nepôvodné, neskôr dokúpené figúrky oviec. Betlehem zhotovil neznámy insitný rezbár. Vyrezávané ľudské postavy majú charakteristické znaky betlehemov z banskoštiavnického regiónu (Banská Belá, Banská Štiavnica, Štiavnické Bane (Piarg), Vyhne a Nová Baňa). Je to zrejme na výrazných detailoch tváří, na

úprave vlasov, voľne padajúcich na ramená, na viacfarebnej polychrómmi, na naznačenom odeve, v páse prepásanom opaskom, aj na odpozorovanom, realisticky naznačenom pohybe postáv, vykonávajúcich určitú činnosť.

Betlehem kúpil drotár zo Zákopčia začiatkom 30. rokov 20. storočia v Banskej Štiavnici počas spiatočnej cesty domov z drotárky v Budapešti a okolí (Maďarsko). Časom dokúpil štyri porcelánové ovečky na skompletizovanie tradičného betlehemského výjavu. Betlehem je v zachovalom stave, s chýbajúcimi časťami štyroch postáv a štyroch zvierat.

Realizáciou projektu sa múzeu podarilo získať cenný artefakt, ktorý je dokladom kultúrnych kontaktov obyvateľov Kysúc a stredoslovenského bankského prostredia. Zároveň obohacuje poznatky z oblasti regionálnej histórie a etnológie o kultúre, interkultúrnych vplyvoch (kontaktoch) a spôsobe života v 1. polovici 20. storočia. Je cenným dokladom ľudového výtvarného umenia, životného štýlu a súdobého vkusu obyvateľstva v prvých dekádach minulého storočia. Jeho nadobudnutie korešponduje s hlavnými cieľmi akvizičného plánu Kysuckého múzea.

Akvizícia bude slúžiť pre potreby odborného výskumu múzea a napomôže skvalitneniu a zatraktívneniu jeho prezentačnej

Novinky

činnosti formou výstav doma i v zahraničí. V rámci prezentačných aktivít múzeum pre návštevníkov pripravuje tematicky zamerané výstavy poskytujúce pohľad na kalendárny

obyčajový cyklus, ktorého súčasťou sú aj betlehemy, v minulosti vyrobené alebo používané na Kysuciach.

*Postavy kľáčiaceho kráľa
a Panny Márie
(Zdroj : foto A. Kontrik)*

u. fond
na podporu
umenia

*Akvíziú z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.
Fond je hlavným partnerom projektu.*

Akvizícia nástenných hodín v roku 2021 vd'aka podpore Fondu na podporu umenia

MGR. ANDREA PARÁČOVÁ

Ukážka z kolekcie získaných nástenných hodín (Zdroj: foto Z. Jesenská)

Kysucké múzeum získalo v roku 2021 vd'aka úspešnému projektu Akvizícia starožitných hodín financie z Fondu na podporu umenia. Fond podporil projekt sumou 2300 eur, Žilinský samosprávny kraj prispel 610 eurami a múzeum nad rámec povinného financovania z vlastných zdrojov doplatilo 140 eur.

Múzeum tak získalo desať kusov nástenných hodín, pochádzajúcich z rokov 1850 – 1920 od súkromného zberateľa pána Lubo-

míra Beláka zo Starej Bystrice. Pán Belák, hoci nie je vyučený hodinár, sa zberu, ale aj reštaurovaniu a oprave hodín a hodinových strojčekov venuje už vyše 40 rokov. Všetky hodiny sú funkčné a doma má malé múzeum – jeho zbierka obsahuje vyše 100 kusov nástenných skriňových hodín od rôznych výrobcov. Keďže múzeum malo do roku 2021 vo svojich zbierkach len niekoľko kusov hodín – ide o dvojce secesné nástenné hodiny, troje stolné hodiny z prvej polovice 20. storočia, nástenné hodiny z polovice 20. storočia, niekoľko skriniek z hodín a pár budíkov, je pre múzeum veľmi prínosné doplniť tento fond o nasledovné predmety: hodiny nástenné dvojjávažové, hodiny nástenné „husľovky“ jednojávažové, hodiny nástenné trojjávažové, hodiny nástenné jednojávažové, hodiny strunové „mlynárky“, hodiny strunové štvrtové, hodiny dvojjávažové matečné L. Heinz, hodiny prvorepublikové, dvojjávažové, hodiny dvojjávažové „husľovky“, hodiny nástenné jednojávažové. Veríme, že po odbornom spracovaní novozískaných hodín ich budeme môcť prostredníctvom výstavy predstaviť širokej verejnosti.

u. fond
na podporu
umenia

Akvizíciu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.

Konzervátorská dielňa v Krásne nad Kysucou má nové vybavenie

MGR. TOMÁŠ ADAMČÍK, PHD.

Kysucké múzeum ochraňuje vyše 33 tisíc kusov zbierkových predmetov a každoročne vďaka úspešnej akvizičnej činnosti naďalej rozširuje svoj zbierkový fond o nové prírastky. Viaceré z týchto zbierkových predmetov, odborne uložených v depozitároch alebo prezentovaných formou výstav a expozícií, si vyžadujú odborné ošetrovanie zo strany konzervátorov. Pre zefektívnenie ich práce, ktorú vykonávajú ako prevenciu proti možnej deštrukcii zbierkového predmetu s cieľom zachovať alebo zlepšiť fyzický stav zbierkového predmetu, múzeum vďaka dotácii z Fondu na podporu umenia vo výške 4000 € a spolufinancovaniu v hodnote 1 833,98 € zakúpilo nové technologické vybavenie.

Hlavnou aktivitou projektu bolo obstaranie hmotného majetku v intenciách kapitálových výdavkov – účinného mobilného

filtračného odsávacieho zariadenia. Toto moderné vybavenie bude slúžiť múzejným konzervátorom pri základnom ošetrovaní a pri konzervovaní zbierkových predmetov. Zo spolufinancovania múzeum navyše pre konzervátorskú dielňu, ktorá sa nachádza vo Vlastivednom múzeu v Krásne nad Kysucou, zakúpilo ďalšie potrebné a užitočné vybavenie. Jedná sa o priemyselný vysávač, stolovú lampu pre reštaurátorov a vysokotlakový čistič.

Zrealizovaním projektu sa podarilo modernizovať konzervátorské pracovisko vo Vlastivednom múzeu v Krásne nad Kysucou. Zakúpením hmotného majetku v intenciách kapitálových a bežných výdavkov sa výrazným spôsobom zjednoduší a zefektívni náročná práca múzejných konzervátorov, ktorí sa starajú o dobrý fyzický stav početných zbierkových predmetov.

*Projekt z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.
Fond je hlavným partnerom projektu.*

Čo sa podarilo za 2 roky riaditeľovania?

MGR. HELENA KOTVASOVÁ

Mojou prioritou pri nástupe do funkcie riaditeľky bolo stabilizovanie a rozvoj ekonomicky najprínosnejších expozícií Kysuckého múzea, a to Múzea kysuckej dediny vo Vychylovke a Historickej lesnej úvraťovej železnice ako významnej technickej národnej kultúrnej pamiatky, tiež zvýšenie starostlivosti o ošetrovanie a odborné uloženie zbierkových predmetov, zlepšenie propagácie a marketingu múzea. V prvom tohtoročnom čísle Múzejníka Vám predstavím aktivity, ktoré sa mi s mojim kolektívom zamestnancov podarilo naplniť a to stabilizovanie expozícií a ochrana zbierkového fondu. V druhom čísle múzejníka sa dozviete o marketingu a projektoch, ktoré sme realizovali.

Múzeum kysuckej dediny a Historická lesná úvraťová železnica

V období po nástupe do funkcie riaditeľky až do súčasnosti sa podarilo výrazným spôsobom prispieť k ochrane objektov ľudovej architektúry v Múzeu kysuckej dediny, ktoré mnohé boli v nevyhovujúcom technickom stave. Medzi základné opatrenia patrila postupná obnova poškodených drevených strešných krytín na viacerých objektoch, ich konzervácia, výmena poškodených brviem, odvodnenie ale i odstraňovanie kalamitného stavu po povodniach. V prvom roku funkčného obdobia sa vykonali nasledovné práce na záchrane objektov ľudového staviteľstva: opravy a výmeny brviem (v kuči u Poništa, v ov-

činci u Hruškuliaka, vo vyhni u Poništa, v kuči u Hruškuliaka, studne u Poništa a Hruškuliaka), oprava múrika okolo Kaplnky P. Márie Ružencovej, náter všetkých objektov konzervačným prípravkom, výmena dvoch šindľových striech – na obytných domoch v usadlostiach Do Potoka a u Poništa, nákup šindľa na obytný dom u Hruškuliaka. Vďaka sponzorskému príspevku od SEVAK sme mohli opraviť poškodené brvná na Dome drotára, v roku 2019 na jar došlo k zalomeniu Kolenovho cholváru, tam sme vymenili zhnité obvodové trámy, dali nový krov a strechu. Bojujeme aj s poveternostnými živlami ako je víchrica, voda, sneh, a tak sme museli odstraňovať aj kalamity po povodniach – poškodenie domu lesných robotníkov a Šulavovho cholváru. V dôsledku víchrice došlo k poškodeniu strechy, elektrickej rozvodni. Pre návštevníkov, aby si počas prehliadky mali kde posedieť a oddýchnuť, sme pripravili nové oddychové zóny pri objektoch Mlyn a pila z Klubiny, Do Poništa. Súbežne s prácami v areáli Múzea kysuckej dediny prebiehali aj nevyhnutné opravy a rekonštrukcie na Historickej lesnej úvraťovej železnici. Konkrétne sa vykonali v roku 2020 tieto práce: oprava okolesníkov do DH 120, oprava trate v úseku od km 2,4 – 3,1 km, oprava dreziny V 07, oprava a náter dvoch mostov, vyčistenie okolia trate, priepustov a odstránenie drevín, urobil sa náter na oplenných vozňoch, podvozkoch vysta-

Novinky

vených na Chmúre, náter parnej lokomotívy Henschel.

Práce na revitalizácii MKD pokračovali aj v pandemickom roku 2021. Z viacerých aktivít dávam do pozornosti: obnova Šul'avohu cholvárku – išlo o záchranu výrazne poškodeného objektu in situ (strecha, obvodové trámy), po výmene striech sme pristúpili aj k ich náteru v usadlostiach Do Potoka a Hruškuliak, čo by malo predĺžiť ich životnosť, v havarijnom stave bola strecha na prevádzkovej budove Raganovho mlyna, ktorú sa nám pomocou zriaďovateľa podarilo zakryť na jeseň minulého roku a cez zimu sme v tomto objekte pracovali na odstránení havarijného stavu elektrických rozvodov. Pripravujeme sa aj na nové programové obdobie, kde máme vypracovanú projektovú dokumentáciu na dobudovanie Bisahovho dvora – „Izba u babičky“. Zrub objektu stojí už od roku 1998. V súčasnosti do neho prší a nie je dokončený. Zámerom je vybudovanie prístrešku pre vzácne skvosty, ktoré Kysucké múzeum spravuje a to sú lokomotívy, ktoré zimujú pod snehom. Aby sme uspokojili návštevníkov, zaviedli sme on-line predaj vstupeniek, možnosť platby kartou. Pripomenuli sme si 40. výročie spustenia skúšobnej prevádzky otvorenia brán skanzenu pre verejnosť. Pri tejto príležitosti sa vydala publikácia Prenesené Kysuce.

Na HLÚŽ sa zrealizovalo viacero úspešných projektov zameraných na obnovu trate a koľajových vozidiel. Usporiadanie Konferencie Železničky v Žilinskom kraji, vypracovanie projektovej dokumentácie na vybudovanie odstavnej koľaje na Chmúre, spojzdenie rušňa BNE 50, spojzdenie poštového

vagóna, oprava výletného vozňa KM 34, oprava trate, oprava podmytia 2 mostov, oprava úseku Kubátkovia – Skanzen prostredníctvom župného projektu Interreg PL-SK. K zveľaďovaniu a rozšíreniu vozového parku dôjde aj rekonštrukciou osobného vozňa Oravského komposesorátu z roku 1916, ktorý sa realizuje cez projekt Interreg SK-CZ Fond malých projektov so Slezskými zemskými dráhami ako hlavným cezhraničným partnerom. Prebehla výmena pravého bloku parného stroja na NKP lokomotíve U34.901 – projekt MK SR Obnovme si svoj dom.

Aby to nevyzeralo, že sa venujem len dvom expozíciám a máme ich päť, tak Vám predstavím revitalizáciu Vlastivedného múzea v Krásne nad Kysucou. Tu sa podarilo v súčinnosti so zriaďovateľom a Mestom Krásno nad Kysucou obnoviť zatekajúcu strechu na celom objekte Kultúrneho domu. V dôsledku opravy strechy v nevhodnom období dažďov však došlo k masívnemu vytopeniu expozície Kysucká odysea i depozitárnych priestorov. Vďaka rýchlemu zásahu hasičov a všetkých pracovníkov Kysuckého múzea, ktorí sa podieľali na záchrane zbierok, nedošlo k závažnejšiemu poškodeniu zbierkových predmetov. Z tohto dôvodu muselo dôjsť aj k reštaľácii expozície Kysucká odysea. Do pobočky sa investovali aj kapitálové prostriedky – vďaka príspevku zriaďovateľa sa podarilo vybudovať nové podlažie, čím sa rozšíril expozično-výstavný priestor, kde sa reštaľovala dlhodobá výstava Socialistické Kysuce alebo Takto sme žili. Obnovou prešli aj nevyhovujúce okná múzea. Modernizáciou prešiel aj vstupný priestor múzea. V rámci debarierizácie múzea bol vybudovaný úplne nový bez-

bariérový prístup do expozície inštalovaním šikmej schodiskovej plošiny.

V sídelnej budove múzea na Moyzesovej ulici v Čadci sa natreli ochranné mreže na všetkých oknách v budove, pričom na prízemí došlo k výmene okien. V tomto roku na jar sa vymenili okná aj na 1. nadzemnom podlaží v dôsledku prípravy modernej interaktívnej expozície Dejiny Čadce a okolia, podporenej Fondom na podporu umenia (ďalej len FPU). Vzhľadom na výšku dotácie 80 tisíc eur z FPU ide o rozsiahlu investíciu do modernej expozície, pričom víťazný architektonický návrh počíta aj s revitalizáciou predpoia expozície (obnova vstupnej chodby, nové podlahy, svietidlá, stierky a pod.), čím sa umocní celkový dojem z návštevy múzea. Veľkou zmenou prešla aj múzejná knižnica, ktorá sa presťahovala do uvoľnených priestorov Kysuckého kultúrneho strediska.

Renesančný Kaštieľ Radoľa – národná kultúrna pamiatka, prešiel zmenou najmä v expozičnej rovine. Boli deinštalované staré expozície Odkaz Cyrilometodskej tradície a Svet alchymistu. Na miesto týchto expozícií boli vytvorené nové výstavy a expozície, z ktorých vyberám 695 rokov – cesta dejinami či projektová výstava Elity Kysúc. Do týchto priestorov sa podarilo prostredníctvom FPU zakúpiť aj nový výstavný fundus v podobe vitrín. V nadväznosti na tieto výstavy sa podarilo zrealizovať aj dva odborné semináre Elity v dejinách Kysúc IV a Zemepanské mestá – cesta dejinami ako výsledok medzinárodného Vyšehradského projektu, ku ktorému boli pripravené aj prezentačné videá o remeselných tradíciách, poslané aj do

škôl v prihraničnej oblasti. Kaštieľ Radoľa bol predmetom aj cezhraničného projektu Oživené tradície bez hraníc (Interreg SK-CZ Fond malých projektov), kde v spolupráci s Jablunkovským centrom kultúry a informácií sme zrealizovali v priestoroch kaštieľa veľkonočnú výstavu a čaká nás Radol'ský jarmok.

Múzeum nemôže byť múzeom bez zbierkových predmetov a to, že sme dobré múzeum dosvedčujú ľudia, ktorí sa starajú o tieto skvosty ukryté v depozitároch. Veľké investície smerovali do revitalizácie depozitárov umiestnených vo Vlastivednom múzeu v Krásne nad Kysucou, tak z prostriedkov zriaďovateľa, múzea, ale aj z mimorozpočtových zdrojov. Prostredníctvom dvoch úspešných projektov Fondu na podporu umenia sa podarilo modernizovať tri depozitárne miestnosti histórie (získaná dotácia 29 tisíc eur) a v súčasnosti prebieha modernizácia dvoch depozitárov etnografie (získaná dotácia 25 tisíc eur). Jednotlivé depozitáre boli vymalované, pribudla wifi umožňujúca prácu s ESEZ4G priamo v priestoroch depozitára. Po výmene okien v depozitároch boli inštalované ÚV fólie na okná, proti peľové sieťky, sieťky proti hmyzu. Cez projekt FPU bolo do konzervátorskej dielne zakúpené v roku 2021 špeciálne vybavenie: výkonný odsávací ramenový systém, vysokotlakový čistič, priemyselný vysávač, reštaurátorská lampa. Ochrana zbierkových predmetov bola zvýšená aj osadením protipožiarneho okna a výstupu na povalu.

K lepšej starostlivosti o odborné ošetrovanie zbierkových predmetov prispela spolupráca s Digitalizačným centrom Múzea SNP, ktoré

Novinky

externe vykonávalo konzervovanie a digitalizáciu zbierkových predmetov. Za významný krok v starostlivosti o zbierkový fond možno pokladať vykonanie riadnej revízie a preberacích revízií medzi kurátormi a kustódmami,

čím sa podarilo zistiť aktuálny stav zbierkového fondu.

V ďalšom čísle Múzejníka sa dočítate čo sme urobili v oblasti marketingu a projektovej činnosti za posledné 2 roky.

Leto v Kysuckom múzeu bude bohaté na výstavy a rôzne zaujímavé kultúrne podujatia

MGR. MIROSLAVA JANČULOVÁ

*Ovce na lúke pri usadlosti
Do Potoka (Zdroj : foto Mi-
roslava Jančulová)*

Letné mesiace sa blížia a vďaka spoločnej zodpovednosti a zrušeniu protipandemických opatrení sa návštevníci môžu v plnom rozsahu tešiť na kultúrne leto. Kysucké múzeum si pre návštevníkov Múzea Čadca pripravilo tri nové výstavy. Prvá výstava Ornament je zameraná na pestrosť ornamentálnej výzdoby na Kysuciach. V rámci interaktivity si návštevníci môžu vyskúšať pomocou drevených tvarov a farebných kried vytvárať a kresliť ornamenti na magnetických popisovateľných tabuliach. Výstavu z verejných

zdrojov podporil Fond na podporu umenia. Druhá zaujímavá výstava s názvom „Na ľudovú nôtu“ napovedá, že pôjde o návrat ku koreňom. Autori Anton Kadura a Eva Comorková – Kadurová, sa prostredníctvom umenia snažia priblížiť slovenskú kultúru dnešnej generácii. Návštevníci si môžu pozrieť diela zhotovené z lipového dreva, ide o reliéfy a plastiky, maľbu na plátne alebo drevo. Okrem uvedených výstav sme pripravili aj banerovú výstavu Zem, miesto pre život – Noční lovci – sovy. Sovy sú veľmi za-

Novinky

ujímavé druhy vtákov aktívne hlavne za šera a v noci. Ich zvláštny spôsob života bol odpradáva spájaný s mnohými poverami. Výstava bude obohatená o tvorivé dielne a dokumentárny film. Koncom leta sa návštevníci môžu tešiť aj na novú stálu expozíciu, ktorá im priblíži dejiny Čadce a okolia.

Počas celého leta môžu návštevníci vo Vlastivednom múzeu v Krásne nad Kysucou navštíviť výstavu 150. rokov Košicko-bohumínskej železnice, prostredníctvom ktorej nahliadnu do histórie budovania trate. V súvislosti s uvedenou výstavou

sme pripravili pre deti aj malé tvorivé dielne, na ktorých si budú môcť vyrobiť papierový vláčik na koľajniciach. Okrem toho sa môžu oboznámiť aj s nevsedným príbehom Kysuckej Odysey, ktorej najväčším lákadlom je bezpochyby verná replika mamutej samice v životnej veľkosti. Počas celého mesiaca múzeum ponúka vo svojich rozľahlých výstavných priestoroch aj expozíciu Cesta do stredu Zeme a dočasne sprístupnenú výstavu Socialistické Kysuce alebo Takto sme žili... Koncom leta do ponuky pribudne výstava Dvojníci – menovci z prírody, ktorá sa venuje dvojníkom z ríše rastlín, húb a živočíchov, ktorých spája rovnaké pomenovanie alebo rovnaký základ slova.

Kaštieľ Radoľa okrem stálych expozícií ako Svet dávnych predkov, Meštianske bývanie či 695 rokov – cesta dejinami, ponúkne v lete päť nových výstav. Návštevníkov určite

*Keramika z výstavy
Krehká krása (Zdroj : foto
Andrea Paráčová)*

zaujme Krehká krása prezentujúca porcelán – kávové a čajové súpravy, jedálenské servisy zo zbierok Kysuckého múzea. Pre návštevníkov je pripravená aj výstava Hlávka do krásy odetá, zameraná na rôzne pokrývky hlavy a účesy používané v minulosti. Tešiť sa môžu aj na záhadný svet mušlí, koralov, hviezdíc, ježoviek, krabov, žraločích čeľustí zo súkromnej zbierky pána Milana Berešíka z Prievidze. Počas leta sa v kaštieli odprezentuje prostredníctvom výstavy tradičná výroba úžitkovej keramiky z hrnčiarskej dielne pána Ľubomíra Holmu z Trstenej. Na sviatok sv. Cyrila a Metoda sa môžu návštevníci tešiť na tradičný jarmok s bohatým sprievodným kultúrnym programom, prezentáciou remeselníkov či šermiarov. Oblíbený Radoľský jarmok bude realizovaný v rámci cezhraničného projektu Oživené tradície bez hraníc v spolupráci s hlavným cezhraničným partnerom Ja-

*Drevorezba Na paši (vľavo)
(Zdroj : foto Anton Kadura)*

*Strihanie oviec počas
Ovčiarkej nedele (Zdroj :
foto Janka Berešová)*

blunkovským centrom kultúry a informácií, ako aj s obcou Radoľa.

Kysucké múzeum aj v skanzene na leto pripravilo pestrú paletu rozmanitého programu. Vďaka uvoľneným opatreniam sa prvú prázdninovú nedeľu do skanzenu vráti Chovateľský deň s národnými plemenami hospodárskych zvierat. Tento rok sme pre návštevníkov pripravili aj nové podujatia, medzi ktoré určite patrí bežecká súťaž Vychylovská osmička, Beh od stanice po stanicu. Novinkou bude nedeľa venovaná kroju, počas ktorej sa budú prezentovať kroje z rôznych regiónov. Pre návštevníkov sme pripravili aj podujatie Ako sa žilo v Lúpežove, ktoré privedie do skanzenu zbojníkov z Vysokej nad Kysucou. V júli priblížime zvyky a tradície súvisiace so salašníctvom. Nebudú chýbať ha-

lušky, ťahanie korbáčikov či strihanie oviec, plstenie vlny a iné. Po minuloročnom úspechu sme do programu zaradili nedeľu venovanú hasičom, ktorí si tento rok pripravili pre deti a dospelých rôzne zaujímavé aktivity. V auguste nebude chýbať ani Včelárska a sladká nedeľa, na ktorej prebehne súťaž o najkrajší medovník z Kysúc. Milovníkov folklóru určite poteší dvojdnový festival Jánošík & Ondráš Folk Fest Vychylovka, počas ktorého sa odprezentujú folkloristi z oboch strán rieky Moravy. Prázdniny ukončí nedeľa venovaná našej Historickej lesnej úvratovej železnici, ktorá prinesie slávnostné otvorenie zrekonštruovaného vagónu vďaka mikroprojektu Koľajnice nás spájajú, odbornú prednášku o železnici, ukážky gel'bovania dreva, pribíjania koľajníc a mnoho iných prekvapení. Sa-

Novinky

Súťaž detských Dhz počas Hasičskej nedele (Zdroj : foto Miroslava Jančulová)

mozrejme sme nezabudli počas leta ani na obľúbenú Kuchyňu starých materí. Všetci sa môžu tešiť na podlesníky, kapustniaky, rôzne polievky a koláče pripravené priamo v objektoch. Leto a prázdniny budú v skanzene naozaj bohaté, ale aj počas jesene si každý niečo nájde.

Veríme, že vás naše výstavy, podujatia zaujmú a navštívite Kysuce, región na rozhraní Česka, Poľska a Slovenska. Región, ktorého krása je ukrytá aj v expozíciách Kysuckého múzea...

Fond na podporu umenia podporil rekonštrukciu časti depozitára etnografie

TOMÁŠ ADAMČÍK – MÁRIO JANÍK

Jedným z dlhodobých cieľov Kysuckého múzea je systematicky zvyšovať ochranu zbierkových predmetov prostredníctvom zlepšovania podmienok ich bezpečného a odborného uloženia v depozitároch. Po vydarenom projekte rekonštrukcie depozitára histórie kysuckí múzejníci v roku 2021 podali úspešnú žiadosť o dotáciu na Fond na podporu umenia s cieľom rekonštrukcie ďalších depozitárnych priestorov, ktoré nevyhovujú sú-

časným podmienkam slovenského múzejníctva. Na rad prišli dva depozitára etnografie, nachádzajúce sa v budove Vlastivedného múzea v Krásne nad Kysucou, ktoré uchovávajú prevažne zbierku ľudového nábytku, bývania a remeslá. V rámci postupnej modernizácie depozitárov bolo prvoradáde „popasovať sa“ s nadrozmernými zbierkami (napr. truhlice, „štrichy“, skrine, posteľe a iné), ktoré zaberajú značnú časť priestorov. Starý stacionárny drevený regálový policový systém prakticky prekročil svoje kapacitné možnosti, a preto ani nebolo možné prijímať do zbierok podobné typy predmetov. Najmä z tohto dôvodu bol vypracovaný plán rekonštrukcie časti depozitára etnografie, na ktorého modernizáciu Fond na podporu

umenia prispel z verejných zdrojov sumou 25 000 eur. V rámci povinného spolufinancovania zriaďovateľ Kysuckého múzea, Žilinský samosprávny kraj, podporil projekt vo výške 7 165,20 eur a Kysucké múzeum z vlastných zdrojov doplatilo ďalších 4023,60 eur. Celkové náklady na realizáciu projektu predstavujú sumu až 36 188,80 eur. Vďaka týmto hospodárne vynaloženým finančným prostriedkom sa podarilo zmodernizovať dva de-

Novinky

pozitáre etnografie a vybaviť ich moderným úložným systémom – stacionárnymi policovými a paletovými regálmi, ako aj dvomi setmi mobilných pohyblivých regálov, čo výrazným spôsobom zvýšilo kapacitu týchto priestorov.

Realizácia projektu si vyžiadala vynaložiť veľké úsilie najmä pri príprave depozitárov na inštaláciu moderného úložného vybavenia. Kustód spolu s kurátorom a ďalšími zamestnancami múzea najskôr museli premiestniť značnú časť etnografického fondu a deinstalovať starý regálový systém. Manipulácia s nadrozmernými zbierkami bola záťažovým testom pre múzejníkov, ktorí sa s touto výzvou úctihodne popasovali. Do uvoľnených depozitárnych priestorov (č. 10 ľudový nábytok a č. 15 remeslá) vysúťažený dodávateľ na-

montoval účelne navrhnutý úložný systém, do ktorého sa prinavrátili prerozdelené zbierkové predmety. Kombinácia stacionárnych regálov a dvoch kompletých setov mobilných regálov umiestnených na pohyblivých podvozkoch markante zvýšila depozitárne kapacity a v neposlednom rade uľahčila aj prácu odborných pracovníkov. Kovové regály oproti tým pôvodným dreveným sú vysokozaťažiteľné, stabilné s vysokou odolnosťou a sú oveľa vhodnejšie na odborné uloženie zbierkových predmetov. V pláne Kysuckého múzea je pokračovať v ďalšej modernizácii svojich depozitárnych priestorov.

Rekonštrukciu časti depozitára etnografie z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia. Fond je hlavným partnerom projektu.

Projekt z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.

Fond je hlavným partnerom projektu.

KYSUCKÝ MÚZEJNÍK

ELEKTRONICKÝ POPULÁRNO-VEDECKÝ
ČASOPIS KYSUCKÉHO MÚZEA

ČÍSLO 1 • 2022 • ROČNÍK III.

Vydáva
Kysucké múzeum,
organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti
Žilinského samosprávneho kraja
Moyzesova 50
022 01 Čadca
www.kysuckemuzeum.sk

Za jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori!

Šéfredaktor: MGR. ANDREA PARÁČOVÁ
Zodpovedný redaktor: MGR. HELENA KOTVASOVÁ
Redakčná rada: MGR. TOMÁŠ ADAMČÍK, PHD.; PHDR. MARIÁN LIŠČÁK, PHD.;
MGR. DANKA MAJERČÍKOVÁ
Grafická úprava: MGR. MARTIN TURÓCI, PHD.
Kontakt na redakciu: kysuckemuzeum@vuczilina.sk

ISSN 2729-7446

Hlavný mediálny partner:

